

دە نفا

سپیه مین تاوانا سەدی بیستی

عەلی بەندی

ناقى پەرتوكى: ئەنزال سىيەمىن تاوانا سەدى بىستى

نقىسەر: عەلى بەندى

بابەت: ھزرى - دىرۆكى

تايپ: ئامەد بىوار ھەدىنەيى

بەرگ:

دىزايىنا ناقەرۆكى:

چاپ: چاپا ئىكى

جھ: باشوورى كوردستان، دھۆك

چاپخانە:

ساللا چاپكرنى: ۲۰۲۴

نہ نفال

سیئہ مین تاوانا سہ دی بیستی

عہ لی بہندی

پیشگوئن

هەر دەما پەیفقا ئەنفال دەھتتە بەرچاڤ ، یان ژى ف بەر گۆھین تاکە کەسێ کۆرد دکەڤیت ، ئیکراست سەددام و عەلى کیمیاوی و درندایەتیین پرژیمما فاشیزما بەعسیزمی و گۆرپین ب کۆم وەکوۆ فلاش باک دەھینە زمان و ل بەرچاڤ دکەڤن ، تاوانین بەعسا عەفلەقی هەمی سنوورین مرۆڤایەتییی بە زاند بوون ، کوشتن و تیروپرکنا مرۆڤیتین کۆرد ل سە ر دە ستین جەللادین بەعسیان و سیخووپین وانا ببون بەرنامین روژانە ، هەتا هەتایی ئەڤ کارپن هوڤانە و دویر ژرەوشتین مرۆڤایە تییی دئی بنە خالیین رەش و میننە ب دیرووکا بە عسا گۆر ب گۆرڤە .

پرووسا ئەنفالان مەزنتربین تاوان و کارەساتین مرۆڤی دەھینە هژمارتن پشتی شەری جیهانیی دووی ل سەر دەستین درندە ترین پرژیم ل جیهانی ، دبیتە تاوانا سیی ل سەدی بیستی پشتی جینوسایدیا ئەرمەنان ل سەر دەستین دەسەلاتدارین ئوسمانیان دناڤبە را سالیین ۱۹۱۵ - ۱۹۱۷ و هوڵوکوستا جوھیان ل سەر دەستین نازیان دناڤبەرا سالیین ۱۹۳۳ -

۱۹۴۵ ، قە بارى مەزناھيا ئەقى تاوانى تى بىسەرۆشوينكرنا وان مېرۆقان نەبوو يىن دېرۆسىن ئەنفالان دا ھاتىن ژناقېرن ، بەلكۆ ئەو شىوازى درندە و ھوقانە بوو دژى مېرۆقاھىتې دقان ئوپەراسىونىن بەرنامەكرى دا پىشەخت دارشتىن يا كۆ ھەمى مافىن مېرۆقى ل ژىر پەردا بېدەنگيا جفاكى نىف نەتەوى ھاتىن پىشىلكرن و شوبنەوارىن دەرۈونى و جفاكى و ئابوورى و سىياسى ل دۆىف خۆ ھىلاىن ، تانوكە دناف دا دنالىن قۆربانىن ئەنفالان تى ئەو نەبوون ئەوین دقى پرووسى دا ھاتىن بىسەرۆشوينكرن ، ھەمى ئەو كە سىن دناف دۆزەخا نە ئەنفالان دا ۋەكۆ ئەنفالبووى و پاشمايىن ئەنفالان بۆنە قۆربانى ئەقى پرووسى ، ئەنفال پرۆسەك نىنە تى دخالەكى دا بەھس ل سەر بکەين و ب دۆماھىك بەھىت ، پرووسەكە ب دەھان سالىن داھاتى دى شوبنەوارىن خۆ ھەبن و دى يا بەرھەمدار بىت ، ژبەرکۆ باش يا خۆ دبەژنا مېرۆقى كۆرد ئالاندى و چۆبە دناف دەمارىن لە شى ویدا و بى بى ئۆمىد و رەشبین بووى ، ۳۶ سال ل سەر قى مەرگەساتى دەرباز بوون ھىشتا ل دەف مېرۆقى ئەنفالبووى ئە نفال يا بەردەوامە ، چنكو تا نوکە ئەم كورد نەشپاينە خواندەنەكا پىدقى بوقى كارەسات و بۆبەرى ب درستاهى بکەين ، خۆ دکوبراتيا رەھەندىن ویدا داھىلىن ، مفا و سەرپۆرا ژى ۋەربگرىن و دۆكىۆمىنت بکەين و جىھانى

بكهين ، چهندين سال ب سه ر قى كارهسات و مه رگهساتى
دهرباز بوون هيشتا وهكو پيدقى خزمهتكرا نهقى كهيسى و
كس و كارين قوربانيان نه هاتيه كرن ، ب نهكاديميانه كار ل
سه ر نههاتيه كرن ، نه م كورد نهشيانه ب درستهي دوست و
دورژمنان ژييك جودا بكهين ، بكهرو و نهجامدهرين نهفالن و
نهفالكاران رسواو شهرمهزار بكهين ، نه م ههمى دقى چه ندى
دا دخه مسارپن ، وهك پيدقى ب نهركى خو نهرابونه ، تنى
نهفالن بويه سالقه گهر و دروزهكى دا بتنى دهيته ل بير .
نهفالن دناستى جيهانى دا نه هاتيه نياسين ، دقيا با حكومهتا
ههرىما كوردستانى و سهركرداتيا سياسى يا كورد ب ريكا
دبلوماسيهتا خو پشته قانيا وهلاتين جيهانى نهوين قونسولخانه
و نوينه راتيپن خول ههرىما كوردستانى شه كرين ، ههول دابا ب
ريكا وانا بهلگه و دوكيومينتپن تاوانا نهفالن و جينوسايديا
مللهتى كورد يپن ل بهر دهست يا كو ههمى تامازه ددهنه
پروژى كورد قرانى ل باشورى كوردستانى ههمى قان وهلاتان
پشته قانيا دوزا گه لى كورد كريان ، ب تاييهتى دوزا
سهربه خويا كوردستانى .

هه و النامهى كتيب

ئەنفال سېئەمىن تاوانا سەدى بېستى

رژىما بەعسا ژناقچۆى وهكو هەر رژىمهكا دىكتاتور و
رهگەزبەرست ل جىهانى. هەر ژ روژا دەسەلات بىرېكا كو
دەتايلا لەشكەرى گرتىه دەست، هەردەم هەزرا د هەندىدا كرى
مىللەتتى كورد د چوارچۆقى عىراقى دا ژناق بىهت و جىنۆساید
بەكت، هەر وهكى دپروژى بەعسىزمى دا هاتى كه كورد ل
عىراق و سوربا، بەرەل روژناقى عەرەبستانى مەترسىنه ل
سەر پاشەرۆژا نەتەوا عەرەب، دقېت بەپىنه ژناقبرن و وبراندىن،
چنكو هەردوو نەتەوا ناستەنگن هەمبەر دروستبونا ئىكەتيا
نشتىمانا عەرەبى، لىبەر روناھيا ئەقان درووشمىن بەعسىزمى
، مىللەتتى كورد بەردەوام دكەفنه بەر گەف و مەترسىپىن رژىما
چەپەلا بەعس و پىلانگىرتىن وان پىن جىنۆساید و داگىركرى ،
ل قېرە دقېت قى راستى بزانىن كو بەعس ئەنفال و جىنۆساید
تنى دژى كوردان نەكربە ، بەلكو دژى سەرجهم كىمە نەتەوېن
دېتر پىن نە عەرەب ژى ئەنجام داھە ، بەعسىيان ب هەشيارى و
زىرەكىانە د بەرنامە و پلان كار ل سەر كرىه وهكو پروژەكى
جىنۆسایدى پى درېژ خاھەن دناق هەزرا پروژى بەعسىزمى دا ،

نمونه ژى بو قى چەندى وەكو بەلگە ، وەفېق سامەرائى د بانگەوازبەكا خودا دەمى ژ عىراقى دەرکەفتى و پەنا بربە وەلاتىين ئەوروپى و ل ژىر دەستين رژىما بەعس خۆ رزگار كرى بانگەوازا خۆ ئاراستەى سەرکردين عەرەبى و عەرەبستانى كر و گوت ، ئەنفال بوبە سەدەمى كوشتنا دوو سەد هزار مروقتين كورد كو زوربەيا وان سونەنە ، ديسان ميكائيل رەمەزان دەستى راستى يى سەدامى دبېرەوهرين خودا دبىثبت ، پشتى شەرى عىراق و ئيران سەدامى فەرمان داىە هوڤو و درندين خو كو بىي دلوقانى دەست ب كوشتنا مروقتى كورد بکەن و گوندین وانا ویران بکەن ، دماوی شەش هەيشان دا زبده تری دوو سەد هزار كورد كوشتن دپرووسين ئەنفالان دا و زبده تری ۷۵% گوند هاتنە ویران کرن ، راستیا ئاخفتنين وان د سەلمينيت وەكو دانپيدای كو ئەنفال پروژەكى دريترخايەن و دومدريتر يى بەعسيان بوو دەرەق مللەتتى كورد دچوارچوقتى عىراقى و عەرەبستانى دا ، دانپيدانين ئەقان کار بەدەستين رژىما بەعس و جەپين باوەريا سەدامى بوون ، ئەقان هەردوو کەسان بەر پەرسايەتيا مەزن ژلايى رژىما بەعس قە هەبوون ، وەفېق سامەرائى بەرپەرسى هەوالگيتریا گشتى يا عىراقى بوو ، ئەقى دەزگای راستەوخو پەيوەندى ب ئەنفال و قەركنا مللەتتى كورد هەبوو ، واتە دشتين دياربکەين فورما ئەنفالان مورکەکا

تازه د هزرا به عسیزمی دا یا هاتیه وه رگرتن و په یوه ندیا هه ی
هه ر ژ دایک بوونا به عسیزمی و به عس نیاسینی دا ، ئەقی
پروژی کورد قرانی یا گه شه کری و که فتییه کاری و بوبه خاله کا
سه ره کی و بنه رته تی یا به رنامی به عسیزمی .

ئەقی پروژه ی هه ر ل سالا ۱۹۸۷ ده ست پیکر ، ئەنجومه نی
بنا ف سه رکر دایه تی شور ه شی کو بلندترین ده سه له لاته د عیراقی
دا ل ژیر ده سه له لات و رابه راتییا ، سه ددام ئەنجام دایه ،
پروژه کی ب نا ف ئەنفال دارشت و زنجیره هیرشین پرو سین
در ندانه بو ژنا فبرنا مروقی کورد و ئاخه ک بناقی کوردستان
ده ست پیکن ب هه شت قوناغان دا بهاری کاریا (۲۰۰،۰۰۰)
سه ربا زین مه شق دای و پتر ژ (۱۲۰،۰۰۰) سه دوو بیست هزار
جاشین کورد ، زیده باری هیزا ئەسمانی و جورین چه کی
کومکوژ هیرش کر نه سه ر ده قه را به هدینان وه کو (خاتمه
الانفال) ، دقیان دقی پرو سیدا دو ماهی د ناسناما نه ته وا
کورد بینیت ، نیژیکی پینج هزار گوند ویران کرن دگهل عه ردی
راسته کرن ، چنکو دزانی گوند ژیده رین سه ره کی بین
پیشمه رگه و شور ه شین کوردینه . پشتی ویران کرنا گوندان ،
۱۸۲ هزار بچوبک و پیر و گهنج و ژن بی سه رو شین کرن و
دگورین بکوم دا بن ئاخ کرن ، دوو ل سه ر سی ئاخا کوردستانی
ب ده قه رین قه ده غه کری (محذور امنی) بنا فکرن و ژ عیراقی

دهسپيكا ساليڻ ههشتييان دا يا كو نيزيكي (۱۵) هزار وهلا تيپن كوردن فھيلي ئەنفالكرن تا نوكه ژي روفاتيپن وانا نههاتينه دياركرن ، مال و ساماني وان دهست ب سەر دا هات گرتن و نيزيكي سەد ههزار مروف بزوري رهوانه ي ئيراني هاتن كرن ، ههشت هزار نيرينين بارزانين ل دوماهيا تير مهها سالا ۱۹۸۳ جينوسايد كرن ، واته كوشتنا مروقيپن كورد د پروژي روزانه يي به عسيزمي بوو ، وهكو سروشتهكي هوف و درندانه ، زاراقين ئيسلامي بخو دكرنه پرو ل سەر دهرباز دبوون بو ئەنجامدانا كوشتنا مروقين كورد ، بناقي ئەنفال ژ هناقين قورئانا پيروز دا ئينايين دهر و مروقي كورد يي هنگاقت و شهريهت دا هيرشين خو بين چهپه ل و درندانه دقيا جيھانا عهريبي و ئيسلامي وهسا تيبگه هينيت كه كورد نه موسلمانن ، ئەجنه و تيزكين سليمان پيغه مبهري نه ، صهدامي وهسا ئەف جيھانا ئيسلامي تيدگه هاند كو ئەركه كه كهفتيه ل سەر ملين وي كوردان نه هيليت و ژناف ببهت ، ژ رويي هزر و فەلسەفيقە .

ژيدهرين عهقليهتا صهدامي پري كه رب و كين و دل رهقيي كو هەر پهيقه كا زقر ژ قورئاني دهر بخستينه و ل مروقي كورد تاقيكره ، بو نمونه پهيقا ئەنفال ، كه لتوري دلرهقيي و كه رب و كيني ئەوا سهدامي كربه دروشمين خو بو هيرشين خو بين

درندانه و دژی مروقایه تیئی قه دگهریت بو که لتوری عه ره بان بهری ئیسلامه تیئی ، لی به عسیزمی ب شاره زای و زیره کانه کار دناف دهرزین قئی مه سه لی دا کره و ل ژیر رونا هیا که لتوری فاشیژما عه ره بی پروژی کورد قرانی ئه نجام دا ، ئایه تهک ژ ئایه تین قورئانی کره مه رجه عیهت بو هیرشین خول سه ر ملله تی کورد ، سیگۆچکا ئه قئی که لتوری (ئه نفال - به عس - ئایین) ، پیکه دگریداینه د عه قل و هزرا به عسیزمی دا .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ * قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ * فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ * وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ). قئی ئایه تی ژ سوره تا هه شتی کو سوره تا ئه نفال ژ هفتی و پینج ئایه تان پیکه هیت ، دیار دکهت کو شه ری دناقه را موسلمان و کافران دا رویدای دژی ئیمانداران و بی باوه ران ، تالان و ده ستگرتن ل سه ر سامان و کهل و په لین د شه ری دا وه ک ده ستکه فت وه رگرتین کیشه کا مه زن بو شه رکه رین موسلمانان دنا فخودا دروست کرن ، سوره تا ئه نفال ژی وه کو چاره سه ربه ک بو قئی کیشی دنا فخوبا موسلمانان دا هات خواری ، وی ده می موسلمان ب سه رکردایه تیا پیغه مبه ری ئیسلامی محمد (س.خ) و شه رکه رین وی دگه ل ئه بو سوفیانی و خیلا قوره شیان دشه رکه کی دژوار دا بوون ل گوندی به در ل حیجازی ، ناکوکی و مللانی دناقه را شه رکه رین موسلمانان

ب سەر پەرشتیا (محمد ، س.خ) پەیدا دبیت ل سەر
 دەستکەفتان و دابەشکرنا وی مال و سامانی دگورەپانا شەربدا
 بدەست کەفتی و دەست بسەردا گرتی ،
 ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّن شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ
 وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَإِنَّ السَّبِيلَ إِن كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ﴾ .
 سەددام و جەلادین وی هەمان سورەت ساخ دکەن وەک
 مەرجهعیەتەکا ئاینی و شرعیەتی ددەتە هێرشین خو بناقی
 ئەنفال و پروژی کورد قرانی پەیره و دکەتن ، ل قیرە د هزر و
 فەلسەفەیا بەعسیزمیدا سەددامی دقیا ئیسلامی بکەتە
 عەرەب و خوژی بکەتە کەسەکی موسلمان و سەرۆکەکی
 پیروزی عەرەبان و خو دگەهینیتە رەها ئیمام علی و محمد
 (س.خ)ی، ل قیرە دیار دبیت و دقیت باش تیگەهین ئەوا
 بەعسیزمی دچوار چوقی هێرشین ئەنفالان ب سەر مللەتی کورد
 دا ئینای ، هند پەیوەندی ب کەلتوری عەرەبی و پروژی
 بەعسیزمی قە هەیه هەندە پەیوەندی ب ئاینی ئیسلامی قە نینە
 ، واتە ئەنفالکرنا مللەتی کوردی موسلمان ل سەر دەستین
 سەددام و دار و دەستەکین وی بین بەعس ل ژێر سیبەرا
 سورەتەکا قورئانا پیروز بناقی ئەنفال ، ئیک وەلاتی ئیسلامی
 و عەرەبستانی و ئیک و زانایین ئاینی ئیسلامی لیقین خو
 ل سەر ئیک رانەکرن و ئەف هێرشین درندا رسواو شەرمەزار نە

کرن ، بهروفاژی هاریکاری و پشته‌فانیا سه‌ددامی و رژیما وی
دکرن و کفتنه دخمه‌تا وان دا ، وه‌کو سه‌رکرده‌کی پیروزی
نه‌ت‌ه‌وا عه‌ره‌بی ل قه‌له‌م دا ، پشتی سه‌ددامی گۆر ب گۆر بون
گه‌له‌ک وه‌لاتین عه‌ره‌بی و ئیسلامی ناڤی سه‌ددامی ل سه‌ر
جاده و جهین گشتی دانان و په‌یکه‌ر بو چی‌کرن .

بنه‌مایین هزر و فه‌لسه‌فه‌یا ئایدولوژیا به‌عسیزمی ژ که‌رب
و کین و توندو تیژیی ده‌ستپیکریه ، هه‌ر ل ده‌ستپیکا
دامه‌زراندنا ئەڤی حی‌زبا شوفینی ل سالا ۱۹۴۷ ل سه‌ر
ده‌ستین گۆر ب گۆر می‌شیل عه‌فله‌ق ، هه‌را عه‌فله‌قی
کاریگه‌ری ل سه‌ر ژیا‌نا هه‌می پیکه‌اتین عی‌راقی کریه ، چنکو
می‌شیل عه‌فله‌ق ژیده‌رین سه‌ره‌کی یی ئایدولوژیا به‌عسیزمی
بوو ، دڤیا هه‌می وه‌لاتین عه‌ره‌بی ل ژیر سیبه‌را ئیک درویشم
(امة عربیة واحده — ذات رساله خالده) ، کومیڤه‌ بکه‌ت ،
واته هه‌را نه‌ژاد په‌رستیا عه‌ره‌بی لڤی درویشمی به‌پیز بی‌خیت ،
ژلایه‌ک دیڤه ئیسلامی ب که‌ته په‌یامی پیروزی عه‌ره‌بان و
ملله‌تین دیتر ملکه‌چی وی په‌یامی بین ، که عه‌ره‌ب پیروزترین
نه‌ت‌ه‌وه‌نه ل سه‌ر رویی ئەردی ، ئەڤه ل ده‌مه‌کی دا کوچ جاران
ددیروکا عه‌ره‌بان دا نه‌ت‌ه‌وه‌ک ئیگرته‌ی نه‌بوینه ، لی دڤیا ب
زوری خول سه‌ر زال بکه‌ت .

د فەلسەفەیا حیزبا بەعس دا ب دیتنهکا بەرتەنگ دا بەرێ
خو ددەتە دیرووکا عەرەب و مللەت و نەتەوین دیتەر ، هەمی
تایین و مەزەهەبێن دیتەر بکافر قەلەم ددەت ، واتە تنێ عەرەب
موسلمانن ، هەر ل سەرەلدا نا ئیسلامەتی تا ئەقرو وەسا
دیار دکەن هەمی تاین و مەزەهەبێن دناش فارس و کورد و
تازەری و هەمی مللەتێن دیتەر ددیروکی دا ب مەجوس و
زەندیق بناش دکەت^(۱) ، ئەقەژی د ئایدولوژیا بەعسیزمی دا یا
کریه پەيامی ئیسلامی بەرامبەر هەمی تاین و مەزەهەبان ،
سەرەپای کۆ گەلەک تاین و مەزەهەب هەکەر بەراورد بکەین
دگەل هەرا فاشیزما بەعسیزمی ژ لایێ دادپەرەریی قە گەلەک
پیشکەفتی ترن ، دپروژی عەفلەقیان دا ل دویش دەستوری وانا
دا هاتی دقیان هەمی روژناتی کوردستانی ، سوریا ، و
باشوری کوردستانی ، عێراق ، پشکەک ژ روژەلاتی
کوردستانی ، ئیران ، ب عەرەبستان قە ، گری بدەت و
باوەریی ب ئایدولوژیا عەرەبی بینیت ، مللەتی کورد ب ئاخ و
وہلات قە دناش خودا نەهیلن و ب حەلینن ، و کوردستان
بیتە پارچەک ژئاخا عەرەبستانی ، ل گەلەک دەقەرین
کوردستانی ب زوری و فندو فیل و خاپاندنی کەفی و عەگال
و دشداشە کرینە بەر بەژنا مروقی کورد و ناسناما وانا بو

---

^۱ - گوڤارا ئەنفال ل ژمارە ۴ - سالا ۲۰۰۳ .

نهتهوا عه‌ره‌ب گوهارتینه و عه‌ره‌بکرن په‌یره‌وکریه^(۱)، هه‌ر ل دامه‌زراندنا ده‌وله‌تا عی‌راقی کورد پی‌خه‌مه‌ت سه‌لماندا مافی‌ن خو بی‌ن نه‌ته‌وی و دیموکراسی بی‌ راوستیان دا دربی‌عی نه‌ کریه و به‌ره‌قه‌رانی و به‌رخوه‌دان کریه، ده‌سته‌لات‌دارین عی‌راقی بی‌ن ئیک ل دو‌یف ئیک ژی دربی‌عی بو د ژایه‌تیا ماف و خواستین گه‌لی کورد نه‌ کریه و ئاگر و ئاسن بکارئینا‌ینه و مه‌سه‌لا کوردی هه‌رده‌م بچوبک ل قه‌له‌م دایه و چ بها نه‌ دای‌ی، وه‌لاتین زله‌پزین جیهانی بلوکین روژه‌ه‌لات و روژئا‌فا هه‌رده‌م مه‌سه‌لا ملله‌تی کورد د چوارچو‌قی عی‌راقی و سو‌ری و ئیرانی و تو‌رکیا وه‌کو کیشه‌کا نافخوی ل قه‌له‌م دایه و چ بها و قی‌مه‌ت نه‌دایه مرو‌قی کورد، هه‌رده‌م به‌رژه‌وه‌ندی‌ن خو د‌گه‌ل وان وه‌لاتان پاراستینه، وه‌کو بینه‌ر به‌ری‌خودا‌ینه شهر و کوشتنو کوشتارو ق‌ر کرنا کوردان د چوارچو‌قی وه‌لاتین داگیرکه‌ردا، به‌عس هه‌ر ل ده‌ستپیکا دامه‌زراندنا خو ل سه‌ر بنیاتی نه‌ته‌وی یا به‌رت‌ه‌نگ کریارین خو بی‌ن چه‌په‌ل بی‌ن کوپیکری ژ نازی‌ن فاشیست وه‌رگرتینه و ل سه‌ر ملله‌تی کورد تا‌قیکریه، فاشی‌زما به‌عس گه‌ه‌شته وی باوه‌ری‌ی کو ئه‌و هی‌زه‌کا هه‌ره مه‌زنن ل سه‌ر ئاستی جیهانی و دشین بو ده‌مه‌کی درپ‌ژ ئه‌جندا

^۱ - جینۆساید له عی‌راق دا و په‌لاماری ئه‌ن‌فال بو سه‌ر کورد، سیامه‌ند مفتی زاده.

یێن خوۆ بسه‌ر دیرۆک و جفاک و هنده‌ک جاران ب سه‌ر هه‌می
جیهانی بسه‌لمینن .

کورد وه‌کو نه‌ته‌وه هزاران ساڵه‌ ل سه‌ر ئا‌خا باب و کالی‌ن
خوۆ دژین دنا‌ف وه‌لاتی خودا^(١) ، هه‌یچ جاره‌کی په‌نا نه‌ بریه
کارین زولم و سته‌م و تیروری ، هه‌رده‌م به‌ره‌قانی ژخو کریه ،
لی فاشیزما به‌عس به‌رده‌وام کورد وه‌کو می‌قان ل سه‌ر ئا‌خا خو
ل قه‌له‌م دایه ، سه‌ره‌پای که کورد ئیکه‌م نه‌ته‌وه لسه‌ر رویی
ئه‌ردی پشتی توفانا نوح پیغه‌مبه‌ری (س.خ) ، لدویف
ژیده‌رتن باوه‌رپی‌که‌ر کورد ژ زوریه‌تا نوح پیغه‌مبه‌ری نه‌ و
زمانی نوحی ژی کوردی بو وه‌کو زمانی دایکی ، هه‌ر کورد
بوینه شارستانی‌ه‌تا مروقایه‌تی‌ن دروستکری ل سه‌ر رویی ئه‌ردی
وه‌کو د قورئان و ته‌ورات و ئینجیلی دا هاتی ، لی ب
مخابنیقه‌ دوژمنین کوردان و دیروکنقیس قی چهن‌دی دقه‌شیرن
و دیروکا کوردستانی به‌روقاژی دنقیسن ، وه‌کی خو دده‌نه
خوبا‌کرن ، غه‌د ره‌کا مه‌زن یا ل کوردان کری ، به‌عسیان هه‌رده‌م
ئا‌گر و ئاسن هه‌مبه‌ر کوردان بکارئینایه ، هه‌می هه‌وله و
بزا‌قین خو داینه کاری بو عه‌ره‌بک‌رنا کوردان و نه‌ هیلانا
ناسناما نه‌ته‌وا کورد ، چ جاران هزر دهن‌دیدا نه‌کریه ، که

---

^١ - گو‌فارا ئه‌نفال ل ژماره ٤ - سا‌لا ٢٠٠٣ .

کیشەکا هەمی بناقی کیشا کوردی ، دھزرا بەعسیزمی دا چ ئاخ
 نینن بناقی کوردستان ، هەردەم ب چاقی کەمینه بەری خو دایە
 کوردان ، گرتن و کوشتن و قەگواستن و بەعسیکرن و
 عەرەبکرن و بەرنامی وانا بوو ، زیدەباری چ جارن کورد دناف
 خو بخودا ئیگرتی نەبوینە ، وەکو نقیسەرەکی عەرەبی سوری (منذر الموصلي)^(۱) د پەرتوکەکا خودا ئاماژە ب هندی دکەت
 کە کورد بخو یەرت و بەرەلاخن ، ئەو بخو یین بوینە ئەگەری
 هندی چ شیانی سەرەخو نەبن ، لی کیشا کورد دچوارچوخی
 عیراقی دا دوو دیاردا بخو قە دگرت ، دیاردا ئیکی شیوازەکی
 سیاسی بخو قە دگرت ئەوژی کارتیکرنا سیاسی یا
 داگیرگاری ل سەر ، دیاردا دووی خەباتا گەلی کوردستانی
 پیخەمەت ئازادی و مافی چارەنقیساز دا^(۲) ، پشتی شەری
 جیہانی دووی گەلین ژیر دەست ب مەرەما ب دەستقە ئینانا
 مافین خو یین رەوا کەفتبونە هەول و بزاقان ، گەلی کورد ژمی
 هیقیەکا مەزن ل دەف درست بوو کە حکومەتا عیراقی دی
 لدویف داخوایین وان هین ، کول وی سەردەمی چەند حیزب
 و ریکخراوین کوردی هەبوون . وەکو حیزبا دیموکراتا ئیرانی و

^۱ - بەعسیزم و کورد ، سوزان کەریم موستەفا ، ۲۰۰۷ .

^۲ - حزب البعث العربی الاشتراکی ، المنهج الثقافي المركزي .

پارتا دیموکراتا کورد ل کوردستانا عیراقی و بهری هینگی
 حیزبا هیوا ، شورهش و رزگاربخوازی دناث خه لکی دا
 رههۆریشالین خو دا هیلابوون ، خه لکی بدله کی خوش دناث
 ریزین واندا خه بات و بهرخوه دان دکر ^(۱) ، بزاقا هشیاری و
 نه ته وایه تی بو کورد بونی گه هشتیه لوتکی ، کوده تایا ۱۴
 تیرمه ها ۱۹۵۸ ، شیا ده سه لاتا (۹۷) سالین ره به قین
 پاشایه تی د عیراقی دا بدوماهیک بینیت ، دگه ل هندی دا
 کومه کا نه انجامین باش بده ستقه بینیت که کورد د دیرووکا
 رابردوی خودا د چوارچوقی عیراقی دا نه ف ده ستکه فته ب
 ده ست نه که فته بوون ^(۲) ، وه کو نا فه روکا خالا سیی د ده ستوری
 عیراقی دا ، دیسان فه گه ریانا بارزانیی نه مر و هه قالین وی
 ژئی که تیا سوفیاتی یا بهری یا کو بو ماوی (۱۲) سالان ل
 وه لاتی خو دویرکه فتین ، دیسان ل فه گه ریانا بارزانی باوه ریبه کا
 زیده دا پارتی دیموکراتی کوردستان وه ک پارتیه کا نیشتیمان
 بکه فیه کارکرنی ب شیوه کی ئاشکرا ، روژناما خه بات وه کو
 ئورگانی سه ره کی یی پارتی و چه ندین گو قارو روژنامین دیتر
 ب زمانی کوردی هاتنه به لاق کرن ، رژیم نۆی یا عیراقی
 سوز و به لین ب کوردان دان کو بو جارا ئیکی یه ب

^۱ - گو قاری نه نفال ژماره ۱- مه لا به ختیار.

^۲ - منذر الموصلی ، القضية الكردية في العراق البعث والاکراد .

به‌لگه‌نامین فه‌رمی دا وه‌کو برا ئاماژه پیکر کو بارودوخی سیاسی د چوارچوخی کومارا عیراقی دا ریکبخهن ، دیسان به‌لین دا کورد وه‌ک خو موختار ریکی بدهتی زمانه‌کی کوردی وه‌ک زمانه‌مکی فه‌رمی بکاربهیت ، ژلایه‌ک دیقه ده‌لیقه دا هژماره‌کا قوتابخانه و ده‌زگه‌هین ره‌وشه‌نبیری ل بین کوردی هه‌بن ، ^(۱) دوو روژان پشتی کوده‌تایا ۱۶ تیرمه‌هی ، پارتی دیموکراتی کوردستان به‌یان نامه‌ک ده‌ریخست و هه‌می هه‌می شیانیین خو ئیخستینه ژیر ده‌سته‌لاتا سه‌رکردایه‌تیا شوره‌شا ۱۴ تیرمه‌هی و لایه‌نگه‌رین شوره‌شا کوردی ژبو وی سه‌رکه‌فتنا گه‌لی کورد بوو ماوی دووسالان جوهره ئازادیه‌ک بو هاتیه روخساندن ، ژیاننا سیاسی و کهلتوری و نه‌ته‌وی د کوردستانی دا هاتیه پیش و بخوڤه دیتی ل ده‌ستپیکا ده‌سه‌لاتداریا عبدالکریم قاسم دا په‌یوه‌ندیین خورت دناقبه‌را حکومه‌تی و کوردان دا هاتنه فه‌ژاندن ، قاسم و بارزانی وه‌کو قاره‌مان پشتی (۱۲) سالان ل ئاواره‌یی ل سوڤیه‌ت فه‌گه‌ریایه عیراقی گه‌هشتنه وی باوه‌ریی پیدڤیه هاریکاریا هه‌ڤدوو بکه‌ن کو وی ده‌می چه‌ندین لایه‌ن وه‌کو کومونیست و به‌عس و عه‌ره‌بین نه‌ته‌وه ، نه‌یارین عبدالکریم قاسمی بوون ، بارزانی

---

^۱ - جلال الطالبانی ، حول القضیه الکوردیه فو العراق .

گهلهگ ههول دان قاسمی ژ خوو رازی بکهتن و خو نئیزیکی وی کر ، لی بمخابنیقه ئەف په یوه ندیه گهلهک نه فه کیشا ، هه ر زوی که ریم قاسمی بئه گه ری فشارین بیر و باوه رین عه ره بین شوفینی ئەوین دژی چاره سه ریا قی کیشی بوین ناکوکی که فته دناقبه را کورد و عبداکریم قاسمی دا و دژایه تیا بارزانیی نه مر کر، دیسان رابو بگرتنا روژنامین کوردی ، هیدی هیدی ئەو سوزو به لنین داینه بارزانی پشتا خو دانی و چهن دین گه ف و ئاسته نگ بو دروست کرن ، قی چهن دی وه کر پارتی دیموکراتی کوردستان هه لویستی خو هه مبه ر عبداکریم قاسمی بگهوریت و پتر داکوکیی ل مافین گه لی کورد بکه تن ، ئەف چهن ده ژی بو ئە گه ری هندی شوره شا تیرمه هی ژناف بچیت ، سیاسه تا تاکره ویا عبداکریم قاسم و نه سه لماندنا مافین دیموکراسی د عیراقی و کوردستانی دا هانده رین سه ره کی بوون بوو به ریا بوونا شوره شا ئیلونی ل سالا ۱۹۶۱ (۱) ، پشتی ل سالا ۱۹۶۳ د کوده تایه کا خویناوی دا ده سه لاتداریا عیراقی گهورین بسه ر دا هاتی و عبداسلام عارف بویه سه روک وه زیران ، لی مخابن چ به حس بو کیشا کوردی نه کر ، دگه ل هندی (صالح یوسفی) وه کو به رپرسی

---

^۱ - عبدالستار قاهر شریف ، مملانی له گه ل ژیان دا.

یپارتی دیموکراتی کوردستان ل بهغدا و ئەندامی مه‌کتەبا سیاسی بناقی پارتی بروسکه‌ک بو پشتەقانی سەرانی کۆده‌تایی هنارتی و داخوذا ئوتونومی بو کوردستانی کر ، ب فندو فیل به‌عسیان دیارکر کودی چاره‌سهریه‌کی بو کیشا کوردی بینیت ، و سهرکردایه‌تیا سیاسی یا کوردی قایل کر بشیوه‌کی کاتی راگه‌هاند کودی مافی گه‌لی کورد ده‌تی و چاره‌سهریه‌کی بو بینیت ، ژلایی خوڤه پارتی هند باوه‌ری ب عبدالسلام عارفی و به‌عسیان هه‌بوو کو ب نه‌مانا عبدالکریم قاسمی شوره‌شا کوردی دی ب ئارمانجین خو گه‌هیت ، به‌عسیان داخواز ژ پارتی کر شەش به‌ربرترین خو بگه‌هیننه وانا هەر ده‌می به‌عسی هاتنه سەر ده‌سه‌لاتی دی هەر شەش به‌ژداری د پوستین وه‌زاری دا که‌ن^(۱) پارتی ئیکجار گه‌شبین بو ، بو وان په‌یوه‌ندیین دناقبه‌را پارتی و به‌عسیان دا په‌یدا بووین ، لی ژلایه‌ک دیقه ل ژیر په‌ردی پارتی دره‌نگ زانی کو به‌عسی یی فندو فیله‌کی دگه‌ریت و کورد خاپاندن لی خو بسه‌رڤه نه‌بر و خو تیینه‌گه‌هاند، به‌عسیان به‌رده‌وام خو به‌یز دئیخست ، هییدی هییدی هیجه‌ت دگرتن هه‌تا شه‌ری ده‌ستپیکری و که‌فتیه گیانی خه‌لکی کوردستانی و کورد ب دوژمنین عیراقی دانه زانین ،

---

^۱ - مه‌دی محمد قادر ، پیکه‌اته سیاسه‌کانی عیراق ، ۱۹۴۵-۱۹۵۸ .

هەر چهنده كورد چ جاران شهرخواز نهبووینه و بهردهوام داخوازا مافین خو یین رهوا کرییه و پیشوازی ل هەر ئاشتیبونهکی دگهل حکومهتین عیراقتی یین ئیک ل دویف ئیک کرییه لی مخابن ههمی ریکین ئاشتی و دیموکراسیهتی ل مللهتی کورد گرتینه داکو نهگههیننه مافین خو یین رهوا و بهژداری ب ریفهبرنا وهلاتی دا نهکته یاکو بدریژاها دیرووکا خودا گهلهگ نهخوشی و دهردهسهری دیتین و دهست ژ شورهشی بهرنه داین و چ ریک نه ماین تا قینه کرین ، لی هیچ جارهکی ملکهچی ئیرادا دوژمنان نهبوویه .

دوژمنان نهقیایه کیشا کوردی بهرهف چارهسهریهکا ئاشتیانه و دیموکراسیانه بهن ، بارزانیی نهمر د ئاخفتنهکا خودا دبیزیت ، ئەز دوی باوهریی داینینم ب ئاشتی بگههینه مافی ئوتونومی ژبهه ئهگههکی ساده ئهوزی ئهوه حکومهتا عیراقتی د خهونئ ژی دا بیر لهندی ناکهت ئوتونومیا راستهقینه بدهته مه کوردان^(۱) دیسان ل ۱۳/۲/۱۹۶۳ دهمی مام جهلال وهکو نوینهری کوردان چویه قاهیره چاف ب جمال عبدالناصری کفت ، دقتی گهشتیدا ئهه راستی بو وی دیار بوو کو جمال عبدالناسری ژی مروقهکی درهوپنه و یی دوو روی یه

---

^۱ - ئیبراهیم جهلال ، فواروی کوردستان و شورهشی ئهیلول.

و نه‌قیت کیشا کوردی چاره‌سهریبیت ^(۱) ل ده‌مه‌کی دا هەر ل قاهیره کومبونا سی قولی دناقبه‌را عیراق و میسر و سوریا هاته کرن دژی کیشا کوردی ، هەر چه‌نده دقئ کومبوونی دا جه‌مال عبدالناسری داخوازا ئاماده‌بوونا نوینه‌ری کوردان کربو ، لی عیراقی ئەف چه‌نده ره‌دکر و کیشا کوردی ب کیشه‌کا نافخووی ل قه‌لم دا ، ده‌ملده‌ست دگه‌ل وه‌رگرتنا به‌عسیان ده‌سه‌لاتا عیراقی ل سالا ۱۹۶۸ ئاگر و ئاسن هه‌مه‌به‌ر کوردان بکارئینا و که‌فته گیانی خه‌لکی کوردستانی و چه‌ندین کوشتارین بکوم ئەنجام دان بگره ژ کوشتارا گوندی ده‌کان ل روژا ۱۹/۸/۱۹۶۹ ب هاریکاریا جاشین خو فروش ئەنجامدا (۷۴) وه‌لاتیین سفیل ژ زاروک و ئافره‌ت و دانعه‌مران دناف شکه‌فتی دا ب ساخی کوشتن ، دیسان ل ۱۶/۹/۱۹۶۹ کوشتارا گوندی سوریا (۳۷) وه‌لاتیین موسلمانا و کرسیانان بکوم کوشتن و شه‌هید کرن زی‌ده‌باری (۲۳) بریندار که‌فتن ، ل پارێزگه‌ها سلیمانیی ژی ل ۱۹ خزی‌رانا ۱۹۶۳ مه‌زنترین کوشتار و کومکوژی دژی خه‌لکی سلیمانیی هاته کرن ، ب هه‌می ریکا هه‌ول و بزاف کرنا ب شیوه‌کی درندانه کوردان ژناف بیهن و ناسناما نه‌ته‌وا کورد برین ، بگره ژ کوشتارین

---

^۱ - پارتی دیموکراتی کوردستان ، راپورتی سیاسی په‌سه‌ندکراوی ده‌یه‌مین کونگره‌.

بکوم ، قه‌گه‌هاستن ژ ئه‌ردی باب و باپیران بو ژێر ده‌سه‌لاتا
خوب عه‌ره‌بکرا ده‌قه‌رین کوردستانی ، ب به‌عسیکرنی و
چهندین عه‌شیرهت و خیلین عه‌ره‌بان ل کوردستانی ئاکنجی کرن

ئه‌ف سیاسه‌ته ژلایی دوژمنی و داگیرکه‌رین کوردستانی
ژمیژه یا هه‌ی هه‌ر ل سالا ۱۸۵۰ ل سه‌ر ده‌می حوکمرانیا
ئوسمانیان ل سالی ۱۸۶۹ - ۱۸۷۲ ل سه‌رده‌می حوکمرانیا
مه‌دحه‌ت پاشا والیی به‌غدا و پشتی حوکمرانیا فه‌یسه‌ل
پاشای ل سالا ۱۹۲۱ ئه‌ف سیاسه‌تا شوفینست یا به‌رده‌وام
ژلایی حوکومه‌تین عێراقی یین ئیک ل دویش ئیک ده‌یته
په‌یره‌و کرن پیخه‌مه‌ت گه‌ورینا سیمایی نه‌ته‌وايه‌تی ل ده‌قه‌رین
کوردستانی ، لی لسه‌ر ده‌می ده‌سه‌لاتا به‌عسیان دا پتر هاته
شدانن و په‌یره‌و کرن ، به‌عسیکرا خه‌لکی عێراقی ب زوری
نه‌مازه کوردان بشیوه‌کی شوفینی یا عه‌فله‌قیان ب به‌هانا
پاراستنا ئاسایشا نه‌ته‌وا عه‌ره‌ب و حیزبا به‌عس و دریکا قی
سیاسه‌تی کیمه‌ نه‌ته‌وین دناف عێراقی دا و گه‌ورینا ناسناما
وانا بو نه‌ته‌وا عه‌ره‌بی یا به‌رده‌وام بوو تا رژیم به‌عس
ژناقچوی یا به‌رده‌وام بوو ، بریکا (طلائع و فتوة) و
سه‌ربازگه‌هین هاقینی یین قوتابی و لاوان که‌فته به‌عساندا
گنج و لاوان و ئیخسته‌نه دناف ریزین به‌عسیزمی دا ل ژێر

درویشمی (نکسب الشباب لنضمن المستقبل) ، واته دئی
 لاوان ب دهستقه ئینین تاكو ئایندهی مسوگر بکهین ،
 پهیره و کرنا سیاستا به عس و به عسیکرنا خه لکی کوردستانی د
 ئایدولوژیا عه فله قیان دا ب بیروباوه رین نه تهوا عه ره بی نه مازه
 دناف ته خا قوتابی و لاوان دا و جیگیرکرنا ئایدولوژیا
 به عسیزمی د میشکی وان دا ژبو شیواندنا فه رهنگا دیرووکا
 کوردی و فه رهنگا به عسیزمی د میشک و مهژیی گنج و لاو
 و قوتابیاندا جیگیربکهن ، ژلایه ک دیقه هر که سه کی به عسی
 نه بیتن نابیت ل دامو ده زگه هین حکومه تی بهیته دامه زراندن ،
 ژلایه ک دیقه چندین پارتین کارتیکه ر بناقی پارتین
 کوردستانی وه کو پارتا دیموکراتی کوردستانی و شوره شگیرین
 کوردستانی دامه زراندن وه ک فهد و فیله ک سه ردا برن و
 خاپاندن ، ئەف چهنده ژی وه کو په رده ک بو بناغی سیاستا
 ژناقبرنا ملله تی کورد و داگیرکرنا وه لاتی وانا و شیواندنا
 فه رهنگ و دیرووک و داب و نه ریت و دیموگرافیا نه تهوا
 کوردی و داگیرکرنا ئاخا کوردستانی و ده ست لسه ر داگیرکرنا
 مال و سامانی خه لکی کوردستانی و به ری رنج وماندیونا
 خه لکی ، سه ره رای کو دبه یاناما ۱۱ ئادارا سالا ۱۹۷۰
 هه می ماف بو خه لکی کوردستانی دابین کربوون وه کو
 ئوتونومی و پیدقیین که لتوور و زمانی کوردی و ده ستیردانا

گوفارو و روزنامه و رادیو و تله‌فزیونان ب زمانی کوردی لی ب روحیه‌تهک و گیانه‌کی به‌عسیزمی سه‌ره‌رای کو دهه‌می مه‌نه‌ج و پروگرامین خواندنێ دا ل هه‌می قوناغین خواندنێ دیرووکا که‌سایه‌تی و قاره‌مانین عه‌ره‌بان تیدا کربوون وانه ، به‌ری هه‌ر تشته‌کی دقیت قوتابی دیرووکا عه‌ره‌بی و سه‌رکردین وان بخوبنیت و ددیرووکا عه‌ره‌بان یا که‌فن و نوی بزانییت ، دگوتاره‌کا خودا ل ۱۹۷۴/۷/۹ ، ئەحمەد حەسەن بەکر ، سه‌روک کوماری عیراقی ، ل ده‌می سه‌ره‌دانا سه‌ربازگه‌هه‌کا هاقینی دا دبیتیت (ئه‌ف سه‌ربازگه‌هه‌ یا لاوین مه‌ دی هه‌وه‌ فیری ئارامی و چالاکي و قوربانی دان و هه‌ستکرنی ب به‌رپرسایه‌تیه‌کی که‌ت ، داخوای ژ هه‌وه‌ دکه‌م خو باش ره‌وشه‌نبیر بکه‌ن چنکو هوبن دگه‌ل مه‌سه‌له‌کا زور ئالوز دا یی کار دکه‌ن) دیسان (صدام حسین) ژی دبیتیت (ئه‌ی هه‌قالان کارین هه‌وه‌ وه‌سا دخواییت و هوبن خو ره‌وشه‌نبیر بکه‌ن چنکو هوبن دگه‌ل کیشه‌کا ئالوز دا یی کار دکه‌ن) ، ئەف زه‌قی و کیتلگه‌هه‌ یا پره‌ ژ مینان ، مه‌به‌ستا قان هه‌ردوو هوف و درنادانا کیتشا کوردی یه ^(۱) دیسان دبیتیت (لقی‌ره‌ ل به‌غدا زه‌قیین مینان لی نین ، لی ل ده‌قه‌را ئوتونومی دا پره‌ ژ

---

^۱ - نه‌وشیروان موسته‌فا ، خولانه‌وه‌ له‌ ناو بازنه‌دا ، دیوی ناوه‌ندی روداو‌ه‌کان .

میان . بقى شیوی سیاستا فاشیزما به عسیان بهرنامین مهترسیدار و شوفینی دارشتبوون تنی کومه لگه ها کوردی بنیاتی وی ژناف بهن ، هه قدهم دگهل هندی پروپاگنده دکرن که مافین کوردان یین دابین کرین و کورد و عه رب ل عیراقی برایانه دژین و چ جوداهی دناقبهرا واندا نینه ، ژ لایه کی دیقه دبیترن کوردستان یا پره ژ مین و تهقه مه نیان ، واته هه ول ددهن بریکا رهوشه نبیریا به عسیزمی کیشا کوردی چاره سه ربکه ن پهروه رده و که لتور و داب و نه ریتین کوردی ژناف بهن و پهروه رده یا عه ربی و به عسیزمی ل سهر بسه پینیت و گیانی شوره شگیری و نه تهوا کوردی بکوژن و ئایدولوزیا به عسیزمی دناف کوردان دا بچینن . هه رچه نده دبه ندین ده ستوری کاتی یی عیراقی دا هه یه کو هه می پیکهاتین عیراقی یه کسانن چ جوداهی نینه د ماف و ئه رکین گشتی دا ، واته ده ستوری کاتی عیراقی دان ب مافین کوردا کریمه د چوارقوچی عیراقی دا ^(۱) ، لی بمخابنیقه به ردهوام رژیما به عس به ندین ده ستوری عیراقی پیشیل دکرن و کار پی نه دکر ، تنی حوبری سهر وه ره قی بوو ، به ردهوام گورانکاری د ده ستوری دا دکر ، سیاستا خو یا هه مه جی و خویناوی ل سهر کوردان پهیره و

---

^۱ - مکتب الثقافه والاعلام المركزي في الاعتماد الوطني العلية العراق.

دکرن و ژ ههر مافهکئی رهوا بئی باردکر، ههمی زیډهگافی و سهر پیچی دکرن لسهر مافین مروقی و بریارین نهتهوین ئیکگری ، سیاسهتا بهعسیان د عیراقی دا سیاسهتهکا دیکتاتوری و پولیسی بوو ل سهر ههرکهسهکی دا دناث جفاکئی عیراقی دا ، حالهتین کوشتنی و سیدارهدانی و بومبه بارانکرنا دهقهترین کوردستانی و تهقه کرن ل خو پیشان دانان و قوتابیان و تیورکرنا کهسایهتیین سیاسی یین کورد و گرنا مروقین بئی تاوان بئی پرسیار و بهرسف و زیندان کرنا کهسانین بئی گونهه ب شیوازین نه مروقانه و گوله بارانکرنا کهسانین ژ ریزین لهشکهری عیراقی درهقین بهرنامین وان یین روزانه بوون ب شیوهکئی ئاشکرا و ل بهرچاقین جهماوهری وهکو ترساندنهک ، ههمی ژی پیشکیشکاری بوون ل سهر مافی مروقی د عیراقهکا دیکتاتوری یا پولیسی دا ، د هزر و ئایدولوژیا بهعسیان دا روهن و ئاشکهرا دبیت کو رژیما بهعس کورد ب نهتهوه نادانیت ، بهلکو یا ئاماده ژی نهبوو وهک کیمه نهتهوه ژی دان پیدانی پی بکهتن ، کورد ب میتان سهر ئاخا عهرهبان ل قهلهم ددان و وهسا هزر دکرن ، دقیت کورد فی وهلاتی بو عهرهبان بهیلن ، ژلایهک دیقه کورد وهکو کارتهکا فشاری یا نیف دهولهتی دهاته بکارئینان ، دفی روانگهی دا بهعسیان ههردهم دقیا سیاسهتا خودا ریژیت و یا

ئافرهت و گيژدهقانكا ئه نفالان

هيڤرشين ئه نفالان ژلايى رژيما به عسا عهفلهقى قه ساللا ۱۹۸۸ بو سهر مللهتى كورد درندهترين هيڤرش بوون د چند قوناغين جودا جودا هاتنه ئه نجام دان ، راسته ههشت قوناغ بوون ، لى ئه ز بخو ههر ههشت قوناغان ب ئيك قوناغ دبينم ، چنكو قوناغا ئيكى يا قان هيڤرشا و ئوپه راسيونين بناث ئه نفال ل دهقهرين رزگاركرى دهستپيكر ، قوناغا دووى دا ل باژيرو باژيركان دا دهست پيكت ، ئه ف خهلكى ل كومه لگه هان دا خر قه كرين دا ههميان ل سهر وهلاتين عه ره بستانى به لاف كهن ، يى ره گه زناما وى وه كو نه ته وه كورد با دا ههمان چاره نقيس بيت ، چ جوداهى دناقبه را وهلاتيى كورد ئه وى ژيانا خو ههمى دناث عيراقى دا بوراندى ، چ پله و پوست هه با و كه سه كى پيشمه رگه يى ههمى ژيانا خو ل دهقهرين رزگاركرى بوراندى نه دبوو ، دامه زراندا جقاتا هه قكار يا عه ره بى ب سه رو كاتيا سه ددام حسين گروقه كى زيقه بو قى چهندي ياكو چند سه رو ك و شاهين عه ره بستانى سه دامى ل خو خر قه كرين دق جقاتى دا ل ساللا ۱۹۸۹ به رى وانا دايه كوردستانى وه كو سه رو كى ميسرى (حسنى مبارك)

و سه‌روکی به‌مه‌ن (عه‌لی عبدالله صالح) و شاه‌ی ئوردن
 (حسین طلال) و شاه‌ی ئیمارات (زاید ئال هیان) ، لبه‌ربوو
 کوردان ل سهر وه‌لاتیت عه‌ره‌بستانی ل دویش به‌رنامه‌کی
 دارشت و درندانه به‌لاشه‌که‌ن ، لی وه‌لاتی کویتی خودا به‌ر قی
 پلانا هوخانه و سه‌دام چو د کویتی دا و داگیرکر و ئه‌و ب
 سه‌ری هات ئه‌وا بوویه دو ماهیا ژیان و ده‌سه‌ه‌لاتا وی ، کویتی
 خو دایه به‌ر سه‌ری کوردان ، هندا ب ساناهی نینه مروف
 ئه‌قان پروسین ئه‌نفالان و ئه‌نجامده‌ران و شروقه که‌ت ، یان ب
 گوتاره‌کی ئاشکرا بکه‌ت و نه‌پینین مژه‌وی بینیته‌ده‌ر ، چنکو
 باگراوه‌ندی ئه‌نفالان بو سهر ملله‌تی کورد چه‌ندین لایه‌نین
 جوگرافی و سیاسی و ئابوری و نشتیمانی و نه‌ته‌وی تیدانه ،
 بساناهی نینه دئیک ده‌مدا سه‌رجه‌م لایه‌ن و ره‌ه‌ندی ئه‌نفالان
 ل سهر جفاکی کوردی به‌پینه دیارکرن ، چنکو ئه‌قان هیرشین
 درندانه و دژی مروقیه‌تی و جفاکی کورد ژ هه‌می بواران دا
 یی شکاندی و هه‌ره‌ما خیزانا کوردی یا هه‌له‌وشاندی و چه‌ندین
 کیشه و گرفت یین ئافراندین و جفاک یی ته‌را و به‌را کری ،
 که‌ساتیا مروقی کورد یا ئیفلیح‌کری ، رژیما به‌عس چ جوداهی
 دپروسین ئه‌نفالان دا نه‌دکر دناقبه‌را زه‌لام و ئافره‌ت ، یان پیرو
 گه‌نجان ، یان سقیل و پیشمه‌رگان ، لی کارتیکرنا ئه‌نفالان
 پتر ل سهر ئافره‌تی هاته‌ کرن و مه‌زنترین قوریانی ئافره‌تی

دان، گرانترین دهردی جفاکی و ئابووری و دهرونی و خیزانی
 خو دبهژنا قی ئافرهتا پاشمایا ئهنفالان ئالاند ، بو باب و
 دایک ، ههمی خهم و خیال بو ئافرهتی مان ، قیژی و
 ههوارین ئافرهتین پاشمایین ئهنفالان دناف کهلهها نزارکی دا
 هیشتا وهکو زهنگهک د گوهین مهدا دهنگ قه ددهن ، قهچرینا
 پرچا سهری و سهروچاقان ، هاوارین وی و گازی دکهت دی
 ههقژین وکوری من کیقه بهن ، من ژی دگهل بهن ، ب دههان
 هزار ئافرهت مان بی سهمیان و بونه قوربانی داب و نهربیتین
 جفاکی کوردی و هاتنه ههلاویستن وهکو مهسهلا شوپکرنی ،
 چنکو گهلهک ئافرهت دگهنج بوون ، گهلهک ئافرهتان بهری
 ئهنفالان ب ههقژین بوون و خودان زاروک بون ، گهلهک
 ئافرهتان بو دهمهکی کیم دگهل ههقژینی خو بوون و زاروک
 نهبوون ، گهلهک ئافرهت هات بوون ماره کرن و نه هاتبوونه
 قهگوهاستن و نه ببون بوپک و دهزگرین وانا هاتن ئهنفال کرن
 و بی سهرو شوپن کرن ، گهلهک کچان ل دهمی ئهنفالکرنا
 بابی زاروک بوون ، یان ژی پشتی بابی یین ژدایک بووین
 وهکو پاشباب ل ناف ئوردیگایان داو دناف زیندانان دا ژدایک
 بوینه ، ئهقه ههمی بوینه گیرو گرفت بو ئافرهتی تیدا دنالیت
 و نهشیت چ بریاران بدهت چنکو داب و نهربیتین جفاکی
 کوردهواری ههمی ریکین لبر ئاسیکرین ، واته ههر ئافرهتهکا

بریارا چاره‌نقیسی خو بده‌تن ، ئەو ئافرەت ژلایێ جفاکێ
 کورده‌واری دەهیت روی ره‌شکرن و سنورین جفاکێ کوردی
 به‌زاندن و دبیتە پیترا‌نکا جفاکی و داب و نهریتین عه‌شیره‌تی
 ، ژلایێ یاسایقه ژێ تا نوکه چ بریارین یاسای ده‌رنه‌که‌فتینه
 ریکێ بده‌ته قێ ئافره‌تا پاشمایین ئەنفالان یا‌کو هه‌قزینی وی د
 ئەنفالان داب ئی سه‌رو شین بووی شوی بکه‌تن و خیزانه‌کا نوی
 پیکبینیت ، ئافره‌تا کورد وه‌کو پاشما یا ئەنفالان ئەوا ژ
 دوزه‌خا ئەنفالان ، رزگار بووی ، یان ژێ قه‌هر لی‌بورنا
 ئەنفالان که‌فتی ژ زیندانان رزگار بووی و که‌فتیه دنا‌ف
 کومه‌لگه‌هین زۆره‌ملی دال قێ ویستگه‌ها نیشه‌جی بووی .
 زارا‌قی پاشمایین ئەنفالان ژێ زارا‌قه‌کی نوی یه‌ که‌فتیه د
 فه‌ره‌نگا ئەده‌بی و سیاسی و جفاکی یی کورد دان ، کو به‌ری
 هینگێ ئەف زارا‌قه نه‌بوو ، واته پاشمایین ئەنفالان ژ مرنه‌کا
 مسوگه‌ر رزگار بوینه ، لی که‌فتینه دره‌وشه‌ک خراب دا ، رۆی
 ب رۆی چه‌ندین کیشه و گرفتین جفاکی و ده‌روونی بوینه ، کو
 به‌ری هینگێ جفاکی کوردی ئەف جوهره کیشه و گرفته نه‌بوون ،
 گه‌له‌ک ژ خیزانین پاشمایین ئەنفالان پشتی قێ پرووسی هه‌ر
 دنا‌ف ئەوان که‌له‌پین زورداریی نیشه‌جی بوون یین ل ده‌می
 دوزه‌خا ئەنفالان تیدا هاتینه ئەشکه‌نجه دان و که‌س و کارین
 وان هاتین ئەنفالکرن و زقروکین ئەنفالان داعوبراین ، ژلایه‌ک

دیقه هندهک ریکخراوین مروقیایهتی پشتی سه رهه لدانا سالا ۱۹۹۱ هاتینه کوردستانی ، هژمارهکا خانیان وهکو ئاقاهی بو ، پاشمایین ئه نفالان ئاقا کرن ئه وین کهس و کارین وان بیسه رو شوین بووین ، لی ئه و ئاقاهی نه ل ئاستی پیدقی بین ژیان و وان بوون ، دیسان دهسه لاتتی وهکو حکومهت موچه کی کیم نه ل ئاستی پیدقی بین ژیان و وان دابین کر دگهل ژیان و بارودوخی روزانه بی ژین و ژیارا وانا ناگونجیت کو ئه قهژی وهکو هاریکاریه که بو وان دابین کری ، وهکو موچه ناهیتته هژمارتن ، دیسان ریژه کا مهزن یا پاشمایین ئه نفالان نه خوینده وارن و دویرکهفتن ژ خواندن چنکو مژویلی ژیارا خو بوون بو پیدقی بین ژیان روزانه .

راسته مهرگه ساتا ئه نفالان هیزا مروقی کورد ژناقبر ، ب دهان هزار ژن و زاروک و پیرو لاو رهوانهی چاره نقیسه کی نه دیار کرن ، د هه مان ده مدا گورزه کی مهزن قبه ر ئابوری کوردستانی کهفت و هه می گوندین ده قه رین رزگار کری بین کوردستانی د ئوپه راسیونین له شکه ری دا ویران کرن و دگهل ئه ردی راستقه کرن و هاتنه چولکرن و به ره ه مین گوندان بین گوند نشینان ل وی سه رده می هاتنه ژناقبرن تایبته ل ده قه را به هدینان ، پشتی تاوانا ئه نفالان و بی سه رو شوین کرنا هژماره کا مهزن یا خه لکی کوردستانی (۱۸۲) هزار مروقیین

کوردوو کوردستانی ژ موسلمانا و ئیژدی و کریستیانان ، کهس و کارین قوربانیان وهکو قهریژا ئەنفالان دناڤ ئوردیگایین زورهملی دا خو جھکرن و بی حال و مال و سهمیان کهفتن ، توشی چەندین کیشە و گرفتین دەروونی و جفاکی و دیموگرافی و ئابووری بون ، تا نوکه ژی دناڤ ئەقان کیشا دا دنالن ، وهکو پیدقی بایەخ و گرنگی ب وان نههاتیە دان و خزمەتا وانا نه هاتیە کرن ، دئوپه راسیونین ئەنفالان دا زیانەکا مەزن و خراب گەهشتیە خەلکی گوندان ، قی چەندی کارتیکنهکا ئیکجار خراب کربە سەر دەروونی وانا و ژهەر تشتهکی بی هیقی بوینه ، مەزنترین دەردە سەری بو هاتینه دروستکرن و تانوکە بی چاره سەری ماینه وهکو ههلوەشاندا هەرما خیزانی و جفاکی و چاره نقیسی نەدیاری بی کهس و کارین وانا بین بیسەر وشوین ، نەشین ژهزرا ئەقان کیشا و گرفتان رزگار بین ، واتە ئەنفالان سەرجه م بنه مایین جفاکی بین خیزانا کوردی ژ بەرک برن ، تاییه نی دناڤ ئوردیگایین زۆره ملی دا کو هەمی دەرگا و هیقی لبه ر وانا گرتبوون ، نزانیت چهوا دی پاربهکی نانی بو ئەندامین خیزانا خو بدەستقه ئینیت ، ژلایهک دیقه ئافرهتا پاشمایا ئەنفالان کهفتیه بهر مەزنترین قوربانی دانی و جفاکی کوردهواری سنورین دەستنیشانکری بو کیشاینه و دیار کرینه بهروفاژی زهلامی ، واته شوپکرن عهیبهکا مەزنه بو قی

ئافرهتی پشتی ههڤژینی خو یی بی سهر و شوین شوی بکهت ،
 کو ئەڤهژی مهزنتربین کیشیه توش بو یی ، ئەڤ چهنده ژی
 دڤیت حکومهت یان ژی دهسهلات چارهسهر بهکی بو ببینیت ،
 دیسان خهموکی و دوو دلی ل دهڤ ڤی ئافرهتی پهیدا بوویه ،
 چ وهکو رولی بابی دگتیریت بو ب خودانکرنا زاروکیین خو یین
 بی سه میان و بی باب ، یان ژی بیرکرنا ههڤژین و کهس و
 کارین خو یین بیسهروشوبین کو ئەڤ چهنده بهردهوام دهزر و
 میشکی ویدا ڤه دلڤیت و جنیق ڤی دکهڤن و ژ گریی چاڤین
 وی زوها بوینه و ژههر خوشیهکی بی بههر بوویه ، ههمی ژی
 دبی بهرسڤن ، ئەڤه کومهکا خالانه کارتیکرنهکا خراب و گران
 ل سهر سایکولوژیا پاشمایین ئەنفالان کرینه ب تاییهتی
 ئافرهتی کو د رهوشهکا دهروونی پانا لهبار دا دژیت .

ئەنفالان کارتیکرنهکا ئیکجار مهترسیدار ل سهر ههمی
 بوارین ژيانا مروڤی کورد کره ، ب دهان سالیین دیتر ژی
 دهربازنابین چ ژلایین جڤاکی - دهروونی - ئابوری -
 سیاسی - ژینگههی - ههلهوشاندنا ههره ما خیزانی - تیکدانا
 داب و نه ریتین کوردهواری ، ههمی ژی ههلاویستی ماینه ،
 واته کارتیکرنهکا خراب کره سهر ههمی لایه نین ژیانی و
 ژبه رکبرنا بنه مایین خیزانی و په یوه ندیین جڤاکی ، برینهکا
 مهزن دلهشی مروڤی کورد دا درستکره ، ب دهان هزار ژن

ماینه بی هه‌قژین ، ب ده‌هان هزار زاروک بی باب و سه‌میان
 ماینه ، گورانکاری ب سهر سیمایی کومه‌لگه‌ها کورده‌واری
 ئیناینه ، ئەف چەندە ژێ بوبه ئەگەری تیکشکاندنا لایەنی
 سایکولوژیا کەس و کارین ئەنفالکریان و پاشمای و
 بەرمایکین ئەنفالان کو تا نوکە چاقەری کەس و کارین خو بین
 بی سەروشوبین ، ژ ئەگەری قی چەندی توشی دلته‌نگیی و
 خەموکیی بوین ، هەر ئیکی دەربایەکا خەموو ئازارو
 دەردەسەریان هەلگرتیه ، ژ دەستدانا کەس و کارین خود
 ئەنفالان دا ، قەگواستنا وان ژ جەیی باب و باپیران ،
 کاقلکرنا گوندین وانا ، تالانکرنا مال و سامانی وان ،
 زیندانکرنا وان دگرتیخانه و کەلپین زۆرداردا ، خرڤه‌کرنا وان
 دناف ئوردیگاییین خۆرتی و زۆره‌ملی دا ، چنکو ئەو ل گوندان
 خودان مولک و مال و سامان و دیوانخانه بوون ، خودان
 زەقی و رەز و بیستان بوون ، هەمی پیدقییین ژیانێ ل بەر
 دەست بوون ، لی پشتی ئەنفالان هەمی ژ دەست دان و
 قەگەریانه خالا سفر ، ئاڤرەتا کورد وەکو پاشمایا ئەنفالان
 زورترین پشک و دەردەسەری بەرکەفت ، هەر ل دەمی هاتینه
 دەردەسەکرنا پاشی هاتین زیندان کرن دویقدا دناف
 کومه‌لگه‌هین زوره‌ملی و دناف زەقیه‌کا پری ستری مشک
 ئاکنجی بوی ، لی دقیت هەتا هەتایی رولی ئەقی ژنی ، ئەقی

دایکې بلند بهیته راگرتن و نههیتته ژبیرکرن ، ئەف ئافرهتا ب
حوکمې باری جوگرافی یی دهقهرا خو هەر ژ گهنجینیا خو تیدا
ژیای ل دویف داب و نهريتین جفاکې خو مل بملې زهلامی قه
، دبوارین کاری مالی و چاندنی و ژین و ژیارا گوندان ، بو
بریقهبرنا کاروبارین مالی و پشکداریکرن د کاران دا دگهل
زهلامی دناف مال دا ، بخودانکرنا تهرشی و کهوالی و کاری
چاندنی ، ب خودانکرن و پهروهده کرنا زاروکین خو ، ئەقه
ههمی ئافرهتا کورد وهکو ئهرکهک ل سهر ملین خو ئەدا کرن ،
زیدهباری کو ئافرهتا کورد د بواری سیاسی ژی دا بهشدار بویه
و بویه سهرکرده و دهسهلاتا سیاسی گرتیه دهست و پشکداری
د ریقهبرنا کاروبارین دهولهتی دا ههبویه وهکو خانزادا میری
سوران و عاديله خانم و حهپسهخانا نهقیب و زیرینا ئامیدی ،
ناهیده عبدالسلام ، مینا خانما قازی محمد ، و چهندين
ئافرهتین دیتر شیاين رولی خو د سیاسهتی دا بگیترن ب ناف
و دهنگ بین . ئافرهتا کورد چهقهنگی جفاکا کوردهواری یه ،
پهیهوندیین ئافرهتا کورد یین جفاکی ل گوندان پتر بو دهینه
روخساندن دژیانا روزانه یا کاروبارین مالی و د کارکرنی دا
وهکو ئافرهتهکا جوتیاره کو پتر یا جفاک ناسه ، دئافاکرنا
جفاکی دا ، ههچهنده د خیزانی دا باب سهرپهرشتی خیزانی

په ککهفتی بوون ، روی ب روی چهن دین کیشه و گرفتین
تابوری و جفاکی و دهروونی بوینه ، مهزنتین قوربانی داینه ،
ب نه مانا زهلامی خیزان و جفاک ژبه رک دچیت ، د سهر قی
چهندی را ئافرهت یا نه چاره کار بکته ژبو پهیدا کرنا پاریه کی
نانی ژبو خودان کرنا زارو کین خو ، و سنورین عه شیره تگیری و
جفاکی کورده واری دشکینیت ژ نه چاری توشی قهیرانان دبیت ،
ل قیره دیار دبیت کور ژیمی ئه و ههمی بنه مایین جفاکی بین
خیزانا کوردی ل سهر هاتیه ئا فاکرن ب ئاراسته ک دیترا دا بریه
و ههمی ههول و بزاف کرینه ره سه ناتیا جفاکی کوردی قاشی
بکته و ژناف ببهت ، ههولین رژیما به عس بو ژناقبرنا نه تهوا
کورد و داگیر کرنا ئا خا کوردستانی کارتیکر نه کا مهزن و
نیگه تیف ب دویف خو ئینان و کاره سات و مه رگه سات پهیدا
کرن ، ب دهان گیرو گرفت ئافراندن ئه وژی پشتی
هه لوه شاندا سیسته می خیزانی یی پاشمایین ئه نفالان و
گه ورینا جهی ئا کنجیبونا وان و تهرا و بهرا کرن ، و ژیک دا
برین ، ئه ف چهنده ژی بویه ئه گهری درستبونا ده رزه کی د
که لتوری ره سه نی کورده واری دا و هه لوه شاندا داب و نه ریتین
جفاکی کوردی و گوندنشینان کو ههمی ژیا نا وان دنا ف دا
دژیان و پیقه دگریدای بوون .

ئەقەژى پلان و ستراتېژىيە تا رژیما بەعس بوو د پروسین
 ئەنفالان دا کو پیش وەخت یی بەرنامە کرى بوو ، ژناقبرنا
 بنەمايین کۆمەلگەها کوردی و ریزو قیانا دناقبەرا خەلکى
 کوردستانى ژ ئارمانجین رژیمی بوون ، چنکو ل گوندان
 شورەش و گوند پیکفە د گریدای بوون ، ل گوندان کەسانین
 ریه سپی و ناقدار و خودان دیوانخان تیدا هەبوون هەمی ژناق
 برن ، ئەقەژى وی چەندى دگەهینیت کو ئەنفال ب بەرنامە و
 پلان هات بوو دارشتن و هات بجه ئینان ، ئەقەژى دچیتە
 دخانا جینۆسایدی دا ، کەس وکارین قوربانین ئەنفالان و
 کیمیا بارانان هەمی گيرو گرفت یین سايکولوژی و جقاکی بو
 درست بوینە^(۱) ، ئەف گيرو گرفته روزانه دوباره دبن و دناقدا
 دنالین، روخساری کەس و کارین قوربانیان ئەگەر بەرى خو
 بدەینى و بارودوخى وان یی جقاکی و دەروونی و ساخلمی
 کویر خو تیدا دا هیلین ، دنیاىهەکا کیشه و شوینوارین
 نەخوشیان دى بینین هەمی ژى ژئەنجامى ئەنفالان ،
 کارتیکرنەکا ئیکجار زور کره سەر هەمی بوارین ژيانا مروقى
 کورد و برینهکا کویر و ئیکجار مەزن دلەشى دا دروستکره ،
 دگەل هندی پروسەک بوو ژبەرێکبرنا ئەندامین خیزانی و

---

^۱ - له پەراویزی ئەنفال دا ، تەها سلیمان ، بەرگی دووهم ۲۰۰۶

بنه‌مایین جقاکی کورده‌واری و ئابووری و سیاسی یین ملله‌تی کورد ، شوپنوارین مه‌زن ل دویف خوھیلان ، کارتیکرن کره سهر ههمی چین و توپران ، رهنکه ب ده‌هان سالین داھاتی نه هیتته چاره‌سهرکرن .

ئافره‌تا پاشمای و به‌رمایکا ئه‌نفالان وه‌کو مه ئاماژه پیدای دیارترین قوربانیا ئه‌نفالانه ژلایین جقاکی و ده‌روونی و باره‌کی مه‌زن که‌فتیه ل سهر ملان چنکو دوو رولا دگیت و بوبه سه‌میانا خیزانی^(۱) ، ل قیره مافی مه‌یه پرسپاری بکه‌ین : ئه‌ری جهی فی ئافره‌تا شاهانه دناف کومه‌لگه‌ها کورده‌واری دا لکیفه دایه ، ریز و ته‌قدیرا وی چند دهیتته هه‌لسه‌نگاندن ، هه‌تا چهندی یا مافداره ، گه‌له‌ک جارن ئه‌ف ئافره‌ته دناخی خودا دکه‌لیت و دبیتیت : بوچی ئه‌م کورد هاتینه ئه‌نفالکرن ، گونه‌ها که‌س و کارین مه‌چ بوو هاتنه بیسه‌روشوبنکرن ، ئه‌م ل سهر گوندین خو ته‌نا و ئارام دژیاین بوچی ئه‌ف هپرشین درندانه هاتنه سهر مه‌خه‌لکی گوندان ، گوندین مه‌هاتنه وپرانکرن ، ئه‌فه ههمی پرسپاران و به‌رسف ژی د هه‌لاویستینه و نه که‌فتینه دناف چ کفانان دا ، به‌لکو به‌رده‌وام ئه‌ف پرسه دمه‌ژی و ناخی وان دا دلقلیت ، وه‌کو زقروک لی دهین .

---

^۱ - ئه‌نفال و کومکوژی و کاریگه‌ریین ده‌روونی ، ریکاوی مزیری - ۲۰۱۱

دهما مروڤ ل سهروسيمايپن وان ميژه دكهت ، ب سهدان
 كيشين جڤاكي و دهرووني و خهموكيي وهكو فلاشباك تييدا
 دبينيٽ ، ههمي ژي وهكو فشار هپرشان دكهنه سهر دهرووني
 وانا و برينين وانا بهردهوام كوڤرتلي دهين بهردهوام كهس و
 كارين وان يين بيسهرو شوين ل سهر هزري نه و خهونا پيٽه
 دبين ، نه دئارامن، دوو دلي لدهڤ پهدابوويه ، توشي
 خهموكيي و خهمگينيي بوبنه ، ترس و گومان لدهڤ ههيه ،
 باوهري بخونهبون ، واته بهردهوام دئالوزيپن دهرووني دانه ،
 ههردهما كهس و كارين قوربانين يان ژي پاشمايپن نهنفالان
 ل بهرچاڤين مروڤي دكهڤن ، مروڤ تي دئينيته دهر كو
 كاربگهريپن دهرووني و جڤاكي ل سهرو و چاڤ و رهفتارين
 وانا خويادبن ، هز دكهن بتني بژين . ژهر خوشيهك و
 ئاههنگين خيزاني و جڤاكي و نشتيماني و نهتهوي دبي بههرن
 و خو تيكل ناكهتن .

نهنفال خو بخو وهك دياردهكا ئابوري و جڤاكي و
 سايكولوژي كارتيكرنهكا ئيكجار مهزن ب سهر كومهلگهها
 كوردي دا تايهت تاكي پاشمايپن نهنفالا دا هيتلايه ، ب
 دههان گيرو گرفت ئافراندينه تايهتي لسهر ژيانا ئافرهتي
 پشتي ههڤژين و كهس و كارين وي هاتين بيسهرو شوينكرن و
 جهي وي دناڤ خيزاني دا هاتيه چولكرن و قالا بوي ، ژنوي

ئاڦاكرنا خيژانهكا وييرانكري ژ رويي ئابووري و جفاكي و
دهرووني كهفته ل سهر ملين وي و ههمي بهرپرسايهتي ب
ستويي خوڤهگرتن ، گهلهك گهريده و روزههلاتناسان و
نقيسهران ل سهر ژيانا ئافرهتا كورد و جهي سهربلنديا وي
دناف خيژان و جفاكي كوردى دا نقيسينه و سهرنج و تيبينين
خو بهرچاڦاكرينه ، باروڊوخي ژيانا ئافرهتا كورد شوڤهكربه
دبواري ژيانا وي يا كوردهواري دا ، چنكو ژن ژيانه ، رولهكي
بهرچاڦ و كاريگر ههيه دناف جفاكي دا مل بملئ زهلامى و
ريزهكا تاييهت ههيه ، ههر چهنده زوربهيا ئافرهتا گوندنشين
نهخوڤندهوار بوويه ل سهر وان بنهمايئين داب و نهريتين
كوردهواري و سنورداركرين ، كو ئافرهت تنئ بو خودانكرنا
زاروكان و كاري ناف ماليي بهروفاژي ئافرهتا باژيرانه كو
پشكداره دگهل زهلامى دگهلهك بواران دا ، پيگهههكي بهيز
ههيه دريڤهبرنا كاروبارين وهلاتى دا وپوستين بلند ههنه، لئ
ئافرهتا گوندان وهكو كابانى و جوتيار يا چوارچوڤه كربه
دجفاكي دا و سنورين خو ههنه ، ب شيوهكي گشتى خيژانا
كوردهواري ل گوندان وهكو پيگهاته ئالوزتره دگهل خيژانا
باژيران ، چنكو دهسهلاتا خيژانئ ل گوندان دهستين زهلامى
دايه ، زهلام ب ريڤهبرنا كارين خيژانئ دا سهريهرشتياره ،
ژلايهك ديڤه ئافرهتا گوندنشين پتر يا بهرههمداره ژ ئافرهتا

باژیران دبواری زاروک بونی دا ئەقەژی سروشتی گوندانه چنکو
 گوندان پیدقی هیزا کاربه پتر ژ باژیران وهکو جفاک وهسا
 دخوازیت ، دیسان ل گوندان ئەندامین خیزانی پتر ژ باژیران
 دگهل ئیک گریداینه و کومقه کرینه و ژیانهکا ساکار بریقه دبهن
 بو پهیدا کرنا پیدقیین ژیانئ و خو بریقه برنی ، ژلایهک دیقه ل
 گوندان دهمی ئافرهت شوی دکهتن و دبیته دایک کومهکا ئهرک
 و فرمانا دکهقیته سهر ملین وی و دقیت بجه بینیت ، وهکو
 ب خودان کرن و پهروه رده کرنا زاروکان و ئاف کیشانی و
 چیکرنا خوارنا روژانه و کاروبارین ناف مالی و زیده باری
 پشکداری دگهل زهلامی ب خودان کرنا تهرشی و کهوالی و
 حیوان و کاری جوتیاری و دروینا دهخل و دانی و هندهک
 جارن بو ئافا کرنا خانی و ئافاهیان ، ئەف چهنده ژی بهروفاژی
 ل باژیران ، ئافرهتا گوندنشین زویکا نیشانی پیراتی د سهر
 و سیمای دا پهیدا دبن و جوانیا خو ژدهست ددهت ، ئەف
 چهنده ژی وی دگههینیت کو ئافرهتا گوندنشین پتربا جفاکناس
 تره ، ژلایهک دیتره ژلایی جفاکی فه ل دویف ههز و قیانا
 خو زوی ب زوی شوی ناکهت ، واته گلهک جارن ههر ژ
 زاروکینی بو کهسهکی نیزیکی بنه مالا خو دهیته شوپکرن ل
 دویف بنه مایین عه شیره تگه ری و دبیته قوربانی داب و
 نه ریتین جفاکی کورده واری .

کارهساتا ئەنفالان رهوشا ژین و ژیارا پاشمایین ئەنفالان
ئێخسته د خرابترین رهوش دا ، چنکو ژێدهری سهرهکی یی
ژیارا وانا ب خودانکرنا تهرشی و کهوالی و چاندنی بوو ،
ههمی هاتنه ژناف برن و ویرانکرن و ژ گوندان هاتنه دابرین ،
دکومه لگه هین خورتی دا ژیانای مای برنه سهر ، یان ژی مانه
ب هیقیا وی موچهی ئەوی حکومهتی بو شههیدی وان بری و
تهرخانگری ههر چهنده زوری کیمه و تیرا پیدقیین روژانه
ناکهت .

جقاکێ کوردهواری چهند بنهما و تاییهتمه ندیین خو ههنه و
دگهل جقاکین وهلاتین دیترا ئەگهر بهراورد بکهین ، جقاکێ
کوردی شارستانییهتا وی کهفنا تره و پتر رهسهناتیا کهلتورو
داب و نه ریتین جقاکێ خو پاراستینه و سنوردارن ، چین و
توێژین جقاکێ کوردهواری ههر ئیک ل دویش ئهرک و مافین
خۆ رۆل دپیشکهفتن و وهپارا جقاکێ یان کومه لگه هێ دا دیتیه
و گێرایه ، ئافرهتا کورد ژی وهکو توێژهکا رهسهن و سهرهکی
دئافاکرنا جقاکێ دا رۆلی خو دبینیت مل ب ملی توێژین
دیتر^(۱) ، ههبونا خۆ تا راددهکی باش د بوارین جودا جودا یین
ژیانی نیشان دایه ، ئافرهتا کورد ههر ل دهسپیکێ ئافرهتهکا

---

^۱ - ئەنفالی سی - هیمن باقر ، بهرههه عمهه ۲۰۰۴ .

زەحمەتکێش بووبە و گەلەک ئەرک کەفتیە ل سەر ملین وئ و ژبەر پرسیایەتی نە رهقیه و گەلەک جارن ب رولئ زەلامی رادبیت و ژ سنورین داب و نهریتین کوردهواریی ئهوین بو هاتینه دەستنیشان کرن و سنورداکرن دەرناکهقیت ، زبدهباری کو یا ههست نازک و ژ زەلامی دلوقانتره ، لئ بارودوخین جفاکی و سیاسی وهسا خواستیە ئافرهتا کورد بیته پاشگوئ زەلامی و ب چاقهک نزم بهری خو بدهنی و رهفتاری دگهل بکن ، نوال سهعداوی نقیسهرا میسری دبیتیت ، چ بهلگین زانستی و بایولوژی ل بهر دهست نینن وئ چهندی ب سهلمینیت خوشی و لهش و دهروونی ئافرهتی ژبی زەلامی کیمتر بیت^(۱) .

کۆمه‌لگه‌ها کوردی د بنیات دا کۆمه‌لگه‌هه‌کا گوندنشین ، یا چاندنی بووبه ، ئافرهتا کورد ژی گریدایه ب کومه‌کا داب و نهریتین جفاکی خو یی کوردهواریی و سنوردار کره و بووبه قوربانی وان داب و نهریتین عه‌شیره‌تگیریی ، ژبهر هندی گیرۆ گرفتین پاشقه مانا ئافرهتا گوندنشین د کۆمه‌لگه‌ها کوردهواری دا ژ رویی ره‌وشه‌نبیری و جفاکی و سیاسی ئابوری دا ،

---

^۱ - ئەنفالی گەرمیان ناهیده تالیبانی - جاسم محمد - ۲۰۰۲ .

کارتی کرنا ل سەر هه می بوارین ژيانا وی دا کره ، لقیه ژی
ئاشکه را دبیت پاشقه مانا ئافره تی د جقاکی دا
قه دگه ریت بو عه قلیه تا زه لامی د کومه لگه هتی دا و
کارتی کرنین قی دیاردی تا نوکه د ئاشکه رانه و کویر ره هین
خودا هیلاینه : ئەف چهنده ژی دبیته هوکاری سهره کی بو
دابرینا ئافره تا کورد ژ رویی داهینانی ل گه له ک بوارین ژیان
دا ، نه گه هیته ماف و خوزین خویین خه ونان پیقه دبینیت^(۱)

راستیه کا حاشا هه لنه گره دقیت بزاین کو بارودوخی ئافره تا
کورد زوری خراب بووه ، لی ئەگه ر به راورد بکه یین دگه ل
چهن دین وه لاتان کو ئەف وه لاته ئەندامن د نه ته وین ئیکگرتی
دا ، دی بینین ره وشا ئافره تا کورد ژ رویی جقاکی و سیاسی
قه گه له ک باشتره ژ وان وه لاتان ، چنکو ل گه له ک وه لاتان
تایبه تی چهنده وه لاتین هه ریمایه تی کو نابیت ئافره ت کاری
سیاسه تی بکه ن و به ژداریی د هه لبرارتنان دا بکه ت یان ژی
پوسته کی حکومی وه ربگریت ، ئافره تا کورد ب حوکمی باری
جوگرافی یی ده قهری و داب و نه ریتین خو هه رده م مل ب ملی
زه لامی به ژداره ب کاروبارین ژیانی دا زیده باری دکاروبارین

---

^۱ - ئەنفال و ئافره تی کورده عداله ت عمر سالح.

سیاسی د ئیدارا وهلاتی دا یا بهژداره رۆل ههیه^(۱) ، ئافرهتا
کورد د شورهشا ئیلونیدا پشت و پهنا بوویه بو پیشمه‌رگه‌ی ،
شهره‌فا پیشمه‌رگایه‌تی وهرگریه ، بارزانیی نهر دبیریت ،
ئهو ئافره‌تین نان بو پیشمه‌رگه‌ی پاتی ههر پیشمه‌رگه‌نه ،
ئه‌گهر گه‌ریانه‌کی دناڤ دامو ده‌زگه‌هین حکومی و حیزبی و
له‌شکهری دا ل ههریما کوردستانی دا بکه‌ین دئ بینین ئافره‌تا
کورد گه‌له‌ک قالاتی یین پر کرین و رولی خو دبینیت .
ئوپه‌راسیونین ئه‌نفالان ل سالا ۱۹۸۸ ژلایئ رژیما به‌عسا
ژناقچوی هوکاره‌کی سه‌ره‌کی بوو بو ژیکه‌قه‌تیانا خیزانا کوردی
و ژناقبرنا بنه‌مایین جفاکی کورده‌واری و تیکدانا په‌یوه‌ندیین
جفاکی و نه‌هیلان و تیکدانا داب و نه‌ریتین ره‌سه‌نی
کورده‌واری .

---

^۱ - فه‌یسه‌ل دپهاتی - کورد له‌ سیسته‌می نوی جیهان دا (۲۰۰۱).

عیراق و کورد

عیراق وهکو دهولت نههندا کهقنه ، دهولهتهکا نوی یه هاتیه درستکرن ، چ دهولت و وهلات ب ناقی عیراقی نهبوون، تنی سی ویلایهت بوون (بهسره - بهغدا - موبسل) ، بهری شهری جیهانیی ئیکئی ئهردی ههرسی ویلایهتان پیشکهک بوون ژ (ئیمبراتوریهتا ئوسمانی) ، دناقهراستا سهدی ههقدی دا ئهف ئیمبراتوریهته سهنگ و گرنکیا خو د سیاسهتا نیف دهولهتی دا ههبوو ، ژبهرکو ههر وهلاتهکی ل قی ههریمی بهرژهوهندی خویین بهرفره ههبوون ، تایبته بهریتانیا وهکو هیزهکا ئیستیعیاری یا گرنک ههردهم بیر لقی دهقهری دکرن و خهونا وان بوو کو دهستی دانیته سهرو بکهقیته ل ژیر رکیتف و دهسهلاتا وی .

تیکچوونا ههقسهنگیا تهرازا هیزی دناقههرا وهلاتین سهرمایه دارین جیهانی ژ نهنجامی گهشهکرنا هندهک وهلاتان و لاوازوونا هندهک وهلاتین دیتر بو ئهگهری هندی سهرو ژنوی هزری دهندیدا بکهن جیهانی ل سهر خو دابهش بکهن ، ژ نهنجامی قی پلان و بیرکرنی شهری جیهانیی ئیکئی هاته ههلکرن ، دهولهتا ئوسمانی ل وی سهردهمی دهولهتهکا ب هیز

و بهر فرهه بوو ، چوو پال ئه لمانيا ، وه لاتين زل هيز ژبه ر
ئه گه رى گرنگيا ده قه رى و ده وله مه نديا ئاخا وى بير ل هندي
كرن ل سهر خو به لاقه كه ن ژبه ر به رژه وه ندين خو بين سياسى و
ئابوورى و ستراتيجى ، مافين هميان ل ده قه رى د پاراستى
بن و جهى رازه مه نديا هميان بيتن ، دقى بوارى دا كه فتنه
گريدانا ريكه فتنامه و په يمانين نه پينى و دكه قلو ژانكى
ئوسمانيان چه رين^(۱) ، ريكه فتناما سايكو بيكو ، ژوان
په يمانان بوو دناقبه را هه ر ئيك ل مارك سايكسى بریتانى و
جورج بيكويى فرهنسى ب شيوه كى فهرمى ل ۱۶/ئادارا/۱۹۱۶
هاته ئيمزاکرن^(۲) .

ل سالا ۱۹۱۷ دا شوره شا نوى ل سهر ئاستى جيهانى هاته
به رپاكرن ، ده وله تا سوفيه ت هه مى ئه و ريكه فتنامه و
په يمانين نه پينى ئه و ين په يوه ندى ب دابه شكرنا جيهانى هه ين
دناقبه را وه لاتين ئيمپريا ليستى ئاشكه را كرن و هه مى
مافين خو ده ست زى كيشان .

ئيكه مين شه رى جيهانى ب شكه ستنا ئه لمانيا و وه لاتين
هه قبه يمانين وى بدوماهيك هات و ده وله تا ئوسمانى پارچه
چارچه كر ، به ربتانيا و فرهنسا و ئه مريكا وه كو سى وه لاتين

---

^۱ - ئه مين قادر مينه ، سيگوچكين به عسيان ، سليمانى - ۱۹۹۲ .

^۲ - به عسىزم و كورد - سوران كه ريم موسته فا .

زلهیزین جیهانی د مهیدانا شهری دا سه رکهفتن ، جیهان ل دویف مفا و بهرزه وهندی خۆ یین تابووری و سیاسی و ستراتیژی سهر ژ نۆی دابهشکرن ، ل سهر کیستی دهوله تا ئوسمانی ل پروژه هه لاتا ناقه راست چهن دین دهوله تین بچوبک بی سهر وهری ئەقان وه لاتین داگیرکەر پیکئینان ، ژ وانا عیراق ، سوریا ، لبنان ، فهلهستین ، ئوردن ، سعودیه ، میرنشینیته کهن داقی ، سهر قی چهن دی را نه هیلان ملله تین ئەقی ده قهری ب ئارمانجین خۆ یین نه تهوی شاد بین ، بهلکو دنابههرا ده سه هلات و هیزا ئینگلیز و فه ره نسا دابهشکرن ، بقی چهن دی کورد وه کو ئیک ژ نه تهوین ده قهری نه تنی ب ئارمانج و مافین خو شاد نه بوون ، بهلکو نه تهوه و وه لاتنی وان هاته ، پشکهک ئیخسته سهر دهوله تا عیراقی یا نوکه ، پرسا کوردی ژی بو ئیک ژ پرسین هه ره گرنگ و یین ئالوز ل ده قههرا روزه هه لاتا ناقین^(۱) .

دهوله تا عیراقی ل دویف خواستا ئیمپریالیزما به ربیتانیا هاته درستکرن ، دپهرا ویزا کونگری قاهیره ژ لایئ به ربیتانیا قه ل سالا ۱۹۲۱^(۲) ، پشتی سه ره هلدانا خیل و عه شیره تین عه ره ب ل عیراقی بناقی (ئوره العشرین) ل سالا ۱۹۲۰ ،

^۱ - جاسم محمد حسن ، تاریخ الوطن العربی ، باسقه الموصل .

^۲ - ئەمین قادر مینه ، ژێدهری بهری .

سەرپراستی چەندی عێراقا نوی هند گرنگی و بایه خ ب پرسین
نەتەوی و ئاینی و مەزەهەبی یین کیمە نەتەوین دیترد عێراقی
دا نەدان ، مژویلی بەرژەوهندین خو بوو ، ژ بو مسوگەرکرن
دەستکەفت و مفایین خۆد مەسەلا گازی و ئابووری و سیاسی
و ستراتیژی دا ، د عێراقی دا چەندین نەتەوە دژیان وەکو :
کورد ، فارس ، تورکمان ، ئاشووری ، کلدان ، ئەرمەنی ،
دیسان چەندین ئاین تیدا هەبوون وەکو : موسلمان ،
مەسیحی ، ئیزدی ، جوھی .

مەسەلا کورد ئیک ژ هەرە مەسەلین سەرەکی بو رو ب
رووی حکومەتین ئیک ل دویش ئیک یین عێراقی بوی ، هەر ژ
دامەزراندنا دەولەتا عێراقی مللەتی کورد پیخەمەت ماف و
چارەنقیسی خۆ دەست ژ خەباتی بەرنەدان ژ بو سەلماندا
مافین خۆ یین نەتەوی و دیموکراسی ، عێراقی بەردەوام
مللەتی کورد پشتگۆ دەهاقیت ، هەر شورەشەکا مللەتی کورد
کربیتن پیخەمەت بەدەستقەئینانا ماف و دیارکرن چارەنقیسی
خۆ بویە ، نەخشە و پلانین رژێما عێراقی دژی مللەتی کورد
بەردەوام بوینە ، ب بەهانا ئیک پارچە یا عێراقی ، لی
خەبات و شورەشین کوردی ژبو مافی چارەنقیسی خۆ وەکو
ستراتیژیا بلندا بزاقا رزگارخواز کورد ژبو کوردستانی د
بەردەوام بوون ، لی بەریتانیا ژلایی خوقە ژبو بەرژەوهندین خۆ

ل ده‌قه‌ری و قایم‌کرنا پیت خو ل سهر حیسابا کوردان و
قالبدانا ملله‌تی کورد دچوار چۆقی عیراقی دا ، پشتی به‌پیز
بوونا ده‌سه‌لاتا ئینگلیزی ل عیراقی ، فرهنسا هاته لادان و ژ
نه‌خشه‌ی هاته ده‌رئێخستن^(۱) ، کوردستانا باشوور که‌فته ژیر
چه‌نگین ده‌سه‌لاتا به‌ریتانیا ، سه‌ره‌رای کو بریتانیا دوژمنی
بزاڤا پرزگارخوازا کوردستانێ ئه‌منا ستراتیژیا عیراقی و ئه‌منا
نه‌ته‌وا عه‌ره‌بی دزانین ، ره‌هۆ ریشالین که‌رب و کینیا خو یا
شوفینی ل سهر ملله‌تی کورد تاقیکرن ، ههر چه‌نده ب
جودابوونا کوردان ژ عیراقی ژلایی دیموگرافی قه ، چ
مه‌ترسیی نا ئیخته سهر نه‌ته‌وا عه‌ره‌بی ، چنکو نه‌ته‌وا
عه‌ره‌ب پتر ژ بیست ده‌وله‌تان بخوڤه دگریت ، لی سیاسه‌تا
ئایدولوژیا به‌عسیزمی هه‌بوونا کوردان ل ئیران و سوریا و
تورکیا ب مه‌ترسی دزانی^(۲) .

سیاسه‌تا شوفیزما به‌عسیان د دژایه‌تیکرنا ملله‌تی کورد چ
جاران ده‌ست ژێ به‌رنه‌دایه و به‌رده‌وام هه‌ولا نه‌هیلانا
ناسناما نه‌ته‌وا کورد کربه و ژ کوردان ترسیان ، به‌رده‌وام
کورد وه‌کو میقان ل سهر ئاڤا عه‌ره‌بستانێ داینه زانین ژبه‌ر
هندی به‌رده‌وام کورد ژ ده‌قه‌رین ستراتیژی بین گرنگ و نه‌فت

---

^۱ - .....
^۲ - یه‌کیتی نشتیمانی کوردستان ، عیراق و مه‌سه‌له‌ی کورد ، ۱۹۸۵ .

و گازان دویر کرینه ، سیاستا خو یا شوفینی تی ئالاندینه ،
چ جارن ریک نه دایه ده قهر و باژیرکین کوردان ژلایئ ئابووری
قه گه شه بکهن ، دیسان وه لاتین کورد نه د هیلان ل دامو
دهزگه هین دهوله تا عیراقی دا بهینه دامه زانندن ، نه د هیلان
پسپور و کادرین زانستی و ئەکادیمی ژ کوردان رابین ، تنی
دقیان ژیاننا عه شیره تگریی دناف کوردان دا به لاقه بکهن ،
دهه مان ده مدا جفاکی کوردی ههول ددان فسادئ بیخه ت دناف
دا و تهرا و بهرا بکهتن ، هه رچی سه روک عه شیره تی کوردان
بیهنا نه تهوا کورد و نشتیمان پهروه ریی ژئ بهیت دکوشتن و
به رزه دکرن ، ژلایه ک دیقه بریکا دروست کرنا قه و جین سفاک
وه کو هیزین جاشان بو دژایه تیکرنا شوره شا کوردستانی دقیان
دوو به ره کیی بیخه دناف ریزین شوره شگریا کوردستانی دا ،
برایه ک پیشمه رگه بیت و برایه ک جاش بیت وه کو رهش ل بهر
ئیک راهه ستین و ریزین ملله تی کورد تیکبدهن ، هه می
هه ولین وان ژ بو وی چهن دی بوون ئیکه تیا عه شیره تگریی
بیخه شوبنا نه تهوی ، زیده تر ملله تی کورد ب ئەگه ری کیشین
عه شیره تگریی و گیانی عه شیره تگریی داب و نه ریتی
عه شیره تی پرت پرت بکهت و ملله تی کورد پاشقه بزقرینت ،
دیسان کو شهر دناقههرا کوردان و حکومه تی دایه ، دقیان
ئەقی شهری ئاراسته بکهت دناقههرا پیشمه رگه و جاشاندا ،

واته كورد كوردی بكوژیت و كه رب و كینئ ژئ را كه ن ، ئەقئ
سیاسه تا شوفینیزما به عسیان تا رادهك مهزن و بهرچاف
سهرگرت ، به عسیان هه می پره نسیب و ره وشتین مرؤقایه تیئ
بهزاند بوون .

سیاسه تا سیگوچكین به عسیزمئ و عهد سوتئ ل
كوردستانئ پهیره و دكرن ، نه دهیلان دهقهرین كوردستانئ بین
كوردنشین گهشه بكه ن ژلایئ ئابووری قه ، هه ر چه نده د
سالین ههشتیان دا ریترا ده رئبخستنا گازی ل كه ركوكئ
گه هشت بوو ۱۰۰% ، ته ها یاسین ره مهزان د چاپئكه فتنا
خؤدا دگهل روژناما (السیاسه) یا كوتئ ل هه یقا تیرمه ها
سالا ۱۹۸۶ دان پیدا كو ئابووری عیراقئ ۹۰% ئابووری
گازی یه ، واته عیراقئ خؤب ئابووری كوردستانئ قه گریدا
بوو^(۱) ، سیاسه تا ئەرد سوتئ ژئ ل كوردستانئ و تالانكرنا
سامان و عهدئ چاندنئ و ئازهلئ تنئ كورد مفای ژئ
وهرنه گرن و لی نه ژین ، دیسان قالا كرنا خه لكئ كوردستانئ
ژ دهقهرین ستراتییژی بین ب مفا و جهگیر كرنا عه ره بان ل
ئهقان دهقهران وه كو عه ره بكرنا ئاخا كوردستانئ .

---

^۱ - جریده ، الشراره ، للاتحاد الوطنی الكوردستانی ، عدد ۷ ، سنه ۱۹۸۶ .

سیاسه‌تا شوفینیزما به‌عسیزمی ، جوړه سیاسه‌ته‌ک مژه‌وی
یه ب ساناهی نینه ئەف ئایدولوزیه بپته تیگه‌هاندن ، چنکو
به‌عس چ تشتا ل سەر خو نابینیت ، ژبه‌رکو سروشتی وئ
سته‌مکاریه و پیکه‌هاته‌کا ئالۆزه ، خو ب میراتگرا که‌لتووری
گشت عه‌ره‌بان دزانیت ، ئەف که‌لتووره ل سەر بنه‌مایین توند
و تیژی هاتیه درستکرن ، میشیل عه‌فله‌ق د گوتاره‌کا خودا
دبیژیت ، هه‌تا کو ئیکه‌تیا ئاسایشا نه‌ته‌وا عه‌ره‌ب به‌پته
دروستکرن و پاراستن دقیت کوردان ل عیراقی و سوربی و
به‌ره‌را ل روژناقیی عه‌ره‌بستانی ژناف بیهین ، بقی
ئایدولوزیا یی به‌رده‌وام ملله‌تی کۆرد دکه‌فته به‌ر شالوکین
به‌عسیان و عه‌فله‌قیان پیشوه‌خت دارشتی ، ئەنفالکرنا خه‌لکی
کوردستانی بۆمن وه‌ک کورده‌ک بابه‌ته‌کی ئەکادیمی و تیوری
نینه ، به‌لکو د پلا ئیکی مه‌سه‌لا مه‌رگی هزاران مروقانه .
ل دویش به‌رنامه‌کی دارشتی ژلایی عه‌فله‌قیان قه ئەف
مروقتین ب ساخی بن ئاخ کرین و دو‌ماهی‌ک ب ژيانا وان دای
و ره‌وانه‌ی گۆرین بکۆم کرین ، ئەنفال بابه‌ته‌کی گه‌له‌ک ئالووزه
و چه‌ندین تاک و چه‌ق ژئی دچن ، هه‌ر چه‌قه‌ک دنیا‌یه‌کا هزارانه
کویر خو تیدا دا هیلین ، ئەنفال نه ژبه‌ر شه‌ری عیراق و ئیران
هاته ئەنجام دان ژبه‌رکو کورد د به‌ره‌یی ئیرانی دا بوون ،
ئەنفال پشتی راوه‌ستیانا ئەقی شه‌ری هه‌شت سالیی یی

ویرانکەر هەر یا بەردەوام بوو ل سەر دەقەرا بەهدینان ، مەرەما
رژێما بەعسا عەفلەقی ب قوناغا ئەنفالا بەهدینان ،
دوماهیەک قوناغا ئەنفالان قەبراندا کوردان بوو ل باشوری
کوردستانی و ناسناما نەتەوا کورد نە هێلن ، هەر وهکی
نقیسەری عێراقی رهگهز عەرەب (کنعان مکیه) د پەرتۆکا
خودا (دل رەقی و بی دەنگی) دا دبیژیت ، ئەنفال نە
پویدانەکه ژ ئەسمانا هاتبیتە خواری ، بەلکو کەرب و کین
دیرووکەکا درێژە یا بەعسیان دگەل کوردان .

بەعسیان دقیا هەمی جیهانی بکەتە خودیکەک مەزن ،
خودیکەک تنی وینێ خۆ تیدا بینیت و چ وینین دیتەر ل سەر
نەبن ، هەول ددا خو ب سەر هەمی جیهانی دا ب سەپینیت و
خۆ بگەهینیتە هەمی قولاًچکین جیهانی و بگەهیتە ناف
هەمی ژيانا خەلکی ژدەرڤه و هەمی سنوورین جیهانی بەزینیت
و سروشتەکی نرجسی هەبوو سەددام بخۆ ژێ وهکو مروڤهکی
شیت و شهیدایی کورسیک و دەسپهلاتی چ جارن هزر نە دکر
مرنا هەمی .

ئەنڧالا بە عەسیان و ئەنڧالا ئیسلامی

تراژیدیا ئەنڧالان کارەساتەکا دیرووک هەژین بوو ، ب ئیک جار دیرووکا نەتەوا کورد هەژاند و مەرگەساتین جەرگیر ئاڤراندن ، هەمی جیهان وەکو بینەرین کەر و لال ل قی شانوی یا پری کارەسات و مەرگەسات نیرین و چ پیرابونین یاسایی ل دویف پیقەرین نیڤ دەولەتی هەمبەر رژیما بە عس وەکو سزا ئەنجام نەدان ، جیھانا عەرەبی و ئیسلامی و جفاکی نیڤ نەتەوی بیدەنگی پاراست هەمبەر ئەقان تاوانین دژی مروڤایەتی هاتینە کرن ، دەرەق مللەتی کورد ، گەلەک سەرکردین جیھانا عەرەبستانی و وەلاتین ئیسلامی پەيامین پیروزباهیی بو سەددامی هنارتن ، ب سەدان کوردین دناڤ دەسپەلاتا رژیمی دا ئەوین خو فروش و خائین بروسکین پیروزباهیی بو سەددامی هنارتن زیدەباری پشکداریا وان د ئوپەراییونین ئەنڧالان دا مل ب ملی سوپایی رژیمی^(۱) ، خەمساریا جفاکی نیڤ دەولەتی ، تایبەتی وەلاتین زلەپیز هەمبەر تاوانین رژیما بە عس بو ئەنجامی هندی سەددام پرۆژی کورد قرانی یە یرەو بکەت ، سورەتەکا قورئانا پیروز بکەتە

---

^۱ - کورد قران - لەتیڤ فاتح ، مجید صالح ، بەرگی یەکەم ، ۲۰۰۳

مه‌رجه‌عی مه‌شروعیه‌تی بو هی‌رشین خو یین درندانه بناقی
 ئەنفال ، هه‌رچهنده قورئان و ئیسلام ژ قی چهندی دبی به‌هرن ،
 دئیسلامی دا کوشتنا ئیک کس بی سوچ تاوانه‌کا مه‌زنه .
 (، من قتل نفسا بغير نفس أو فساد في الأرض فكأنما
 قتل الناس جميعا ومن أحيها فكأنما أحيها الناس جميعا)
 سورة المائدة/ ۳۲ ، واته کوشتنا تا‌که کتسه‌کی بی تاوان
 وه‌کو کوشتنا هه‌می مروقانه ،
 تاوانین سه‌ددامی و رژیم‌ا به‌عس ده‌ره‌قی خه‌لکی عیراقی
 و کوردستانی به‌روقاژی په‌ پره‌نسیبین ئاینی ئیسلامی نه ،
 چنکو هه‌می ئایین په‌یام و بانگه‌وازیه‌کا رو‌حی و مه‌عنه‌وی یه
 بو ئاشتی و دژی هه‌ر تاوان و خرابکاریه‌کی لسه‌ر مروقان .
 قورئانا پیروز وه‌کو جیهانه‌کا به‌رفره‌هه ، جیهانه‌کا تژی
 ئەزمون و دیارده‌یه ، هه‌می رو‌خسارین ژیا‌نا مروقان تیدا
 ده‌یته‌ دیتن ، به‌رسقین هه‌می بابه‌تین هزری و سیاسه‌ت و
 جفاکی تیدانه ، قورئان ژیده‌ره‌کی ده‌وله‌مه‌نده ژبو هندی هه‌می
 کس و لایهن بخو بکه‌نه ژیده‌ر بو ئاراسته‌کرنا ژیا‌نی ،
 قورئان ده‌سته‌واژه‌کی نه‌رم و حه‌لیمه ، پری قیان و به‌هایین
 مروقایه‌تی یه ، راسته‌ د قورئانی دا زاراقین توندو تیژی و
 دژوار ژی تیدانه و بکاره‌اتینه بو هه‌ول و مه‌رجین شه‌را و
 روی ب روی بونی ، هه‌ر وه‌کی ئەف زاراقه‌ د سوره‌تا ئەنفال دا

هاتين بۆ هاندانا شهركهريڻ موسلمانان دژى بى باوهران د
 شهري بهدرى دا ، مخابن سه ددام و به عس ب شيوهكى درندانه
 ئەف زاراقه ژ هناقين قورئانا پيروز دهريئخستن بۆ رهوا كرنا
 كارين خو بين درندانه دژى ملله تي كوردى موسلمان و هيرش
 برنى ، ئەفه ل دههكى دا كو چ جارن عه ره بان مفا ژ
 ئيسلامى و هرنه گرتيه بۆ خزمه ت كرنا عه ره بان ، چنكو عه ره بان
 بخۆ بهرى ههمى كه سان دوژمنا ئيسلامه تى و پيغه مبهرى يا
 كرى و شهري پى فروشتى ، تنى عه ره ب د گرئداى بوون ب
 گيانى ياسايا عه شيره تگيريى ، لى پشتى عه ره بان ئيسلامه تى
 وهرگرتى چه مكى خيل و عه شيره تى گوهارت بو نه ته وه يى و
 ژنوى بزاقا ئاينى ده ستپيكر ، ههر چهنده ملله تي كورد بو
 ئاينى خو يى ئيسلامه تى گلهك رژد تره ژ نه ته وا عه ره ب ،
 عروبه تى و ئيسلامه تيا خو پتريا پاراستى ، ب كرىار ده يته
 سه لماندن كو هزر و ئايدولوزيا به عسيزمى چ په يوه ندى ب
 ديرووكا ئيسلامى فه نينه و نه بوويه ، ژبه ر كو قورئان و
 فه رموودين پيغه مبهرى (س.خ) ب زمانى عه ره بى نه ، ل
 دويش كه لتوور و فه ره نگا عه ره بى ، عه ره ب ره فتارى دگهل
 زمان و كه لتورى خو دكهن ، ب ديتنا وان تنى عه ره ب
 مؤسلمانين درستن و ب چاقه كى خراب نه ته وين ديتر بين نه
 عه ره ب بى باوهر ل قه له م ددهن ، ژبه ر كو قورئان ب زمانى

عه‌ره‌بی یه و پیغه‌مبه‌ری ئیسلامی عه‌ره‌به و که‌عبا پیروز ژی
 هه‌ر ل وه‌لاتین عه‌ره‌بانه ، هه‌ر چه‌نده قورئان و فه‌رمووده
 شیاینه بچه‌ دناڤ ملله‌تین دیت‌ریین موسلمان ، ملله‌تی کورد
 ژی ئیک ژ وان ملله‌تین موسلمانه ، تنی عه‌ره‌با بناڤتی
 ئیسلامه‌تی ملله‌ت و نه‌ته‌وین دیت‌ریین مؤسلمان دخاپینن و
 سه‌ردا دبه‌ن ب ریکا درویشمین خۆ یین بناڤتی ئیسلامه‌تی ،
 لی ئه‌گه‌ر د دیرووکی دا خۆ داهیلین دی بومه ئاشکه‌را بیت کو
 به‌ری ئیسلامه‌تی عه‌ره‌بان چ که‌لتووری ئیک‌گرتی نه‌ بوویه و
 ئیسلامی سیمایی که‌لتووری عه‌ره‌بی یی گوهارتی^(۱) ، هه‌می
 ملله‌ت دشین که‌لتووری خۆ د چوار چۆڤتی یاسایا شه‌ری دا
 جه‌گیر بکه‌تن و د ژيانا خۆدا پراکتیک بکه‌ن ، ئه‌گه‌ر
 به‌راوردیه‌کی دناڤه‌را ئه‌نفالا ل سه‌ر ده‌می محمد پیغه‌مبه‌ر
 (س.خ) بن ل سالا ۶۲۴ زایینی ، دووی مشه‌ختی و ئه‌نفالا
 سه‌ددامی ل سالا ۱۹۸۸ بکه‌ین بقی ره‌نگیه ، ئارمانجا
 شه‌رین پیغه‌مبه‌ری (س.خ) بن ژ بو چه‌سپاندنا ئیک په‌رستی
 و سه‌لماندا مافی ژیر ده‌ستان و جه‌گیر کرنا پیرو باوه‌ران بوو
 ، لی ئارمانجا هیرشین ئه‌نفالین سه‌ددامی ژ بو چه‌سپاندنا
 رژیمان به‌عسا دیکتاتوری و ژ ناڤرنا نه‌ته‌وا کورد بو ،

---

^۱ - سه‌باح علی - دیداره‌کی دا ، کورد .

ئەنجامىن فقوحاتىن ئىسلامى ژ بو دروستكرنا ژيانەكا
جىهانى و مروقاىەتى و بزاقەكا زانستى و پىكقە ژيانى بو ،
لى ئەنجامىن ئەنفالىن سەددامى يىن سالا ۱۹۸۸_وئرانكرنا
عئراقى و كوردستانى و پاشى ئىخستنا عئراقى بو سەد سالان
بوو ، ل سەر دەمى پىغەمبەرى (س.خ) بن ھەمى چەكدارىن
پشكدار د شەرى دا ل گەل دژى بى باوهران ئاگەھدار كرن كو
ژيانا پىر و ئافرەت و زاروكان و پەككەفتيان ب پارىزن ، لى
ئەنفالا سەددامى پىر و ئافرەت و زاروك پەككەفتى ھەمى
كوشتن و دناڤ گورىن بكۆم دا بن ئاخ كرن ، ب مخابنىقە ل
دەمى ئەنفال ب سەر مللەتى كورد دا ھاتى ، وەلاتىن ەرەبى
و جىھانا ئىسلامى و جقاكى نىڤ دەولەتى
ژ بو بەرژەوھەندىن خۆ بىدەنگى پاراست و ئەنفال ب
كىشەكا نافخوى ل قەلەم دا .

ئەگەر كۆبر خۆ داھىلىن ، دىرووكا ئىسلامەتىي دگەل جىھانا
ەرەبى گرىبەدىن دى خۆيا بىت كۆ ەرەبان چ مفا ژ ئىسلامى
وھرنەگرتىە بو خزمەتكرنا ەرەبان ، ژبەركو ەرەبان بخۆ بەرى
ھەر كەسەكى دوژمناتيا ئىسلامى پىغەمبەرى يا كرى و شەرى
پى فروشتى ، لى پشتى ەرەبان ئىسلامەتى وەرگرتى
چەمكى خىلەكى يان ەشىرەتگىرىي گوھارت بو نەتەوھى ،
ژنوى بزاقەكا خورت يا ئانى دەسپىكر ، بەعسىان وەكو

هه لگرا ئایدۆلۆژیا ناسیونالیزما عه‌ره‌بی بوون ، چنکۆ
 سه‌رکردایه‌تیه‌کا یاخی هه‌بوو ، مه‌زنترین گورزل نه‌ته‌وا عه‌ره‌بی
 دا و وه‌لاتین عه‌ره‌بستانی ئیخستنه‌ دناڤ مه‌ترسیه‌کا دیرووکی
 دا^(۱) ، هه‌ر چه‌نده‌ قورئان و فه‌رمودین پیغه‌مبه‌ری شیاینه‌ بچنه
 دناڤ ملله‌تین موسلمان و خو‌نیزبکی که‌لنووری ئه‌قان ملله‌ت
 و نه‌ته‌وا بکه‌ن ، سه‌ره‌پای کۆ هه‌می نه‌ته‌وه‌ دشین که‌لتووری
 خو‌د یاسا شه‌رعی ئیسلامی جه‌گیر بکه‌ن و د ژبانا خو‌دا
 پراکتیک بکه‌ن ، لی سه‌ددام و رژیما عه‌فله‌قی چه‌ندین
 زاراڤین ره‌ق و که‌رب و کینی ژ ه‌ناقین قورئانی ده‌رئیخستن و
 لسه‌ر ملله‌تی کوردی موسلمان تاقیکرن وه‌کو دا‌پرینا ئیسلامی
 ژ نه‌ته‌وین دیتر ژبلی نه‌ته‌وا عه‌ره‌بی کو ئه‌قه‌ژی به‌روقاژی
 بنه‌مایین ئیسلامی یه‌ ، که‌نعان مه‌کیه‌ دبیتیت ئه‌نفال
 رویدانه‌ک نینه‌ ژ ئه‌سمانی ه‌اتبیته‌ خواری ، به‌لکو دیرووکه‌کا
 دریژا ره‌فتارکرنی یه‌ یا دلره‌قییا به‌عس هه‌مبه‌ر کوردان^(۴) .
 به‌عسیان ب ریکا بکارئینانا زاراڤی ئه‌نفال بزاقا شیواندنا
 ئیسلامی دا ، ل ژیر په‌ردا ئیسلامی ناڤی سوره‌ته‌کا قورئانی
 هه‌لبژارت بناڤی ئه‌نفال ژ بو‌ق‌رکنا ملله‌ته‌کی موسلمان ،
 ملله‌تی کورد ، جینۆساید کر ، ئه‌نفالا سالا دووی مشه‌ختی

^۱ - سه‌باح به‌رزنجی ، گوڤارا سه‌نته‌ری برابیه‌تی ، ژماره‌ ۲۴ ، ۲۰۰۲

ئەو دەستكەفتين ل مهيدانا شەرى موسلمانان بدهست خوڤه
ئينان ل دويڤ ئايهتهكا قورتانا پيروز بو وانا هاتنه حەلا لكرن
، ئەنفالا سالا هەشتى و هەشتى ب هەمان ريك سەددامى ئەو
كەل و پەلین پاشمايین ئەنفالان زیدەبارى شەرف و نامويسا
كوردان بو شەركەرین خو سوپايى بەعسيان حەلال كرن تنى
چەك نەبیت .

سەددام گەلەك ب زيرەكى وەكو د گورەپانا جیھانا عەرەبى
دا ب قارەمان هاتیه ب ناڤ كرن ، قیایه عەقل و هشیاریا
وہلاتین عەرەبى و موسلمانان وەسا ئاراسته بکەت كو ئەو یى
نوینەراتیا بەعس و پەيام و دیرووكا مؤسلمانان دكەتن ، هەر
وہكى د شەرى هەشت سالیى دا دگەل ئیرانى وەسا دا خوبا
كرن كو ئەو پارێزەرى دەرگەهى روزھەلاتى عەرەستانى یه ،
ديسان د هیرشین ئەنفالان دا ل سەر مللەتى كوردی مؤسلمان
جیھانا عەرەبى و ئیسلامى خاپاندن كو یى شەرى بى باوهران
دكەت چنكو كورد ب كافرو ئەجنە و تیژكىن سلیمان
پیغەمبەرى (س.خ) بن ددانه نیاسین ، هەر چەندە ئەنفالا
بەعسيان چ پەيوەندى ب یاسا و ریسین شەرعیه تا ئیسلامى
ڤە نینه ، ئەو شەرى سألەها سأل دژی مللەتى كورد كرى
ناچیتە دخانا دەستورین ئیسلامى دا ، رەفتارین توند و تیژیى
یین رژیما بەعس چ گریدانهك ب پرانسیپین ئایینی ڤە نینه ،

تنی وهکو پارتەکا عەلمانی دگورەپانا هزری و سیاسی جیهانا
عەرەبی داخۆ دایە نیاسین .

ئەنفال وهکو د قورئانی دا هاتی کو سورەتا هەشتی یه ب
(۷۵) ئایەتان هاتیە دابهشکرن ، شەری بەدر ئیکەمین شەر
بوو دناقبەرا موسلمانان و بی باوهران دا ، ئەنجامین دوماهیی
ژی سەرکەفتنا موسلمانان بوو یاکو کەسی باوهر نەدکر ، چنکو
موسلمانان وهکو بۆسەک درێکا بی باوهران دا قەدا بوو ، ل
بەر بوو دەستین خو دانە سەر کاروانەکی بازرگانی یی
قورەیشیان ل گوندی بەدری ، قورەیشی ب قی بویسا بو قەدای
پی حسیان و پی ئاگەهدار بوون ، ب سوپایەکی هزار کەسی
رەخ و دوریت پیغەمبەری (س.خ) بن و هەقالین وی گرتن و
دور پیچکرن ، لی شەر ب ئاراستەک دیتەر دا وەرگرت ،
موسلمانان سەرکەفتنەکا مادی و مەعنەوی ب دەستقەئینا ،
(۷۰) هەفتی کەس ژ قورەیشیان کوشتن ، (۷۰) کەس ژ
ب دیل گرتن و کەل و پەلەکی مەزن بەدەست کەفت ، ل سەر
قان دەستکەفتان موسلمان بوونە سی بەره و دناف خۆدا شەرە
دەف پەیدا بوو ، هەر لایەنەکی گوت دەستکەفت بوو منە ،
ژبەر قی چەندی ئایەتا ئیکی ژ سوورەتا ئەنفال هاتە خواری ل
سەر چەوانیا دابهشکرنا دەستکەفتان ، ژبەر هندی خودی
تەعالا ئەو دەستکەفت ژناف دەستین وانا ئینادەر و محمد

د - ئامانجین شەری دیار دکەتن پیدقیه هەمی لایهک
ملکهچی حەقیی و راستیی بین هەمبەری چەکی خرابکاریی
دا^(۱).

کلاز فیتەر ، هزرههندهکی ستراتیژی و سهربازی یی ئەلمانی
یه ، هوسا پیناسا شەری دکەت (شەر درپژە پیدانا سیاسهتی
یه ب میکانزمهکا دومدرپژیی ، پیخههت ملکه چکرنا
نەیاران^(۲).

جینۆساید ل دویش سیاسهتا نیف دهولهتی و بنهمایین
مافی مروقی ، کریارین ئەنفال و جینۆسایدا گەلی کورد پرسوا
و شەرمهزار دکەت ، دیسان ئەف کریارین درندانه دژی
بنهمایین ئیسلامی نە ، ئەگەر ئەنفالا مۆسلمانان و بی باوهران
بهراور بکهین دگهل ئەنفالا بهعسیان ئەرد و ئاسمانان ژیک
جودانه و جوداهیهکا مهزن ههیه دناقبهرا ههردوو ئەنفالان دا ،
ژبهرکو ئەنفالا بهعسیان دژی گەلی کوردی موسلمان وهکو
شەرهکی سهپاندی ، چنکو رژیما بهعس ههلگرا ئایدولوزیهکا
رهگهزپههست بوو ، سیاسهتا ژناقبهرا نهتهوا کورد و کوشتنا
کهسانین بی تاوان بوو ، شورهشا ئازادیخوازا گەلی کورد
بهرگری بو ژ ماف و کهسایهتیا مللهتهکی موسلمان یاکو

---

^۱ - سید قطب ، فی ضلال القرآن ج ۳

^۲ - عبدالوهاب الکیالی ، موسوعة السياسة ج ۳

ساله‌ها ساله خزمه‌تا زانست و ئیسلامه‌تیی دکه‌تن و خو ژ نه‌ته‌وا ئیسلامه‌تیی جودا ناکه‌ت ، ئەو که‌سانین د ئەنفالان دا هاتین بیسه‌رو شوینکرن ، خه‌لکه‌کی بی چه‌ک و سقیل بوون ، هه‌لگرین ناسناما عیراقی بوون ، ژ سنوورین ئا‌خا عیراقی ده‌رباز نه‌بوون ، چ په‌یوه‌ندی ب خه‌لکه‌کی بیانی قه‌ نه‌بوون ، خه‌باتا خو د چوار چو‌قی ئا‌خا عیراقی دا دکر ، ژلایه‌ک دیقه عیراق رژیمه‌کا شه‌رعی و ره‌وا نه‌بوو هه‌تا بشیت لسه‌ر بنه‌مایین مه‌شروعیه‌تی ره‌فتاری دگه‌ل خه‌لکی وه‌لاتی خو بکه‌ت ، رژیمه‌کا به‌عس ب زوری و زورداری ژ ئەنجامی کوده‌تایه‌کا له‌شکه‌ری یا هاتیه‌ سه‌ر ده‌سه‌لاتی ، ئەو ماف نینه‌ وه‌کو فه‌لاقه‌تا ئیسلامی به‌حسی جیهاد و ئەنفالان بکه‌ت^(۱) .

ئەنفال ژبه‌رکو په‌یقه‌کا عه‌ره‌بیه‌ ب ده‌ستکه‌فت ده‌یت ، واته‌ ئەو هه‌می مال و سامانی د شه‌ران دا ب ده‌ستکه‌فتین دی‌پژنی (غنایم) ، لی په‌یقا ئەنفال به‌ری ئیسلامه‌تیی ژی هه‌ر هه‌بوویه و یا هاتیه‌ بکارئینان ، تایبه‌ت دنا‌ف هه‌لبه‌ستین عه‌نته‌ری

---

^۱ - چه‌مکی ئەنفال ، سه‌باح به‌رزنجی ، چاپی یه‌که‌م ، ۲۰۱۹

کورئ شه‌دای^(۱) ، به‌ری هاتنا ئیسلامئ ، لئ د دیتنا ئیسلامه‌تیئ دا په‌یقا ئه‌نفال ده‌رئه‌نجامئ شه‌ری به‌درئ بۆ ل سالا (۶۲۴) زایینی دناقبه‌را موسلمان و بی باوه‌ران دا ، ئه‌ف شه‌ره ل گوندئ به‌درئ هاته‌ رویدان کو دکه‌قیته‌ ویلایه‌تی حیجازئ ل سعودیئ ، باشورئ روژئاقایئ مه‌دینئ ، کو ریکه‌کا بازرگانی بو دناقبه‌را مه‌ککه‌ه و مه‌دینئ ، دقئ شه‌ریدا موسلمان سه‌رکه‌فتن و شه‌ر بدوماهیک هات ، هفتئ که‌س ژ لایئ موسلمانان فه‌ هاتنه‌ کوشتن و هفتئ ژئ وه‌ک دیل هاتنه‌ گرتن ، مال و سامانئ مه‌زن ده‌ست ب موسلمانان که‌فت ، ئه‌ف سوره‌ته‌ ژبه‌ر قئ چه‌ندی هاته‌ خواری بۆ چه‌وانیا دابه‌شکرنا ده‌ستکه‌فتان چنکو شه‌ره‌ ده‌ف دناف شه‌رکه‌رین موسلمانان په‌یدا بوو ،

(وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ)^(۲)

هند شروه‌کارین ئیسلامئ ب شیوه‌ک دی ئه‌نفالی شروه‌
دکه‌ن و وه‌سا دیار دکه‌ن کو په‌یاما سوره‌تا ئه‌نفال هاندانه‌کا

^۱ - عه‌نته‌رئ کورئ شه‌دای کورئ قه‌راد ئه‌لعه‌به‌سی ، شاعیرئ عه‌ره‌بی سه‌رده‌می
به‌ری ئیسلامه‌تیئ دناقبه‌را سالیئ (۵۲۳ - ۶۱۵) زایینی ، ئه‌نفال و داهینان

د . مه‌دی فاتیح ، ۲۰۲۱

^۲ - سوره‌تا ئه‌نفال ئایه‌تا ۴۱ .

ماددی و تەمامکاربەکا دونیای بوبە ئیخستیه بەردەست و
 ناف میسکی شەرکەرەن دا کو پتر بو شەری قە بچن .
 دەمی رژیما بەعس ناقتی سۆرەتەکا قورئانی د ئینیت و
 دکەتە ناف و نیشان بو پروسەکا لەشکەری و هێرشێ دکەتە
 سەر مللەتی کورد ل عێراقی دا و هژمارەکا مەزن یا گوندان
 وێران دکەتن و نیزیکی دوو سەد هەزار وەلاتییەن کورد و
 کوردستانی یێن ئەقان دەقەرین رزگارکری بیسەر و شوین دکەت
 ، ب ناقتی سۆرەتەکا قورئانی شەرعیەتی د دەتە هێرشین خۆ ،
 ل ژێر پەردا ئاینی مروقان بکۆم جینۆساید دکەت و ب ساخی
 بن ئاخ دکەتن ، ب کارئینانا ناقتی سۆرەتەکا قورئانی بو
 پرووسەکا لەشکەری ژلایێ رژیما بەعس قە پەنا برنە یەر
 سومبولا ئایینی شەری و تاوانین خۆ هەر وەکی د شەری هەشت
 سالیی دا دژی ئیرانی بکارئیناین ، وەکو قادسیا سەددام وەکو
 قەگوهاستنهکا پیروزا ئاینی ل سومبولا قادسیا سەعدی کوری
 وەقاسی ، دیسان ناقتین گەلەک موشەکیین خۆ و روکییت و
 توپان ئەوین خەلکی سقیل و بی تاوان پی دکرنه ئارمانج ب
 سومبولا ئایینی وەکو (حسین - عباس - قەقاع) ب ناف
 دکرن قەدووشاندنە ئیرانی ، سەربازگەهین خۆ یێن لەشکەری ب
 ناقتی (خالد کوری وەلیدی - سەد کوری ئەبی وەقاس) ناف
 لی ددان ، بەردەوام مفا ژ سومبولین ئایینی وەرگرت و جیهانا

عه‌ره‌بی و ئیسلامی د خاپاندن ، هه‌می تاوانین خۆ ل ژیر
 ئەقان پەردین ئایینی قەدشارتن تاكو پشتگیریا ئەقان وه‌لاتان
 بخۆ وه‌ر‌ب‌گرن و دلسوزیا وان بخۆ راکیشیت ، لی پ‌ر‌انیا
 هیرشین ب ناقتی موسلمان‌ه‌تی بۆ سه‌ر ملله‌تین نه‌ موسلمان
 ب فتوحات ل قه‌له‌م ددان ، د هه‌مان به‌رگری دا رژیما به‌عس
 ل عیراقتی ل ژیر پ‌ه‌ردی ب ناقتی ئیسلام‌ه‌تی کورد دکوشتن و
 قه‌تل و عام دکرن ، مروفتی کورد ژ هه‌ر مافه‌کتی مروفتی بیبار
 و بی بها دکر ، ئەنفالا سالا دووی مشه‌ختی لسه‌ر ده‌می
 شه‌ری به‌دری ، ئەو بی باوه‌رین دژی ئایینی ئیسلامی شه‌ر نه
 کرین ئەنفالی ژوانا نه‌ گرت ، لی رژیما به‌عس د پ‌روسین
 ئەنفالان دا هیرش کرنه‌ سه‌ر کوردین موسلمان و ئەنفال کرن ،
 وه‌سا بو جیهانا عه‌ره‌بی و ئیسلامی نیشان دا ئەو مروفتین
 کوردین قه‌ر ئوپه‌راسیونین ئەنفالان که‌فتین بی باوه‌ر بوون و
 نه‌ موسلمان بوون ، دیسان رژیما به‌عس وه‌سا دا خۆیا کرن کو
 ئەو گوند و ده‌قه‌رین که‌فتینه‌ به‌ر شالاوین ئەنفالان دبه‌رنامی
 واندا ده‌قه‌رین قه‌ده‌غه‌کری بوون ، واته‌ جوداهیه‌کا مه‌زن
 دناقه‌را ئەنفالا به‌دری و ئەنفالا رژیما به‌عس دا هه‌یه ، ئەنفال
 د هزر و ئایدولوژیا کوردان یا ب گۆمانه ، وه‌سا ل قه‌له‌م دده‌ن
 کو ئەنفال به‌ره‌می ئیسلام و عه‌ره‌بانه ، یا ژ ه‌ناقین که‌لتوری
 وانا هاتیه‌ ده‌ر ، چنکو ئەقی که‌لتوری خه‌لک یی فیری تالان

و کوشتن و ژناقبرنا مروشان کری ، ههمی کارهسات و مه‌رگه‌سات ژ هناقین قی که‌لتووری نه ، حیزبا به‌عسا فاشیزم حیزبه‌کا عه‌لمانیه و نه حیزبه‌کا ئایینی یه ، چ باوه‌ری ب ده‌ستورین ئاینین ئاسمانی نینه ، سه‌ددام و مافیین به‌عسیان مروث کوژ بوون ، ب زوری دوسته‌لات وه‌رگریه و چ جاران هزرا مرنی و چوونا خو یا ده‌سه‌لات و کورسیکی نه کریه ، که‌لتووری به‌عسیزمی ههمی توندوتیژی و خوین ربتینه ، ل سه‌ر بنه‌مایین زۆرداری هاتیه دامه‌زراندن ، حیزبه‌کا دیکتاتۆره و یاری ب عه‌قلی خه‌لکی عیراقی دکر و جینۆساید په‌یره و دکر ، ئایدولوژیا به‌عسیزمی په‌روه‌ده‌یا عه‌فله‌قی یه و باوه‌ری ب ئیسلامه‌تی قه نینه ، تنی ئیسلامه‌تی د چوارچوکه‌کی قه‌شارتی دا د تابلوبه‌کی دا بکارئینایه ، دناف وه‌لاتین عه‌ره‌بستانی دا گه‌له‌ک حیزبان خو ب که‌لتووری عه‌ره‌بی قه‌ گریدایه و شانازی پی دبه‌ن و ده‌سه‌لاتدارن ، لی چ ژقان وه‌لاتان وه‌کو رژیم به‌عسا عه‌فله‌قی سیاسه‌تا خو‌بناوی و کوشتن و جینۆساید و تالانکر و توندوتیژی په‌یره و نه‌کریه ، لی سیاسه‌تا سه‌ددام و به‌عسیزمی ئەف وه‌لاتین عه‌ره‌بی و ئیسلامی به‌رده‌وام د خاپاندن ، لقیه‌ر دقیت پرسیاره‌کی ژخو بکه‌ین وه‌کو کورد ، وه‌کو نه‌ته‌وا کورد ، ماده‌م ئەنفالکرنا مه‌ مروقیین کورد ژ که‌لتووری عه‌ره‌ب و ئیسلامی هاتیه ، پا

بوجی پشتی سهره‌لدانا سالا ۱۹۹۱ ئەم کورد به‌ربوبنه گیانی هه‌قدوو ، ب کارتیکرنا چ جوره که‌لتوور ئەم قتی چه‌ندی دکه‌ین و ژيانا خو دکه‌ینه دوزه‌خ و شه‌رین نافخوی و برا کوژی دکه‌ین ، دقتیت بکه‌ینه سهر به‌رکی کۆ تا نوکه کورد نه‌شیاینه وه‌ک ، خیزان زی‌ره‌قانیی ل ئاسایشا نه‌ته‌وا خو ، و سمعه‌تا سیاسه‌تا خو بکه‌ن ، ناف مالیا خو ریکبیتخت . ئەنفال ل ده‌ف مروقی کورد یا بۆبه کیشه‌کا مللی یا هه‌لاویستی و گه‌هشتیه لوتکا تراژیدیایی و لاپه‌ره‌کی ره‌ش و تژی بیره‌وه‌ریین ته‌عل تومارکریه ، چنکو لده‌ف تاکه که‌سی کورد ئەنفال هیشتا یا به‌رده‌وامه ، ئەم کورد نه‌شیاینه دل‌سوزی و پشتگیریا گه‌لین ئاشتیخواز و رایا گشتی یا جیهانی بخۆ رابکیشین ، تنی به‌رژه‌وه‌ندیین حیزبایه‌تی کرینه پیشره‌و و کیشین نه‌ته‌وی مه‌ پشتا خو دایی ، واته تو ب سهر حیزبه‌کی قه‌ نه‌بی ژه‌هر مافه‌کی خو بی به‌هری و چ پوبته بته ناهیت کرن ، مروقی تاکێ کورد ههر یی ره‌شینه د ژيانا خودا ، چ باوه‌ری ب پاشه‌روژا خو نینه ، روژ بوراندنه لی هه‌رده‌م نه‌فره‌تا دکه‌تن کا بۆچی ل ده‌می ئەنفالان جفاکی نیف نه‌ته‌وی و جیهانا عه‌ره‌بی و ئیسلامی بی ده‌نگی پاراست و ده‌ه‌وارا ملله‌تی کورد نه هاتن ، هه‌می جیهانی ب تاوانبار دزانیت کول ده‌می ئەنفال و کیمیا بارانا کوردستانی هاریکار و پشته‌قانیین رژێما به‌عس

بوون ، د ئاماده نه بوون ب ئاشکرای بهیاننامه کی دهر بیخن و
رژیمه به عس رسوا و شهرمه زار بکهن ، تایبه تی ئه مریکا و
وه لاتین ئه وروپی کو خو ب لاندکا دیموکراسیه تی و مافی
مروقی دزانن ، چاقین خو ل تاوانین سه ددامی و به عسیان
گرت بهرژه وه ندین خو پاراستن و ملله تی کورد بو سوته مه نیی
بهرژه وه ند پهرستان و بی هه لوبستیا وانا هه مبه ر پروژی کورد
قرانی و ئه نفالان ، ل وی سه رده می کومپانیین چه کی کومکوژ
به ریکانه بو کوشتنا کوردان د کرن ، جاشین خو فروش ژی
پشکه ک بوون ژ قی تاوانی و ژی بی بار نه بیون و ئه ف تاوانا
هنده مه زن دکه قیته سه ر ملین وانا ژی ، کو ئه قروکه ل ژیر
چه ند که قلو ژانکا خو پاراستینه و بوینه علله ت ل سه ر دل
تاکه که سی کورد .

جینۆساید وەک دیرۆک

جینۆساید ، یان ژى كۆمكۆژى زاراقهكه بۆ جارا ئىكى د شهرى جيهانى يى دووى دا ژلايى ياسا ناسى پۆلۆنى ، لىمكىن رافايل هاتيه بكارئىنان ، ئەف ياسا ناسه راپۆژكارى وهزارهتا بهرگريا ئەمريكا بوو ، ههمى ئەندامىن خىزانانا وى بدهستين نازبان و هيتلهرى هاتبون قىر كرن ، نهتهوين ئىگرته ل ۱۹۴۶/۱۲/۱۱ بريا را ژماره (۹۶) دهريئىخست پىخه مهت كۆ جینۆساید تاوانهكه بنه ماين ياسا نيئف دهولهتى دبه زينيت و دژى ئارمانجىن نهتهوين ئىگرته يه^(۱) ، جینۆساید وهكۆ تاوان د ديروكا مروقايه تىي دا چهندين ديمه نين جهرگبر توماركرينه ژبو ژناقبرنا مللهت و نهتهوا ، ژ وانا قىر كرنا هندیين سوور ل سالا (۱۸۹۰) ز ل سهر دهستين جهنه رالى ئەمريكى جورج كلورك دهستپىكریه ، دقى كومكۆژيى دا ب دههان مليون كهس هاتن ژناقبرن^(۲) ، كاره ساتا هولۆ كوۆست (۱۹۳۸-۱۹۴۵) ديسان نيزيكى حهفت مليون جوھيىن ئەوروپى ل سهر دهستين نازبان ، سه رپه رشتيا هيتلهرى هاتن

---

^۱ - ههژار عزيز ، كورد و جینۆساید و ئىباده كرن .

^۲ - تهها سلیمان كورتیهك ل ميژووى جینۆساید - سلیمانى.

جینۆساید کرن ، هەر ل سالیڤ سیهان د سەدی بیستی دا پتر ژ (٦٠) هزار ئاشوری ل عیراقی ل سەر دەستین دەسپهلاتا ئوسمانیان دناقیهرا سالیڤ (١٩١٤-١٩٢٠) هاتنه ژناقبرن ، د شهري جیهانی یی ئیکي دا پتر ژ ئیک ملیونو نیف ئهرمهنی ل سەر دەستین ئوسمانیان جینۆساید کرن ، د شهري جیهانی یی دووی دا ژلایي ئهریکا فه هیروشیما و ناکازاکی ل یابان نیزیکی (٢٢٠٠٠٠) دوو سەد و بیست هزار کەس هاتن کوشتن ب چهکی کومکوژ ، ل سالا ١٩٩٤ ل وهلاتی پرواندا ، (٨٠٠٠٠٠) ههشت سەد هزار کەس ژلایي هوزا هوۆتۆ هاتن کوشتن ل سالا ١٩٧٥ - ١٩٧٩ ، ل کەمبۆدیا پارتا دەسپهلاتدار کۆ ب خه میرین سوور ناسیاری ، نیزیکی ئیک ملیون و نیف نه یاریڤ خو دناف وهلاتی خو دا بکۆم کوشتن ، دیسان ئهو وهلاتین کورد ل سەر هاتین به لاقکرن نمونین قری کرن و جینۆسایدی لی هه نه .

زوربه یا قان تاوانین کورد قرانی ل سەر ئاستی نیف دهولهتی ب شیوهکی فه رمی ب جینۆساید نه هاتینه ناساندن ، ل هەر چوار پارچین کوردستانی ل سەر دەستین دوژمنین داگیرکەر نه تهوا کورد روی ب روی هیرشین جینۆسایدی بووینه و ههمی تاوان ژي دکه فنه د چوار چوقی جینۆسایدی دا .

أ - باکووری کوردستانی : دناقبهرا سالیڻ (۱۹۲۵-۱۹۲۸) ، (۱۳۷۸۸) سیزده هزار و حفت سهدو ههشتی و ههشت کورد هاتینه ژناقبرن ، (۸۲۴۳) گوند هاتینه ویرانکرن ، ل سالا ۱۹۳۷ دا (۱۰۰۰۰) کس هاتن کوشتن ، ل سالا ۱۹۳۸ (۶۸۶۸) کس هاتینه کهشتن و شههیدکرن کو ب جینۆسایدا دیرسمی ناسیاره ، زیدهباری جینۆسایدا کهلتووری ، پشتی شهری جیهانی یی دووی ل قی وهلاتی تا نوکه یا بهردهوامه^(۱) .

ب - باشووری کوردستانی : ل سالیڻ حهفتییان و ههشتییان ل سهدی بیستی دا ، ۳۸۰ هزار کوردین فهیلی ل عیراقی روی ب روی پرسین ژناقبرنی بوینه^(۲) ، ل سالا ۱۹۸۳ نیزیکی ههشت هزار بارزانی هاتینه جینۆساید کرن ، ل سالا ۱۹۸۸ ، ۱۸۲ هزار وهلاتین ژ موسلمانا و ئیزدی و کرسیانان هاتینه جینۆساید کرن زیدهباری پتر ژ پینج هزار وهلاتین باژیروی ههلهبجه ب چهکی کیمیاوی هاتینه شههیدکرن ، ژبلی شههیدین د بزاقا شورهش و رزگاربخوازا کوردیدا هاتین شههید کرن ، پتر ژ ۴۵۰۰ گوندین کوردستانا باشوور هاتینه خرابکرن و ویرانکرن ، سههرای وان کوشتارگههین بکوم ل

---

۱ - ئهنتهرنیت

۲ - عارف قوربانی ، شایهتجالهکانی ئهنفال ، چاپی یهکه م ، ۲۰۰۲ .

سالين ۱۹۶۸-۱۹۶۹ ل چەندىن گوند و باژىرىن كوردستانى ل سەر دەستين رژىما بەعس هاتين ئەنجامدان ، هەر ل باشورى كوردستانى كوردىن ئىزدى كۆ كەمىنە بوون و خودان دەسپەلات نەببون كو بىروباوەرىن خوۆ تايبەت هەنە و خودى پەرسين هاتينە جينۆسايد كرن ،

۱ - ل سالا ۱۷۴۳ ژلايى نادر شاھ پاشايى فارسان بربارا كوشتنا ئىزدىان دەرىخست .

۲ - ل سالا ۱۸۷۲ ژلايى ئوسمانيان قە هاتنە جينۆسايد كرن .

۳ - ل سالا ۱۹۱۵ دا ل سەر دەستين توركان ، هژمارەكا زۆر ژى هاتنە جينۆسايد كرن .

۴ - ل سالا ۱۹۹۵ ب دەستين سوپايى عىراقى هاتينە كوشتن و ژناقبرن .

۵ - ل سالا ۱۹۸۸ د پروسىن ئەنفالان دا هژمارەكا زۆر يا ئىزدىان هاتنە بى سەروشوينكرن .

۶ - د هيرشا تيرۆرستين داعش دا ل ۲۰۱۴/۸/۳ بو سەر قەزا شنگال و ناحيىن سنونى و قەيرەوان كۆ ژ (۹۷) گوندان بخۆقە دگرن ، پتر ژ (۳۷۰) هزار كەس تيدا دژين ، ئىزدى هاتنە جينۆسايد كرن ئاتاف و كارەستين مەزن ب سەرى هاتن .

ج - روژههلاتا کوردستانی : دماوی دهسههلاتا کۆمارا ئیسلامی دا کوشتن و سیدارهدان و راگواستن ب هژمارهکا مهزن و بهرچاڤ کوردین روژههلات رۆی ب رۆی بوینه ، تنی ل (۱۹۷۹ - ۱۹۹۱) دا پینجی هزار کورد تاک و کوم هاتینه شههیدکرن و ژناقبرن ، زیدهباری سیاسهتا چولکرا گوندان و دهقهترین کورد نشین ، زیدهباری هیرشین کیمیا بارانا تایهت د ماوی شهترین عیراق و ئیرانی دا ، ل سالا ۱۹۸۷ باژیری سهردهشت ب چهکی کیمیاوی هاتیه هیرشیهرکرن ، کو تیدا نیزیکی (۵۰۰) کهس گیانی خو ژدهست داینه و شههید بوینه ، بهلکوئهف سیاسهتا خویناوی تا ئهقرو یا بهردهوامه .

د - روژئاڤایی کوردستانی : پشتی شهری جیهانی یی دووی سیاسهتا جینۆسایدیی ل سوریا دژی کوردان دهستپیکریه و هاتیه بجه ئینان ، ب سهدان هزار کهسان ناسناما وان ژئی هاتیه ستاندن و دهقهترین وانا ههمبهر عهرهبکرنی بوینه ، زیدهباری جینۆسایدا سالا ۲۰۰۴ ل قامشلو کو تیدا ب دههان وهلاتین کورد ژ لایی رژیما بهعسا سوری هاتن شههیدکرن .

هه ژ ههبوونا کوردان جینۆساید بوویه بههرا وان و پشکا شیری فبهر کهفتیه ، دیرووکا کوردان پره ژ کارهسات و تراژیدیاین قهرکرنی ، باشووری کوردستانی پتر فبهر ههوین جینۆسایدیی بوویه ، ههکه مروف لاپهترین دیرووکا رهشا

مروقایه تیبی قهدهت چەندین دیمەنین جینۆسایدیی بین جەرگەر
دی لبر چاف کەفن ، (جینو ساید) جینو ، واتە رەگەز ،
ساید واتە ژناقبرن .

ئەقە قەدەرا کوردانە د دیرووکی دا و ژلاییی نیف دەولەتی
قە جینۆساید قەدەغەکرێه ، ژلاییی مە کوردان قە وەکو قەرن و
ژناقبرن هاتیه نیاسین ، لی جینۆساید بۆ هەر کریارەکی هەولای
ژناقبرنا هەر نەتەوکی دەیتە کرن ، چەندین جورین جینۆسایدی
هەنە ، ژ وانا جینۆسایدایا فیزیکی ، واتە کوشتن ب هەمی
جورین خوڤه ، جینۆسایدایا بایۆلۆژی ، واتە رێگری ل هەولین
هەلۆشاندا جفاک و خیزانی ، جینۆسایدایا کەلتووری ، واتە
رێگری ل زمان و رەۆشەنبیری و تیکدانا دیرووکی ،
جینۆسایدایا ئابووری ، واتە وێرانکاری و تالانکرن ، نەتەوا
کورد چەندین جارن د دیرووکا خۆدا کەفتیه بەر پروسین
جینۆسایدی .

فازل پاشایی داغستانی ل سالا ۱۹۰۷^(۱) دا بناقی
ئوسمانیان هێرشەکا مەزن کرێه سەر دەقەرا بارزان و خەلکی
دەقەری جینۆساید کرن ، ئیزدی وەک رەگەزەکی کەفتی کوردان
د دیرووکا خۆدا (۷۴) حەفتی و چوار جارن هاتینه جینۆساید

---

^۱ - گوران سەلاح محەمەد ، چەند پرسیکی کورد لە بریارە نیۆ دەولەتیەکان دا .

کرن ب ناڤی ئاینی ، سالا ۱۹۳۲ ، سوپایی عیراقی توپ بارانا ده‌قه‌را بارزان ل سەر دەمی ئەحمەد بارزانی و شوره‌شا بارزان کر ، (۷۲) گوند وێرانکرن ، (۳۸۲) مال کەفتنه بهر هێرشین سوپایی عیراقی^(۱) ، حکومه‌تا عیراقی تا سالا ۱۹۶۱ هێرش کرنه سەر ده‌قه‌رین کوردستانا باشوور و سی هزار وه‌لاتیین کورد کوشتینه و شه‌هیدکرینه ، زبده‌باری سه‌د هزار کهس ئاواره کرینه ، (۱۵۰) گوند سوتینه و وێرانکرینه ، هەر ل سالا ۱۹۶۳ دا حکومه‌تا عیراقی کۆمکۆژی ئەنجام داینه و گازین ژه‌هراوی ره‌شاندینه ل سەر وه‌لاتیان ، ئەقه ل ده‌مه‌کی دا ل ۱۹۵۷ دا ریکه‌فتنما قه‌ده‌غه‌کرنا جینۆسایدی ئیمزا کره . هەر تاوانه‌کا به‌یته کرن و ئەنجامدان تاوانبار دیار و ئاشکه‌را ، نه چ گروپ بیت یان تاک بیت ، ئەنفال ژێ وه‌کو تاوانه‌کا مه‌زن د دیروکا مروقایه‌تی دا هاتیه تومارکرن و هه‌می مافین مروقی کورد تیدا پیشیلکرین ، بوویه په‌یقه‌ک سەر ئەزمانی ئەنفال‌بوویان ئەقین دناڤ ئەقی دۆزه‌خی دا ژیاين و نه‌شین ژبیرکه‌ن و خو ل به‌ژنا وان ئالاندی و ده‌روونی وان رزاندی ، هەر ده‌ما که‌یسا ئەنفالان ده‌یته لقاندن ، ئەنفال بووی یان کهس و کارین ئەنفال‌کریان هه‌ست ب ئومیده‌کی

---

^۱ - هه‌مان ژێده‌ر .

دکهن و خو سهربلند دبینن وهکو قهریژا کارهساتا نهفالن ، لی
پرسیار لقییره نهوه بوچی وهکو پیدقی خزمهتا وان ناهیتته کرن ،
یان ژی نهفالن تنی ل بیرهوهریان و ل سالفهگهران دهیتته ل
بیرو ساخکرن ، پینگاقین پراکتیکی بو دانه نیاسینا کهیسا
نهفالن ل سهر ئاستی نیف نهتهوی ناهیتته هاقیتتن و برینین
کهس و کارین قوربانیان ساریژ نابن ، نهفالن کارهساتهکا
مهزنه ، جینوساید کرنا نهتهوهکی یه ، قر کرنا مروقی کورده
ژلاییی مه بخوچه گرنگی پی نههاتیه دان ، تنی وهکو نهریتهک
ل سالفهگهران دهیتته ساخکرن بچهند گوتارو درویشمین ساده
یین بی بنه ما ،

باشه کینه تاوانبارین نهف تاوانا هنده مهزن نهجامداین ،
ژلاییی چ لایهن قه هاتینه کرن ، کینه دوژمن ، بوچی نهف
کارهساتا هنده مهزن هاتیه نهجامدان ژلاییی نهجامدهرانقه ،
دوژمن یی دیار و دهست نیشان کریه ، دی چهوا شیین
رهفتاری دگهل تاوانا وانا دکهین بو سزادانی ، لی نهفالن بوویه
پهیفهکا قهجی و کلاسیکی بو گوتارین مه کوردان و چ
پینگاقین پراکتیکی وهکو کریار مه هیشتا نه هاقیتینه
خزمهتا نهقی کهیسی ب درستهی بکهین ، بهروقازی خزمهتا
نهجامدهرین نهقی تاوانی دکهین و پاداشت دکهین ، خو ژقی
کهیسی ددزین ، مللهتهکی دکهینه قوربانیه بهرژهوهندان و

پیناسه‌کا ساده د دهینه دوژمنان و درندایه‌تی و کریارین وان
یین هوڤایه‌تی ب گۆتاره‌کا سالانه یان ب درۆیشمه‌کی ساده
به‌رچاڤ دکه‌ین وه‌کو رازی‌کرنه‌ک ، واته مه کوردان هیشتا
پیناسه‌کا کویر و ئاشکه‌را بو تاوانا ئه‌نفالان و ئه‌نجامده‌رین
ئه‌قی تاوانی نه دیتیه دوست و دوژمن ژیک جودا نه‌کرینه ،
ئه‌ف جوړه ره‌فتاره و گۆتارین ساده و روندکین تیمساحا ل
سالقه‌گه‌ران خزمه‌تا که‌یسا ئه‌نفالان ناکه‌ن و بقی ره‌نگی
نه‌شیین ئه‌نفالان ب دروستاهی بدهینه نیاسین ، به‌لکو هه‌ر
تاکه‌کی کورد هه‌مبه‌ر قی کاره‌ساتی به‌ر پرسیاره و یی
خه‌مساره و زیان یا گه‌هاندیه ئه‌قی که‌یسی ، چنکو ئه‌و جیه‌انا
نقستی و که‌ر و لال ل ده‌می کاره‌ساتی هشیار نه کریه وژدانا
وان بلقیت ، یان ژی هه‌ر چ نه‌بیت داخوازا لیبۆرینی ژ ملله‌تی
کورد بکه‌ن و هه‌ست ب شه‌رمزاریا خو بکه‌ن .

چهند کۆنفرانس و قیسته‌قال و سمینار و چالاکی ل ناف
کوردستانی و ژده‌رقه‌ی کوردستانی هاتینه سازدان بو پرسا
ئه‌نفالان ، هه‌تا نوکه ئه‌و بریار و راسپاردین ده‌ردکه‌فتین بوینه
حویری ل سه‌ر وه‌ره‌قی و بی ئه‌نجام بوینه ، تنی وه‌کو
چالاکیه‌ک هاتیه نیاسین ، سه‌ره‌رای کۆ قان لایه‌نان وه‌کو
قه‌ره‌کی ئه‌خلاق ل سه‌ر ملین خو ئه‌دا کریه و بخو کریه
ئیمتیازه‌ک ، بیی هزر بکه‌ن کۆ وان چ به‌ره‌م بده‌ست قه

ئېنابە و چ خزمەت گەھاندیە کەیسای ئەنفالان ، ل قیرە دشیین بەرسقەکی بدهین کۆ ئەو راسپارده و پیشنیاز ژ ھناقین ئەقان چالاکیان و ریکخهران دەر دکەشن و ژ دایک دبن ، پشتی روژەکی دمرن و چ گھۆربنا ناکەن ، چنکو چ دویش چوون بو گەھاندنا پیشنیاز و راسپاردان نینە و تەقلیدی نە ، ئەقەژی قەدگەریت بو ھندی کۆ ئەو کەسانین بقی کاری رادبن نە خەمخوړین کەیسای ئەنفالانە ھەر چەند د ئەکادیمی بن ، باش د ئەرکی خۆ نە گەھشتینە ، تنی وەکو چالاکیک خۆ دەر دئێخن ، یان ژ ی بەرژەو ھندەکا تاییەت و یا حیزی و ریکخراوہی ئەنجام ددەن

ئەو بابەتین دەینە زمان و پیشکیشکر ب زمانەکی سیاسی و حیزی و نە زانستی و ئەکادیمی د ئینە زمان و بەرچاقرن ، تنی لایەنین پراگەھاندنکار کار بوو شاراندنا پەيامین خۆ مفادارن و چ مفای ب درستی ناگەھینە ئەنفالان ، چنکو سالفەگەرە و چ ئاگەھ ل تراژیدیا ئەنفالان نینە ، بەلکو رازیکرنا کەس و کارین ئەنفال کریانە ، داکو نەبیتن ئەم یین ھاتینە ژبیرکرن و گرنگی ب قوربانیی مە ناھیتە دان ، گەلەک جارن دەمی بەحسی رویدان و تراژیدیا ئەنفالان دەیتە کرن ، کەس و کارین ئەنفالکریان ھەست ب شانازیی بخو و قوربانیی خۆ دبن و دناخی خودا د گرنژن کو ھندەک وژدان

لقلقین هه مبهری وان و که یسا ئەنفالان ، راسته ئەنفالا سی و
 چوار مهزنترین قوناغا ئەنفالان بوو ژلایێ بی سهر و شین کرنا
 مروقان قه کاره ساتین جهرگ بر هاتینه ئەنجامدان و تهرۆ
 هسک پیکقه سوتن ، لی قوناغا ئەنفالا دهقهره بههدینان
 مهزنترین قوناغا ئەنفالان بوو ژلایێ سیاسی و لهشکهری قه ،
 چنکو ئەف قوناغا ههشتی یا ئەنفالان ژلایێ رژیمی قه ب
 (خاتمه الانفال) ، دوماهیك قوناغا ئەنفالان هات بوو
 دهستنیشان کرن ژلایێ رژیمه به عس قه ، پشتی راوهستاندنا
 شهرێ ههشت سالیی دناقبهرا عیراق و ئیران هاته ئەنجام دهن
 ، ئەو زره سوپایین مهزن یین ل بهروکین شهری ، زبدهباری
 چهکی کیمیاوی و ئەسمانی و ب سهدان فهوجین جاشا ههمی
 بهری وان دانه دهقهره بههدینان و قیان خو ژ ئاریشا کوردان
 تهنا بکهن و پروژی کورد قرانی ئەنجام بدن ، ناسناما نهتهوا
 کورد ب ئیکجاری ل سهر رویی ئەردی نههیلن ، پروژی ئەنفالا
 بههدینان پروژهکی درنده و هوخانه بوو ، ژمیژه پلان و بهرنامه
 بو دهاتنه دارستن ، ژبهر هندی دقیا بیرئانینا ئەنفالا دهقهره
 بههدینان گرنگیهکا مهزن پیهاتبا دان ، ب چند روزان هاتبا
 بیرئانین ، ههر ژ ۸/۲۵ - ۹/۶ روزانه ب چالاکیین
 جوړاوجۆر هاتبا ساخکرن و ئەنجامین خو ههبان ، روزانه ب
 دههان قه کۆلین و په نهل ژلایێ زانکوبین پارێزگهها دهوکی و

هه‌رێما کوردستانی هاتبانه ئەنجامدان و ڕههه‌ندی ئەنفالان
 دووچوون هه‌بان ژلایێ سیاسی و ده‌روونی و جفاکی فه ،
 چنکو ئەنفالان کارتێکرنێن مه‌زن ل پشت خو هیلاینه و ب
 ده‌هان سالێن به‌پێن ژێ ده‌رباز نابین ، ئەنفال کیشا ملله‌ته‌کی
 سته‌ملیکریه و نابیت هه‌لاویستی ب مینیت و پشتا خو
 بده‌ینی و پشت گوھ پاڤیژین ، دڤیت مه‌ژیی به‌ره‌بابا و نه‌قیین
 پاشه‌پوژی پر بکه‌ین ژقان کاره‌سات و مه‌رگه‌ساتا ، ب
 ره‌وشه‌نبیره‌کا نه‌ته‌وی و نشتیمانی په‌روه‌رده بکه‌ین ، که‌س و
 کارین قوربانیا گرنگیی پی بده‌ین و روژانه سه‌ره‌دانا وان
 بکه‌ین ، چیروک و سه‌ره‌اتیین وانا ، ئەو کاره‌ساتین ب سه‌ری
 وانا هاتین تومار بکه‌ین به‌ری چاڤیت وان بنه‌قیین ، دڤیابا
 ئەنفال روژانه ل بیرا مه‌ بیت ، نه‌کو ل هیڤیا ده‌سه‌لاتی خو
 بگرین کانێ که‌نگی ئەنفالچیان و ئەنجامده‌رین ئەنفالان ئەوین
 بووینه ئەگه‌ری بی سه‌روشوبنکرنا عه‌زیزین مه‌ ودگورین بکۆم دا
 بساخێ فه‌ شارترین دی گه‌هینینه سراپین وانا یین عادیلانه .
 دڤیت که‌س و کارین ئەنفال کریان قی داخواری بکه‌ن و ل
 دادگه‌هین هه‌ریمێ سکالا ل سه‌ر قان توخمه‌ مروڤین دوژمن
 تومار بکه‌ن ، داخوaza مافی خو بکه‌ن ، خول هیڤیا فریبی گای
 نه‌گرن .

ئەنفالا دەقەرا بەھدینان ل دەمەکی ھاتە ئەنجام دان ل ھەیفقا
تەباخی یاکو دەمی بەرھەمی چاندنی بوو ، خەلکی گۆندنشین
سالی ھەمی چاقین وانا لقی ھەیقی بوون ، بەرھەمین
زەحمەتا وان یا سالی بکەقنە بەری و پی کەیف خوش بین ،
لی مخابن ھەمی ئەف بەرھەمە ژلایی سوپایی عیراقی و جاش
و خوڤرۆشان قە ھاتە تالانکرن ، مال و سامانی وان ھەمی
ھات دزین و تالانکرن ، مەرۆ مالآت و تەرش و کەوال ھاتنە
تالانکرن ، گارانین جیل و گۆلا و ھەسپ و ھیسترو دەوارا
ھاتنە تالانکرن ، مشتاخین میوژان ھاتنە تالانکرن ، ب
مليونان فەردین متایی خەلکی ژ ھژیر و حولیک و باھیفقا و
گوزا تالانکرن ، ھەویکین سپیندارا ھەمی برین و تالانکرن ،
کانی و سولین ھاتن پەقاندن و بەرزە کرن ، پەیوھندیانا قەبەرا
خەلکی و ئەردی وان داقوتکرن ، خیزان ژیک قەکرن و جفاک
ھەلۆھشاندا ، ژیان مراند ، مروف و ژینگەھ و سروشت پیکقە
دانه بەر دربی خو و بژکاندن ، ئەنفالا بەھدینان دوماھیک
ژیان کوردان بوو ، نەخشە و پلانەکا ھۆقانە پیش وەخت بو ،
چارە نقیسی مللەتی کورد ژلایی رژیما بەعس قە ھات بوو
دارشتن ، کورد کربوونە دناف دوو کفانان دا وەکو کافر بو
جیھانا عەرەبی و ئیسلامی د دانه نیاسین ، جفاکی نیف
دەولەتی ژی دەست قالا و بی دەنگی دقنی شانوگەریا بەعسیان

دنیڤرین و بهرژه‌وه‌ندیڤن خو دگهل سه‌ددامی و رژیما وی دکره
جووت و مافی مروقی چ بهایی خو نه‌بوو ، سه‌ددام پتر هارکر
وو کش کره قرکرنا کوردان و شانازی ب هوڤایه‌تیڤن وی دبرن
، قرکرنا مروقیڤن کورد ل سه‌ر ده‌ستیڤن سه‌ددامی و رژیما وی
به‌عسا فاشست ب کیشه‌کا ناڤخوی یا عیراقی ل قه‌لم دا ،
ئه‌خلاقی مروقایه‌تیڤی پیلیدانا و کورد بونه سوته‌مه‌نیڤن
بهرژه‌وه‌ندیڤن وانا و سیاسه‌تا دوو جه‌مسه‌ریڤن جیهانی .

ئەنفال و ناسناڤ

ئەنفال د قورئاننى دا ناڤى وئى ھاتىيە ، لى بەرى ئىسلامەتتىي ژى ئەنفال ھەر ھەبوويە ، ھەر جارى ب شىۋەكى يان ب تەرزەكى جودا ھاتىيە ئەنجام دان و ئەنجامدەران وەك خۆ شانازى پى بربە وەكو بەرھەم ، لى ئەنفال ل دەڤ مروڤى كورد ل سالا ۱۹۸۸ ھاتىيە نىاسىن و ژنوى بەرگۆھا كەفتىيە ، مروڤى كورد ژ پەيڤا ئەنفال قە د جنقىت ، گەلەك كەس دەمى قورئانا پىروز د خوېنن و دگەھنە سۆرەتا ئەنفال بېھنەكا خوش لى دىمىن بى دەنگ دىن ، و گۆمان ل دەڤ پەيدا دبىت كا بووچى مللەتتى كوردى مؤسلمان بو قورىانى ئەڤى سۆرەتتى و ھاتە ھنگافتن ، تەزىنك ب سەر لەشى دا دەھىنە خار و ب گومان دكەڤىت ، گەلەك مروڤان دىياسم گەلەك دىندارن د ئاينى خۆ بىي مؤسلمانەتتىي دا ، دەمى قورئاننى دخوېنن و دگەھنە سۆرەتا ئەنفال د سەپرا دچن و قى سۆرەتتى نا خوېنن ، ھندەك كەس وەك رەوشەنبىر دبىژن ئەنفال ، ھندەك كەس دبىژن ب ناڤ ئەنفال ، يا راستى مە سى زاراڤىن ئەنفالان ھەنە لى تا نوکە ژى گەلەك كەس باشى نزانن .

روزه‌کی به‌رپرسه‌کی حیزی پلا وی یا بلند هاته ده‌ف من
 ، کابرا ئەنفال بوویه‌که و چەندین سائە وه‌ک په‌نا به‌ر ل
 ئوردی‌گایین تورکا دا ژیايه ، پشتی من تۆمارا سه‌ره‌دانا دانایه
 به‌ر سینگى دا کۆ په‌یقه‌کی ل دور سه‌ره‌دانا خو بنقیسیت ،
 ده‌ست دا پینوسی خۆ ، په‌یقه‌کا جوان و تیرو ته‌سه‌ل نقیسی ،
 ل دوماهیا په‌یقا خودا ناخی خو نقیسی و لژیئر ناخی دا نقیسی
 ئەنفالچی ، دیسان د سه‌ره‌دانه‌کی دا بو ژیریا عیراقی
 هه‌قاله‌ک دگه‌ل من دا بو وه‌کو کورئ شه‌هیدئ ئەنفالی ، ده‌می
 روزنامه‌فانه‌کی چەند پرسیار ژئ کرین ، ئەوژی گوت ، ئەز
 وه‌کو کورئ ئەنفالچییه‌کی ، ل فیره کاره‌ساته مروقی دناف
 دوزه‌خا ئەنفالا دا ژیايي و ئەو کاره‌سات ب چاخئ سه‌ری خو
 دیتبیت ، نه‌زانیت ناخی وی مه‌رگه‌ساتئ ب درسته‌هی بینیت ،
 ئەنفال چه‌وا خود به‌ژنا مروقی کورد ئالان‌دییه و کارتیکرین
 کۆبر دا هیلاینه و دژیانا ویدا د بواری سیاسی - جفاکی -
 که‌لتووری - ئابووری - ده‌روونی ، هوسا ئەنفالی گه‌له‌ک
 ناخین خوژی هه‌نه ، قرکرن - ژناقبرن - کومکوژی -
 جینۆساید ، ئەفه هه‌می چوبنه دناف فه‌ره‌نگا کوردیدا ،
 ژلایه‌ک دیقه ئەنفال ب سی ناخین دی هاتیه نیاسین ، واته
 سی جورن ، (ئەنفال‌بووی - ئەنفال‌کری - ئەنفال‌چی) .

ئەنفالبووی : ئەو كەسە ئەوئى شىيائى ژ ھېرش و دوزەخا
ئەنفالان دا رزگاربىت و پەنا بربە جەھەكى ئارام ، يان ژى
ھاتبىتە دەستەسەركرن و د كومەلگەھىن زوورە ملئ و خورتى
دا وەكوۆ بەحرک و جەژنەكان و گرەه چال و بەرحىشتر ، وەكو
پاشايئ ئەنفالان ، يان ژى قەرئىژ و بەرمايەكى ئەنفالان .

ئەنفالكرى : ئەو كەسە ئەوئى ل دەمئ ئەنفالان دا ،
ھاتبىتە گرتن و ژلايئ رژئما بەعس قە ھاتبە رەوانەكرن بو
چارەنقىسەكى ناديار و ل ژئرى و ناقەراستا عىراقئ ب ساخى
ھاتبە بن ئاخكرن دگورئىن ب كۆم دا .

ئەنفالچى : ئەو كەسە ئەوئى وەكوۆ تاوانبار و ئەنجامدەرى
تاوانئ ، مروؤقى كورد ب دەستىن وى ھاتبىتە گرتن و
ئەشكەنجە دان و بئ سەروشوبىنكرن وەكو جاش و موستەشارئىن
كورد و رەفىق حىزبى و ئەفسەر و پولئس و سىخوؤرؤ
دوئقەلانكىن بەعسىان .

مخابن گەلەك كەس ھىشتا باش دقان زاراقان ناگەھن و
ب شاشى بكاردئىنىت ، يان ژى ھندەك كەس دبئژن
،كارەساتا ئەنفال ، ھند ژئ دبئژن مەرگەساتا ئەنفال ، ژلايەك
دئقە ھندەك كەس وەسا ھزر دكەن كو پروسا ئەنفالان رەھەندەكا
سروشتى بخوؤقە دگرئت دەمئ پەئقا كارەسات بكاردئىنن ،
ھند ژئ وەسا ددەنە خوئباكرن كو كارەسات بو حالەتئىن بئقەلەرز

دانه نیاسینا ئەنفالان گەلەک تاک ژێ دچن و هەمی لایەنە
و ڕەهەندی خۆ هەنە ، وەکو ڕەهەندی زامانی و زاراقی ،
ئەنفال و ئایین ، قوریانی ئەنفالان ، رزگار بووی ئەنفالان ،
شاهدحالی ئەنفالان ، ئیکانی ئەنفالان ، گۆرین ب کۆم ، بی
سەروشینکر ، ئوردیگایین زۆرەملی ، بەعسیزم ، سەددام
حسین ، عەلی حسن مجید ، جاش و موستەشار ، شورهش ،
پیشمەرگە ، پارتیزانی ، ئەقان هەمیان پەیوەندی ب ئەنفالان
قە هەیه و تراژیدی ئەنفالان بومە روھن دکەتن ، ژلایەک دیقە
ئەم کورد ڕەخنی شەرمی ژ جیھانا عەرەبی و ئیسلامی دکەین
و گلە و گازندا ژ حکومەتا هەریم کوردستانی دکەین بی خۆ
دکویراتی ڕەهەندی ئەنفالان دا داھیلین ، چ ژلایە سیاسی
— جفاکی — ئابووری ، د ئەقان بواران دا هەمیان کارتیکرین
خۆ کرینە ،

مروقی کورد هندی دەیتی و هەول دەت نەشیت ئەقان
کارتیکرنا خۆ ژێ رزگار بکەت ، یان ژێ ژبەژنا خۆ قەکەت
چنکو باش یاخۆ تی ئالاندی .

ئەنفال بو نەتەوا کورد ڕامانەکا تایبەت یا وەرگری ، کورد
قیران ژێ ژلایە بەعسیان قە ، هەر ل (۱۹۶۸ — ۲۰۰۳)
بۆیە کەلتوورەک و ئیلھام وەرگرتن و پشت بەستن ب زاراقی
ئەنفال یاکو کرێ ناخی هیرش و پرووسین خۆ بو پروژی کورد

قرانی ل باشووری کوردستانی د چوارچوقی دهوله تا عیراقی دا ، ب چند قوناغین جودا جودا ، ل سهر شهش دهقه رین جوگرافی بین جودا ل کوردستانی چنکو نه نفال هیرشه کا راسته وخو یا سیسته ماتیکری بو ، بو سهر ژيانا کومه لگه ها کوردی ب فهرمانا سه ددام حسین و ب سه رپه رشتیا عه لی حسن مه جید (عه لی کیمیاوی) ، ب بریارا ۴۰۰۸ یا نه پینی ژ سه رکردایه تیا نقیسینگه ها سکر تاریه تا ریکه خستنا باکووری ئاراسته ی فه یله قین ئیک و دوو و پینج کری ، دقئی بریارا شوفینی دا ده مه کی دیارکری ده ستنیشانکریه بو چولکرنا گوندان بین دهقه رین رزگارکری و که مه ر به سترن وه کو قه ده غه کری و ژئاخا عیراقی دا برین ، بکریگرتیین ئیرانی و خائین و تیکده رو موخه رب دانه نیاسین^(۱) ، زیده باری دقئی بریاری دا هاتیه کو کوشتنا خه لکی دقیت یا به رده وام بیت و به رده وام ئه ف دهقه رین ده ستنیشانکری به پینه توپاران کرن و موشه ک بارانکرن ، چند ژمارا کوشتیان ل قان دهقه ران یا زیده تربیت ، لایه نین جیبه جیکار دی هینه خه لاتکرن و پاداشتکرن ، ئه ف بریاره دقیت بو ده می سی روزان به پینه بجه ئینان .

---

^۱ - ئه نفال و شوناسی و ره هندی ن میژروی - محمد احمد سلیم .

ئەنفالان کارەساتیت مەزن پەیدا کرن و شوینەوارین جودا جودا ل پشت خو ھیلان ، ئەنفالان گەلەک ناف و زاراف ل خو کرن ،(ئەنفالکری - ئەنفالبووی ، گۆرین بکووم ، بیابان ، تاقانین ئەنفالان ، ئەنفالچی ، ئەنفالکار ، بەرەبایین ئەنفالان) ، هەر ئیککی رەهەندین خو هەنە و تیرا خو بار یا تیدا هەی.

۱- ئەنفالکری و بی سەروشوین:

بیسەرو شوینکرنا مروقتین کورد د ئەنفالان دا سیمایەکی دیارکریه دیروسین ئەنفالان دا ، گرانتیرین و تراژیدیاتیرین بارۆدۆخ درستکرن ، تانوکە کەس و کارین وانا ژ چارەنقیسی وان بی هیقی نەبووینە و هەردەم چاقەری نە و بدرستاهی باوەرناکەن قوربانین وان مرینە ، دیسان قەگواستنا قوربانین ئەنفالان وەکو ئەنفالکری و بی سەروشوین ژ جەمی ژيانا گوندنشینیی بی باب و کالان بەرەف ویستگەهین مرنی و گوللە بارانکرنی و ب ساخی بن ئاخ کرن ، ئەف تاوانە وەکو کیشەک ، یان دوسیهک نەمینیت و چ شاهد حال ل سەر نەبن و تاوانبار نە هیئە ئاشکراکرن ، یان ژێ هەردەم مروقتین بیسەرو شوین ژلایی ئەنجامدەران قە ب تاوانەکا نەیینی بمینیت .

۲- ئەنفال بوویی:

ئەف زاراڤە ژوان كەسان دگريت وەكوۆ رزگار بوویی ئەنفالان ،
واتە كەسانین ژ پروسا ئەنفالان رزگار بوون و نەمرین ، ئەو
كەسن ئەوین نوکە دژیانی دا و كارەساتا ئەنفالان ب چاڤین خو
دیین و بوینە شاهد حال بو قی مەرگەساتی ، لی وەكو
قوربانین ئەنفالان دەینە نیاسین و بەرەف ژیانە قەگەرباين ،
جورەکی رزگار بوویی ئەنفالان بەری پروسا ئەنفالان دەست پی
بکەت ، هەست ب مەترسیا ئەنفالان کرن ، یان ژى دەنگ و
باسی هیرشین ئەنفالان پیش وەخت گەهشت بوونی تایبەتی
ئەو كەسانین سەربۆر دگەل درنداتی و هوقاتیین لەشكەری
رژیم بەعس و سەددامی هەین ، بەری ئەنفال دەست پی بکەن
ژ گوندان هاتن و قەستا ناڤ حكومەتی کرن و خوۆ رادەست
کرن ، هەندەك ژى ژ ئەگەری هەستا مروقدوستی و كەس و
كارین نیزیکی خوۆ ، یان ب ریکا هەندەك جاشین ناسیارین
وانا ژ دەستین رژیمی دەریخستن ، گرووقەژی ، ل سەلامیی ل
ژیریا باژیری موسیل موستەشارەکی كورد ل دەقەرا ئامیدی
شیا پتر ژ (۳۰) كەسا رزگار بکەت و دگەل خو بینیت بوۆ
دەوکی ، هەمی ژى ژ عەشیرەتا وی بوون .

۳- بهرهبایین ئەنفالان:

بهرهبایین ئەنفالان جوینەکی قوربانییین ئەنفالانە ، ئەو کەسن ئەوین پشتی ئەنفالان ژدایک بوین ، پروسین ئەنفالان ب چاڤ نەدیتینە و نزانن قی کارەساتی چەوا رویدایە و چ کارتیکرن ل پشت خو هیلاینە ، تنی کەس و کارین وان یین نیتیک بو قەدگین ، یان ژی ب ریکا پەرتوکان یا خواندی ، یان ژی ب ریکا دەزگەهین راگەھاندنی یا گوھ لی بووی ، لی هەر چەوا بیت ئەقی بهرهبابی پەبوەندیا ب ئەنفالان قە هەمی و کارتیکرنین ئەنفالان یا ل سەر هەمی بیی ئەو بخۆب حەسیین لی هەر چەوابیت ئەقی تراژیدیایی یا خو شوکرێه دناڤ ژیانان وان دا .

پتربا قی تەخی ، باب یان ژی دایک ، یان باپیر و خویشک و برا ، یان هەر ئەندامەکی دیتەر ژ بنەمالا وان د پروسین ئەنفالان دا یی هاتیە ئەنفالکرن و بی سەرەشوبن بووی ، یان ژی دناڤ پروسی دا یی مری ، قی چەندی کارتیکرنین ئەنفالان یا خو دژیانان وی ئالاندی تاییەت ژ روئی دەروونی و جفاکی و پەروەردەیی قە ، دیسان پروسین ئەنفالان کەس و کارین وی وەکو بنەمال یین ژیک بژاندین و تەپرا و بەپرا کرین ، هەتا گەهشتیە وی راددەیی ژ پروسا خواندنی بی بەهر بوە ، قەستا پالەتیی کرێه ژبو خودانکرنا بەرمایکین

ئەنفالان يېن دانەمر ژ خېزانا خو ، وەكو داپير و باپير ، بەلكو ھەر ئەف داپير و باپيرە بوينە ئەگەرى ھندى ژ پروسا خواندى بېبار بيت و كارتېكرنېن نېگەتيف ب شېوھكى ناراستەوخو ل سەر ھاتينە سەپاندن و دقى گېژەقانكى دا دناليت ، لى گەلەك ژ وان وەكو پاشياب ماينە .

۴- شاھدحال:

شاھدحالېن ئەنفالان ئەو كەسن يېن دناف پروسا ئەنفالان دا ژيان و ب چاڤ ئەف رۆيدان و تراژيدىايە ديتين ، چ جاران ديمەنېن ئەنفالان ژ پيش چاقين وان غەوارە نابيت و ھەر ل سەر ھزرا وانە ، چنكو يېن ف بەر ئەقان ھېرشين درندانە كەفتين و شياينە خو ژى رزگار بكن ، ژيانا ماى دناف ئوردىگادا بېنە سەر ، چ ل ھاندەران بيت ، يان ژى ھاتبىتە دەستە سەر كرن و ھاتبىتە رەوانەكرن بوناف ئوردىگايېن زۆرە ملې دا .

۵- ئېكانى ئەنفالان:

ئېكانى ئەنفالان ، يان ژى تاقانى ئەنفالان ، ئەو كەسن ئەوين ل پروسا ئەنفالان دا بتنى رزگار بوين و كەسەك ژ خېزانا وى ژى نەماى ، ژ ھەمى خوشيا بېبار بووى ، ژ

دلوقانیا باب و دهیکا بیبار بووی ، ب شەف و رۆژ هەست ب
بی خودانیا خو دکەن و خو ژ جفاکی قەدەر دکەن ، بشکورین ل
سەر دیمێ وان بی قەچاخە ، هەست بتنی بوونی دکەن ، ل
دەمی کەسەکی ببینیت دەستین وی دناف دەستین بابی یان
دایی یان خوشک و برا دایە ، ئەف دیمەنە کارتیکرنی لی
دکەن و د ناخی خو دا د نالییت و نەفرەتا ل زەمانی دکەتن ، ل
هەلکەفت و سالفەگەران دا تنی ب وینین کەس و کارین خو
دخوربتن و رۆندکا وەکو سەرک دبارینیت ، بوان سەر و دلا
قەدگەریتە مال و دناف خەم و خەیلان دا دگەقزیت .

۶- بیابان:

بیابانین ژیری و ناقەرەستا عیراقی د هزر و خەیلین مروقی
کورد دا ناچیت ، هەر چەندە بەروقاشی ژینگەها و بیە ، ئەو جە
و واری دناف دا ژیا ی هەر زاروکی نیی تاکو مەزن بووی ،
دیمەنین چیا و دول و نەهالین کوردستانی و رۆبیار و کانی
و هکو پەناگەه بخو دزانیت ، لی بیابان وەکو جەمی مرنی و
گەشتا بی قەگەریان و ب مەرگەساتین تراژیدی دخەیلین خو دا
تومار دکەتن ، چەند گوھ ل زاراقی بیابان دبیت کرین ب دلی
دکەتن ، چنکو کەس و کارین وی و کورین مللەتی وی ل قان
بیابانا دگورین بکۆم دا ب ساخی هاتینە بن ئاخکرن و بیابانا

داعویراینه ، مروقی کورد بیابانا وهکو دۆزهخ دنیاسیت ، بو نمونه کهلهها نوگره سهلمان ل ژتیریا باژتیری سهماوه ل بیابانهکا هسک و کهر و لال ، نیزیکی سنوری سعودیه ب (۱۲۰) کم ، ئەف کهلهه ل سهه دهمی هیزین ئینگلیز ل عیراقی هاتینه ئاڤاکرن ب مههه ما دویرکنا چالاڤانین سیاسی وهکو نهفیکرن ، لی رژیما عیراقی د سالیین ههشتیان دا ل سهدی بۆری دا وهکو زیندان و گرتیخانه بکارئینا ، ل دهسپیکتی بو کوردین فهیلی ، پاشی عههه بین شیهه ، ئەوین ل سالا ۱۹۸۲ ل باژتیرکی دوجیل هیرش کرینه سهه مهوکبی سهه ددام حسین دهمی سههه دانا ئەقی باژتیرکی کری ، پاشان د پروسین ئەنفالان دا ئەف کهلهه کره گورستانا کوردین ئەنفال کری ، ل دویف گوتنا گهلهک شاهد حالان مروقی کورد لقی کهلهی بۆنه خوارنا سههین هار ، نیزیکی نهه هزار ئەنفالکریین کورد وهکو زیندانکری تیدا بوون ، پتیریا ئەقان زیندانکریان پیر و زارۆک بوون ، هند ژ برسا دا مرن ، هند ژی ب ساخی هاقیتنه بهر سههین هار و دهف بخوین ، هند ژی ب کۆم گوله بارانکرن .

۷- گۆرین ب کۆم:

عیراق وهکو وهلاتهکی ناسیار بگۆرین بکۆم هاتیه نیاسین ، عیراق ل سهه کلۆخین مروقان و ههستین مروقی کورد هاتیه

ئاڦاكرن، ل سەر دەمی دەسپه لاتداريا رژيما به عس هەر ل
سالىن (۱۹۶۸ - ۲۰۰۳) ، عىراق ل سەر ئاستى جيهانى
ب دايكا گورين ب كوم هاتيه نياسين و مهزنترين تاوانين
كومكوژيى د سەدى بيستيدا ل عىراقى ئەنجام دايه ب پلان و
به نامهيىن پيش وهخت ، مافى مروقى ل عىراقى چ به هايى
خۆ نه بويه ، هەمی به ندو ريككه فتنامين نيڤ دهولەتى هاتنه
پيشيلكرن .

د هەر حاله كى مرنى دا مه راسيمين تايهت هه نه بو
قه شارتن كه سى مری ، واته مروقى مری د ئيك گوردا دهيتته
قه شارتن و ب خاك سپاردن ، ئەقه ژى وه كو نه ريت و بهايه ك
بو كه سى مری د هەر حاله ته كى دا بيت ، لى د گورين بكوم
دا چ ژقان حاله تان ئەف مه راسيمه ژى ناگرن ، ب شيوه كى
نه پىنى قوربانى دهينه قه شارتن و ب تاوانبار دهيتته ل قه له م
دان ، كوشتنا هژماره كا مروقان ب كوم دئيك ده مدا ، خو بخو
بارودوخه كى نا ئاساى يى مرنى يه و ده برينى ژ حاله ته كى
قركرنى دكهت ، چنكو ب كوم هاتينه كوشتن و بكوم د ئيك
گوردا هاتينه قه شارتن و بنئاخكرن ب شيوه كى به رزه و نه پىنى
، ژلايه ك ديڤه تيكه لكرنا لاشين مروقان ل سەر ئيك د ئيك
گوردا ده برينه كو ئەقان مروقين بوينه قوربان چ ريز و بهايه كى
مروقى نينه وهك تاكه مروف و وهك ناسنامه ، ديسان بن

ئاخكرنا قوربانيان ب جل و بهرگين خوينى و ب پيلاڤ قه ،
 زندهگاشى نه ل سهر كوومهكا ماف و نهريتتن جفاكى و تاييى
 و بهايين مروقى ، واتهگوپين بكوم دهپرپينى ژ بهرزهكرنا
 مروقا دكهتن ئهوين بكوم دهينه بن ئاخكرن چ كههس و كاربن
 وان دوى پروسى دا يى ئاماده نينه ، عيراق ل سهر دهمى
 بهعسيان دا چ جارن ئارامى و تهنههى بخو قه نهديتته ،
 ههردهم د حالهتت شهريدا بوئه و كوشتارگهه ئهنجام داينه ،
 ئاخا عيراقى همى بوئه گورين ب كوم ، عيراق ل سهر
 ههستيين لاشين مروقا و كلوخين سهرا هاتيه ئاڤاكرن .

۸ - جاش و موستهشار:

پهيقا جاش ههر ل سهردهمى كومارا مههاباد ژ داىك بوئه
 ، ئيكهه جار پهيقا جاش ژ سهردهمى هيمنى شاعير و ههژار
 موكرىانى هاتيه زمان د كومبونى دا دگهل پيشهوا قازى
 موحهمهه .

جاش واته خائين، جاشايهتى ئانكو خيانهت ، ئهف پهيقه ل
 دهف مروقى كورد گهلهك يا پيس و فهيت و ترانه پيكره ،
 ژبهركو ئهفى گروهى خيانهت يا ل كوردستانى و شورهشين
 كوردى كرى و چهكى خيانهتى مل ب ملئ دوژمنى قه دژى
 مللهتى كورد و پيشمهركين كوردستانى يى ههلگرتى ، دياردا

جاشایه‌تییی ژ میژه وهره یا هه‌ی ، لی ده‌سپیکا سالیین
هه‌شتییان دا هه‌قدهم دگهل گهرمه گهرما شه‌ری عیراق و ئیران
ئه‌ف دیارده ژلایی به‌عسیان قه‌شه بو ، بریکا دامه‌زراندنا
بناقی (فه‌وجین سفق) یان ژی (فه‌وجین به‌رگیا نشتیمانی)
، ئه‌ف دیارده هیدی هیدی ب خورت کفت و چه‌ندین سه‌روک
خیلین کوردان ب غار قه‌ستکره فی شاما شه‌ریف و ده‌ستین
سه‌هدامی جو‌ردی گفاشتن و دژی شوره‌شین کوردی راوه‌ستیان .
جاشایه‌تی درویشمه‌ک بوو ل ده‌ف گرۆپی خو فروش ژبو
هه‌لالکرنا خیانه‌ت و بی ره‌وشتیا خو ، ده‌ستین خو ل به‌رنانی
سه‌هدامی و پرژیمه به‌عس قه‌دگرتن ، وه‌کو تو‌مک د هاقیته به‌ر
، ل به‌ر ده‌نگی ده‌هولا سه‌هدامی سه‌ما دکرن ، لی د هزرا وان
دا نه‌بو کو روژه‌کی شه‌ری عیراق و ئیران دی راوه‌ستیت و نانی
وان ژی دی هیته برین ، هه‌قدهم دگهل راوه‌ستیان شه‌ری هه‌شت
سالیی و نه‌فاله‌کرنا خه‌لکی کوردستانی و ویرانکرنا سه‌رجه‌م
گوندین ده‌قه‌رین رزگار کری بازاری وانا ژی نامینیت و به‌یایی
وان دی ئه‌رزان بیت و به‌یایی هه‌ر سه‌د موسته‌شاران ناگه‌هته
به‌یایی له‌شفروشه‌کا عه‌فه‌ج و ناسریی ، ل قیره دا دبیت مه
غه‌در ل فان له‌شفروشان کربیت و بینینه ریژا موسته‌شاران ،
چنکو ئه‌وان ژ برسا له‌شی خو دفروشت ، لی وه‌لاتی خو نه
دفروشت ، وه‌لاتی و خه‌لکی خو نه‌فاله نه دکرن ، ئه‌فان

موسسته‌شاران شه‌ره‌ف و ناموسا خوژی فروتن ، به‌لکو مروث
فروش ژى بوون ، لى ب مخابنيقه خيانهت و خو فروشيا وان
ئه‌قروكه ب خه‌بات و كوردايه‌تى هاته تو‌ماركرن و بو‌نه پاشا .
رولى گروپى جاشا د ويرانكرنا كوردستانى و ئه‌نفال و
كيميا باران دا و فروتنا كه‌رامه‌تا نه‌ت‌ه‌وا كورد يا زيق و
ئاشكه‌رايه ، ب مخابنيقه پشتى قوناغا سه‌ر هه‌لدانى ل سالا
١٩٩١ كيبركه‌كا سه‌ير و ئنتيكه دناف جه‌ماوه‌رى بخو
راكيشييت و ل خو خپره‌كه‌ن ، جاش و موسسته‌شاران هه‌لى و
بابى وى خو ل ژير كه‌قلو ژانكى فلان حيزى قه‌شيرييت ،
تايه‌ت ل قوناغا شه‌رين ناخخوى و برا كوژيى ئه‌ف چه‌نده بخو
ب ده‌ليقه زانين و بو‌نه خودان پله و پوست دناف ئورگانين
حيزى و حكومه‌تى دا ، بو‌نه بازرگان و سه‌رمايه دار و
قه‌بخوواز بوون ، هه‌ر چه‌نده تا نوكه ئايدولوژيا به‌عسيزمى د
هزر و سه‌رى وان دان نه هاتينه‌ ده‌ر ، شوبنا به‌ينه دادگه‌ه كرن
و سزادان ، لاپه‌رين خه‌بات و كوردايه‌تیی بو هاتنه قه‌كرن و
كرنه پاشا و علله‌ت ل سه‌ر دلى ملله‌تى كورد .

جاش و جاشايه‌تى هه‌ره‌مه‌كا ئيدارى بو‌يه ل سه‌ر ده‌مى
ده‌سه‌لاتداريا رژيما به‌عس دا ، گروپ گروپ فه‌وجين سئك
دامه‌زراندن و تو‌مك كره به‌ر ده‌قى گروپين خو فروش ، هه‌ر
فه‌وجه‌كى موسسته‌شاره‌ك ره‌گه‌ز كورد بو ده‌ستنيشانكر ، هه‌ر

چنده ئەف موسته‌شاره ل ژیر سیبەرا ئەفسەرەمکی لەشکەری
و موخبراتیی بەعسیان دابۆ ، ئەف موسته‌شاره وه‌که بەرپرسی
ئیکێ د فەوجی دا هاته جەگیر کرن ، پتریا ئەقان
موسته‌شاران سەرۆک عەشیرەت بوون ،

سەرۆک عەشیر ژێ ل ناف کوردان هەیبەت و دەسپەلاتا خۆ
هەیه و ل سەر خەلکی عەشیرەتا خۆ یی زالە و پیگەهی خۆ
دناف جفاکی کورده‌واریی دا هەیه .

خەلک ژێ وه‌کو عەشیرەتگیر بەری کۆ وه‌لات و نەتەوه و
ئاخا خۆ بقییت و حەژێ بکەت ، پتر حەش عەشیرەت و گوندی
خو دکەتن ، ناسناقی وی ب گوندۆ عەشیرەتی قە گرێدایه ،
ژبەر هندی ل دەف وانا هندا ب ساناھی نینه پشتا خۆ بدەته
سەرۆک عەشیرەتا خۆ ، چنکو گەله‌ک کیش و ئاریشین وانا ل
سەر دەستین سەرۆک عەشیری دەینه چاره‌سەر کرن ، بەلکو
گەله‌ک سەرۆک عەشیران هنده‌ک کەس ل بەر خلمقا سیداری
رژگار کرینه ، جاش و موسته‌شار ، یان جاش و جاشایه‌تی
چەکی خیانه‌تی ل دەف وانا وه‌فاداریه و لویلیا تڤه‌نگا وانا
بەرەف سینگی پیشمەرگا و شورەشین کوردی مەزنتربن
دەستکەفته بەرامبەر دەستخۆشیه‌کا دوژمنی بو وانا ، واته‌ چ
هەستا نەتەوی و نشتیمان پەرۆری و مروقایه‌تی ل دەف ئەقی
گروپی نینه و نابیت .

بی گومان پشتی ئەنفالان دۆرھیللی سیاسی بی عیراقی ب گشتی و کوردان ب تایبەتی د قوناغەکا تاریتر دا دەرباز دبیت ، سەرھەلدان هات نەشیا برینین ئەنفالان ساریژر بکەتن ، نەشیا گرنژیننی بیخیتە سەر دیمی کەس و کارین قوربانیان ، نەشیا کەھی و کۆ بقیا ژیک جودا بکەت ، نەشیا دەستکەفتین مللەتی کورد ب پارێزیت ، نەشیا تاوانباران سزا بدەت ، سەر هەلدان بو هێقیینی پتر قایمکرنا سەرتیککی بەرزەوہندیین حیزبایەتی و ل خو خرقەکرنا پتر جەماوہری و باش و خراب تیکەلکرن ، ئەنفال ژی چەوا ل سەر دەمی خو یا بیدەنگ بوو ، نەا پشتی سەرھەلدانی ژی ئەنفال هیدی هیدی یا دەیتە ژبیرکرن و و پشتگۆ هاڤیتن ، تنی سالفەگەرە ب شتوہکی سست و خاف ب چەند درویشمین سادە و گوتارین بی بنەما ، توفی بی ئومیدی کوبیری دەیتە چاندن .

پەیفنا ئەنفال یا دبیتە سەر چەمک بو هەلکەفتین حیزبایەتی و دەزگەھیت راگەھاندنی ل بەر سەمایێ دکەن ، پشتی سەرھەلدانی شوینا خو داھیلینە دناڤ رەھەندیین ئەنفالان دا ، مەزنترین فەسادوو گەندەل خو دا هیتلا دناڤ هەمی بوارین ژیانان مە یا سیاسی و جفاکی و ئابووری ، ئەنفالان سەلماند کو ئەم جفاکەکین مە چ پیناسە نینن بو ژیک جوداکرنا مروقیین باش و خراب ، مە چ پیناسە نینن بو مروڤ دوستیی و

دوژمنان ، تهرۆ هسك پيڤكه سوتن ، د وهلاتي مه دا ههر ئايدولوژيهك دشيت ب ساناھي ئينتيمايهكا سياسي بڤيت دشيت بكهت بي كو ل رابردووي وي ب پرسن ، چنكو مه چ پيناسين سياسي و ئهخلاقى و ياساي نينن بو سزاداني و پاداشتكرني ئهقه ههمي قهدهگهريت كومه ل ههرئما كوردستاني چ دهستوور نينن ، ل وهلاتي مه ههر پينگاڤهكا دهيتته هاقيتن يا بي سنوره و ويستگههين راوهستاني نيتن بو سزادانا سنور داشان ، ههر تاوانهكا دهيتته ئهنجام دان پهرده پوشكرنه .

بيدهنگي دهرهق ئهنفالان فروشتنا وژداني يه ، رهڤينه ژ راستيان ، قهشارتنا تاوانانه ، مهكياج كرنا گونههانه ، بي بها كرنا مافين مروقا نه ، خاپاندن و سهردابرنه .

پارتين سياسي گهلهك جاران پيروزيين خهلكي و نهتهوي ژ بو بهرژهوهنديين خو بكار دئينن وهكو پرؤپاگنده بو بهرنامين خو ، ژبهركو تراژيديايين نهتهوي جوهره پيروزيين رهوا تيدا ههنه و كههستين گرنگين بو ژبو راکيشانا سوز و ههستا خهلكي ، ههر چهنده ئهف جوهره بكارئينانه د بنهرهت دا دياردهكا نه ساخلهميه ، دڤيت پارتين سياسي هيزا خو بخو سهلمينيت ب زهند و باسكين خو ، نه ل سهر پيروزيين نهتهوي و ئاييني ، ههر چهوا بيت بكارئينانا پرسا ئهنفالان د كار و هونهري حيزبايهتي دا زياني دگههينيته پرسا ئهنفالان و بي رتبه ،

بهروفاژى بو خزمه‌تکرنا دوسيا ئەنفالان رەقین و خو دزینە ،
هندهک جارن دبیتە بازرگانی ، باروڤدخه‌کی وهسا دهیتە
درستکرن کو کەس یی ب هیقی و ئومید نه‌بیت و هه‌ری
ره‌شبین بیت ، ئەف چهنده ژى دچیتە د چوارچوڤی دوورویاتی
دا خاپاندنی و خو شریکرنی دا .

گه‌لهک کیماسی و که‌مو کۆریین هه‌ین ده‌رباره‌ی پرسا
ئەنفالان ، تایبه‌تی راگه‌هاندنا کۆردی ب ئەرکی خو باش نه
رابوویه بو ناساندنا ئەقی پرسی بو جیهانا ژ ده‌رڤه ، هه‌تا ل
سه‌ر ئاستی ناخخوی ژى بدرستاهی ب کارى خو نه رابوویه ،
به‌لکو کاره‌کی ته‌قلیدی یی سالانه یه ، نه‌شیایه وهک ئەرکه‌کی
نشتیمانی و نه‌ته‌وی پرسا ئەنفالان وه‌کو جینۆساید بده‌ته
نیاسین ، سه‌رنجا جیهانی بو ملله‌تی کورد رابکیشیت ،
سه‌ره‌رای پشتی ژناقبرنا رژیمه‌ به‌عسا عیراقی یا ده‌سه‌لاتدار
ژلایى ئەمه‌ریکا و هه‌ڤه‌یمانان ڤه ل سالان ۲۰۰۳ ، پشتی ڤی
ده‌می ژنوی جڤاتا به‌روه‌خت یا ب ریشه‌برنا عیراقی هاته
درستکرن ، ئەف جڤاته ل ۱۸ ئادارا سالان ۲۰۰۴ دا د گه‌ها
بلندا تاوانین عیراقی دامه‌زراند ، کارى ڤی دادگه‌هی
دادگه‌هکرنا به‌ر پرسین بلند یین رژیمه‌ به‌عس بو ، ژبو وان
تاوانین ده‌ره‌ق خه‌لکی عیراقی بگشتی و کوردستانی ب
تایبه‌تی ئەنجام داین و مافی مروڤی پیشیلکرین ، تاوانا

ههلهبجه و ئەنفالان دوو دوسیه بوون بۆ ئی دادگههی هاتین
پهوانه کرن ، زیدهباری دوسیا جینۆساییدا بارزانیان و کوردین
فهیلی و چەندین دوسیین دیتر یین کوشتار گههان ل سەر
دهستین بهعسیان دهرهق مللهتی کورد و عهزهب ، پشتی ب
رێقه چوونا روینشتننن ئەهی دادگههی ژ نوی پرسا ئەنفالان
بهچاخی جیهانا ژدهرقه هاته کرن .

ئەنفال و خەمساری

ئەنفال پرۆسەکا کۆمکۆژیا مللەتێ کوردە ژلایێ داگیرکەرین درنده و چەپەل ، بەعسا فاشست ل دویف پلان و بەرنامەکی چەندین ساڵ و درێرخایەن هاتیه دارشتن ، ل سەر مللەتێ کورد ل باشووری کوردستانی پەیرهوکری و ئەجامدای ، کەرب و کینا خو یا گیرههگرتی ل سەر مروقی کورد و ئاخا کوردستانی تاقیکری و داربیتی ، جفاکی نیف دەولهتی یی دوو جەمسەر ژبەر پاراستنا بەرژەوهەندین خو ، چاقین خو ل قان تاوانین هۆقانه و کۆمکوژ یان نقاندين، یا کۆ ئەف تاوانه هەتا هەتایێ دێ ینه خالەکا رهش ب ناڤ چاقین وانا ڤه و ریز ل مروقایهتیی نه گرتی ، ئەنفال ئەو پەرداغا ژههری بوو دناڤ لەپین کار بەدەستین رژیما بەعسا چەپەل و خوین میژ ل سەر مروقی کورد و ژینگهها کوردستانی رشتی و خەندقاندی ، هەمی هیزین خو یین لەشکەری و دارای و موخابراتی ب شیوهکی پراکتیک و درندانه ب پشتەقانيا فهیلهقین (۱ ، ۲ ، ۳ ، ۴ ، ۵ ، ۶ ، ۷) ، ب پشتەقانيا فهوجین جاشین خو فروش و کریگرتی و لیوایین گاردا نیشتمانی و هیزین ئەسمانی مەزنتربن هیرش کرنه سەر کوردستانی و ب چەکی

کیمیای و قهدهغهکری کوردستان هنگافت ، سیاسهتا
جینۆسایدی و عهرد سوتنۆ پیرهوکر ، دقان هیرش و
ئۆپهراسیونین هۆقانه دا (۱۸۲) هزار مروقیین کورد و
کوردستانۆ گرتن و بی سهروشوبنکرن ، پتر ژ ۴۵۰۰ گوندین
کوردستانۆ کافل کرن و دگهل عهردی راستفهکرن ، کوشتارین
ب کۆم ئهنجام دان ، ئهوا بهعسیان قیای ئارمانجین خۆ
بجهئینان ، چ ژناقبرنا مللهتی کورد و مروقی کورد ، دیسان
ژناقبرنا ئابووری کوردستانۆ و کافلکرنا گوندان ، ژبهر کو
گوند ژیدهترین سهرهکی یین ئابووری کوردستانۆ بوون و
هاریکارین شورهشین کوردی بوون ، ئهگهر کویر خۆ داهیلینه
دناقا ویستگههین پانۆراما ژین و ژیارا خهلکی گوندنشین ژ
رویۆ ئابووری و سیاسی و جفاکی فه ، ئهو زیانین گهاندین
کارتییکرنهکا خراب یا نیگهتیف ب سهر خهلکی کوردستانۆ دا
هیلاینه و شوبنهوار ل دویف خۆ هیلاینه ، تایبهت خهلکی
کوردستانۆ پتریا وان گوندنشین بوون ، چیاکین کوردستانۆ
پالپشتین گوندان و گوندیان بوون ، ئاف و رویبار و کانی
دناف گوندان را دهریازدبوون شارستانیهتا کوردستانۆ ههر ل
گوندان بوو ، ژبهر هندی رژیما فاشستا بهعسیزم گوند ویران و
کافلکرنا دا کۆ شورهشین کوردی لاواز بکهن و گهشه نهکهن ،
ئهفه ههمی دگهل خهلکی کوردسانۆ دهاته کرن ل پیش چاقین

جیهانا کهر و لال و بیدهنگی پاراست و ریز ل مافی مروقی نه گرت ، ئەقەژی زبدهگافی و سه‌رپه‌چیه‌کا سوڤۆ سوڤه ل سه‌ر ریکه‌فتنایما نیف ده‌وله‌تی یا سالا ۱۹۴۸ یا کو جینۆساید قه‌ده‌غه‌کری ، لی ژبه‌ر به‌رژه‌وه‌ندی‌ن ئەقان وه‌لاتین زله‌پیز ملله‌تی کورد بو سوتهمه‌نیی به‌رژه‌وه‌ند په‌رستان ، به‌روقاژی وه‌لاتین هه‌رمی و نیف ده‌وله‌تی هاریکار و پشته‌قانی‌ن رژیما به‌عس بوون ، ژبه‌ر کو وی سه‌رده‌می عیراق ژ رووی ئابووری قه‌ل ریزا وه‌لاتین به‌پیز بوون ، په‌یوه‌ندی‌ن خورت بین ئابووری دگه‌ل وه‌لاتین زله‌پیز وه‌کو ئەمه‌ریکا و ئیکه‌تیا سوقیه‌ت و چین و چه‌ندی‌ن وه‌لاتین دیتر هه‌بوون.

ئەقان وه‌لاتان په‌یوه‌ندی‌ن خو بین ئابووری و سیاسی تیک نه‌دان ، قه‌رنا مروقی‌ن کورد بو وانا هند یا گه‌نگ نه‌بو ، دیسان ل ده‌می شه‌ری هه‌شت سالیی دناقه‌ه‌را عیراق و ئیران ، پتیریا وه‌لاتین روژئاقا و ئەمه‌ریکا و عه‌ره‌بستانی و چه‌ندی‌ن وه‌لاتین موسلمانان دقی شه‌ری دا پشته‌قانی عیراقی دکر تنی ب سه‌ر که‌فیت و ئیران بشکیت ، هه‌یه‌تا خو ل ده‌قه‌را که‌نداکی و روژه‌ه‌لاتی ناغین نه‌بیت ، ژلایه‌ک دیقه‌ل ده‌می ئەنفال و کیمیا بارانا ، رژیما به‌عس هه‌می هیلین په‌یوه‌ندیی دگه‌ل جیهانا ژده‌رقه‌ برین دا کو چ ژقان تاوانان نه‌زان ، هه‌رچه‌نده‌ گه‌له‌ک وه‌لاتان ب ریکا هه‌یفین ده‌ستکرد ئەف

تاوانین درنده و ئەنفال و کیمیا باران و گۆرین بکۆم و
کاقلکرنا گوندان ب چاقین سهری خو ددیتن .

ئارمانجا پرژیمما به عس ژشان کارین نه مروقانه ئەوبوو دقیا
توقی دووبه ره کیی و دوژمنکاریی دناقا جفاکی عیراقی و
کوردستانی دا بچینیت ، تنی کەسی ئاگهه ژ کەسی نه بیت و
جفاکەقی نه ساخ و لاواز و نقستی دروست بکەت ، ژلایهک
دیقه بیدهنگیا ئەقان وهلاتین زلهیز و خودان بریار ، ب
ههلوبستیا وان کو چ کارقه دان نه بوون ل سهر ئەقان تاوانین
مهزن و دژی مروقایه تیی ژبهه بهرژه وهندین وانا ، دیسان
ئەقان وهلاتان ئەو هزر دکرن که کورد ملله تهک دابه شکرینه و
پهرت و بهر به لاقن و نه خودان کیان و دهوله تن ، ئەف چهنده
بخو دکرنه به هانه کو مایه تی کرنی دناف خو یا عیراقی دا نه کەن ،
ئەقی بیدهنگی پتر سه ددام و پرژیمما و بهارکر و غروری گرتن .

دهستنی شانکرنا هیللا سوړ یا دهقه رین کوردستانی وه کو
دهقه رین قه دهغه کری ل دویف فهرمانا ژماره ۲۸/۴۰۰۸ ب
ئیمزا علی حسن مجید (علی کیمیاوی) ، ههر مروقهک
، گیانه وه رهک ل قان دهقه ران ب چاف بکه قیت ئیکراست
بهیته کوشتن ، به لکو گه لهک وهلاتین سقبل و بی گونه ه بونه
قۆربانی ئەقی بریاری و ژلایی رژیمی قه وه کو یاخیبوون هاتنه
ل قه لهم دان ، ههر چهنده ئەقی بریارا شوفینی جوداهی نه کر

دناقبهرا کهسی پیشمه‌رگه و وه‌لاتیی سقیل و زارووک و
 ئافره‌تان ، ههمی ب ئیک چاره‌نقیس بوون ، لی ژبه‌ر کورد
 بونیا وانا بونه ئارمانج ، ئه‌نفال نه‌هیلا نا‌سانما نه‌ته‌وا کورد
 بوو ، عه‌ره‌بان کورد وه‌کو مه‌ترسی ل سهر پاشه‌روژا نه‌ته‌وا
 عه‌ره‌ب ددان نیاسین ، لی ئه‌نفال ل ده‌ف مروقی کورد کورد
 قران و کورد کوژی بوو ، ئه‌قروکه‌ژی ل ده‌ف بویه که‌لتوروو
 دیارده‌ک روژانه دناف دا دژیت و مه‌حاله ژبیرکه‌تن ، لی
 مه‌زنترین قه‌ره‌بوو و خه‌لات بو وانا دادگه‌ه‌کرنا ئه‌نفالچی و
 ئه‌نجامده‌رین ئه‌نفالانه ئه‌وین ئه‌قروکه بازرگانیی ب مافی‌ن وانا
 دکه‌ت و بویه‌ن عله‌ت ل سهر دلین وان ، ژلایه‌ک دیقه وه‌سا
 هزر دکه‌ن کو ئه‌نفال هیشتا یا به‌رده‌وامه ، فه‌ره ئه‌م وه‌کو تاکی
 کورد هه‌ست ب شه‌رمی بکه‌ین ده‌می رۆی ب رۆی که‌س و
 کارین ئه‌نفال‌کریان بین ژبه‌ر کو ئه‌م ههمی قه‌ردارین وانا‌ینه و
 خزمه‌تا ژ هه‌ژی بو وانا وه‌کو پیدقی نه‌هاتیه کرن ، ئه‌ف
 که‌له‌پین زوردار وه‌کو نزارکی و نوگره سه‌لمان و توپ زاوه بو
 وانا بوینه مه‌زارگه‌ه ، گو‌رپین بکو‌م ژی بوینه پرسه‌کا
 نیشتیمانی ، هه‌ر چه‌نده حکومه‌تا ده‌سه‌لاتا به‌غدا یا نوکه
 هه‌ول دده‌ت شوینوارین ئه‌نفالان و جه‌پین گو‌رپین ب کو‌م ل
 بیابانین عیراقی به‌رزه بکه‌تن، به‌رده‌وام رژی‌مین عیراقی بین
 ئیک ل دویش ئیک وه‌کو دوژمن و داگیرکه‌ر کورد وه‌کو مرو‌ف

هژمار نه کرینه ، به لکو ب درنده و هوڤ داینه نیاسین و پیشانی جیهانا عه ره بی و ئیسلامی و جفاکی نیف دهوله تی داینه ، ب مخابنیقه پشتی ئازاد کرنا عیراقتی ژ دهستین به عسیین جهلاد و خوین میژ و دامه زراندا دامو دهزگه هین حکومی و ته شریعی و یا یاسایی ، نوینه رین کورد ب درسته ی ب کاری خو نه رابونه ، نه شیاینه فشاری بیخه سهر پیکهاتین عیراقتی ، چ سونه ، چ شیعه ، کو ب چا که دلوقانی ل مهسه لا ئه نفالان بنیرن ، به رو قازشی هول ددهن مهسه لا ئه نفالان یچوبک بکهت ، راسته پروسین ئه نفالان نهشیان مه کوردان ژناف بهت ، لی ب درسته ی ژی ئه م درست نه کرینه و نه داناینه سهر یا ریکا راست و دروست کو ئه م بخو ئه قان کاره ساتان بکهینه سهر بوړو بخو مفای ژی وه ر بگرین ، یان ژی بکهینه کارتهک فشاری ل سهر دوژمن و داگیرکه ران و جفاکی نیف دهوله تی ، یان وه کو تاکی کورد دخودا بچین ، چنکو ئه نفال یا بهرده وامه دژی ملله تی کورد ژلایی دوژمن و داگیرکه ران قه ، جینۆسایدا شنگال و کو بانئ و عه فرین وهک نمونه ، ژبه ر هندی ئه نفال وه کو پرۆسه کا ستراتیژی دناف ده مارین لاشی مروقی کورد دا ژیا ی ، ئه رکه کی نشتیمانی و نه ته وه ی یه کار بکهین ئه قی مهسه لی و راستیا کاره ساتی بگه هینینه هه می کونجین جیهانی ، مخابن

دقی مهسهلی دا ئەم کورد خەمسار بوینه بقی کاری نه رابوین ، هەر چەند جیهان گەلەک بچویک بوویه و بویه گوندەک لی هیشتا نهشیانە جیهانی بقی کارەساتی ئاگەهدار بکەین ، پیدقی بوو نوکە ل کوردستانی و هەریما کوردستانی هەر چ نهبا پتر ژ ملیونەک ئیمزا مه کومقەکران ژبو دادگەهکرنا ئەنفالچیان و ئەنجامدەرین ئەنفالان ئەوین بوینه ئەگەری ئەنفالکرن و بی سەروشوبنکرنا ۱۸۲ هزار کوردستانیان ، نهکو بریارین لیبورینی بو قان تاوانباران بهیته دان ، نه تی و نه ژی ، ئەنفالچی و ئەنفالکار ل سەر شاشین میدیایین کوردستانی یین دبنە شورەشگیر و قارەمانین کورد پەرور ، ل بیرەوهریین نیشتمانی ژی ل ریزا بهراهیی و ل ریزا سینگی کورسیکا وان یا دەینانە و ریزەکا تاییهت یا هەمی ، بەلکو گەلەک جارن بریارا سیاسی ددهستین وانا دایه ، نوینهرین مه ژی ل عیراقی و ل بهغدا تا نوکە نهشیانە بستەکا مافین قوربانیین مه و کەس و کارین وانا ب دەستقە بینن ، تنی ئەجندا یین حیزبایهتی بجه دئینن و پشتا خودایه کیشین نهتهوا خو ، نهشیانە فشاری بیخه سەر حکومهتا عیراقی قەرهبوا قوربانی و زەرەمەندی کوردستانی بکەتن ، یان ژی داخوازا لیبورینی ژ مللهتی کورد و کەس و کارو خانەوادین قوربانیان بکەت وهکو میراتگرا حکومهت و دەسپهلاتدارین بهری خو ،

زانینگه‌هان هاتبان کرن ل دور په‌هه‌ندین ئەنفالان و کارتێکرنا ئەقی پروسێ ل سەر دەروونی مروقی کورد و ژینگه‌ها کوردستانی ، مه‌ جیهانا ژده‌رقه‌ وه‌سا نیشان دابا که کورد ملله‌ته‌که‌ مافی ژيانا نه‌ته‌وا خو و دیارکرنا مافی چاره‌نقیسی خو هه‌یه ، هه‌تا کیشا کوردی چاره‌سەر نه‌بیت ، ئەف ده‌قه‌ره‌ ته‌ناهیی و سه‌قامگیری بخۆقه‌ نابینیت .

بی سه‌روشوبنکرنا ۱۸۲ هزار مروقی کورد و کوردستانی ژ موسلمانان و کرستیانو و ئیزدیان ، زاروک و ژن و گنج و دانعه‌مران هه‌می هاتنه‌ بنئاخکرن ب ساخی ، ده‌هان هزار کوردین فه‌یلی ل ده‌سپیکا سالیین هه‌شتییان دا هاتن ئەنفالکرن ، (۸) هزار نیرینین بارزانیان هاتن ئەنفالکرن و جینۆساید کرن ، پتر ژ (۴۵۰۰) گوندین کوردستانی وێران بوون ، ژینگه‌ها کوردستانی هاته‌ ژناقبرن ، ژيانا مروقی کورد ئیفلیج بوو ، مال و سامانی خه‌لکی کوردستانی تالان بوو ، فه‌ربوو ب شیوه‌کی زانستیانه‌ ل به‌ر رو‌ناهییا یاسا نیف ده‌وله‌تی ل سەر ئەقان تاوانان راوه‌ستیابان ، ل هه‌می په‌هه‌ندین سیاسی و یاسای و جفاکی فه‌کولین ل سەر هاتبان کرن و حکومه‌تا عیراقی یا نوکه‌ ل دویف یاسا نیف ده‌وله‌تی به‌رپرسیار دانابا ، چنکو ئەنفال جینۆسایده‌ و تاوانه‌کا دژی مروقایه‌تی یه‌ هاتیه‌ ئەنجامدان ، به‌لکو تاوانا سیی یه‌ ل سه‌دی بیستی دا

هاتیه ئەنجامدان پشتی ئەرمەنان و ھۆلۆکۆستی ، سیاسەتا
کۆمکۆژیی ژلاییی بەعسیزما فاشست دەرھەق مللەتی کورد
و ھەکو کۆشتارگەھەکا رەگەزپەرست د ئوپەرەسیونین ئەنفالان دا
پەیرەوکرن د چوارچووقی ریبازەکا فاشتیزما بەعسیزمی دا یا کو
پیش وەخت پلان و بەرنامە بو دارشتین ، بەردەوام ھەول و
بزاڤ دکرن بو راکیشانا کۆمەلگەھا عیراقتی بەرەف بەعسیکرنی
و چاندنا ترس و تیروری د میشکی تاکە کەسی عیراقتی و
جفاکی کوردی و تی ئالاندنا سیاسەتا سی گوشەکین خۆ بین
ھۆقانە یا کو ھەمی سنورین مروقایەتی بەزاندین و چ ھزر بو
جفاکی نیف دەولەتی نە د کرن ، چ جارەکان سەددامی گۆر ب
گۆر ھزرا مرنی نە دکر ، پارە و داھاتی خەلکی عیراقتی ژبو
مەرامین خۆ بین چەپەل و چەکی بکاردئینان ، تاوانین ئەنفال
و جینۆسایدیی ئەنجامدان و کەرب و کینا خۆ یا گیرھە گرتی
باراندە سەر خەلکی کوردستانی و سیاسەتا عەرد سوتنی
بکارئینا دژی گوندنشینین کوردستانی ئەو دەقەرین دکەقنە
پشت ھیلا سوڤ ، یا عەلی کیمیاوی ل سالا ۱۹۸۷
دەستنیشانکرین ، ئالاکرنا گوندان و کومقەکرنا خەلکی گوندان
د کۆمەلگەھین زۆرە ملی دا ب خۆرتی و تیکەلکرنا باش و
خرابان دقان کۆمەلگەھان دا زور ئاریشین جفاکی و دەروونی
پەیدا کرن ، ئەقەژی و ھەکو ئامادەباشیەک ئەقی خەلکی د

قوناغا دووی دا فهگوهیزن و ل سهر وهلاتین عهره بی دا به لاقه بکه ن ل دویف پلانا کۆمکارا عهره بی ئەوا سه ددامی سه روکاتیا وی دکر ، ئەفهژی سیاسه تا کۆردقرا نی بو ژلای نی دوژمن و داگیرکه ران فه داکۆ ملله تی کورد و نه تهوا کورد دنا ف خۆدا ب حه لین و ناسناما کورد نه هیلن ، ل سالا ۱۹۸۸ ب ریکا پروسین ئەنفالان ئەف پروژی کورد قرانی هاته پهیره وکرن ، ۱۸۲ هزار مروقی کوردستانی ب ساخی دنا ف گورین ب کۆم دا بنئاخکرن ، ب ده هان هزار مروقی کورد ل سهر ده ستین جه لادین به عسیان هاتنه گوله بارانکرن و شه هید کرن ، ژلای نی ریکخراوا چاقدیری کرنا مافی مروقی ، ئەنفال ب تاوانه کا دژی مروقایه تی ل قه له م دا ، ئەف تاوانه وه کۆ تاوان و کۆشتارگه هین ده سه له تدارین ئوسمانیان دژی ئەرمه نان ل سالا ۱۹۱۵ ، و قه سابخانا دیکتاتور پول پوت و خه میرین سوور ل که مبودیا دنا قبه را سالی ن (۱۹۷۶ - ۱۹۷۹) ^(۱) چونه د لاپه رین دیرووکا شه رمه زاریا وه لاتین زله یز و خودان بریار و بونه خاله کا رهش بنا ف چاقین وانا فه ئەوین ب مافی مروقی دخۆرن .

---

^۱ - ب ، کازم جیب ، گو قاری سه نته ری برایه تی ، ژماره ۲۴ .

ئەم وەكو كورد هېشتا نەشيانە ئەقان كارەساتبارانا وەكو
زوربەي كارەساتين ديتري بين ديرووكا مللەتئ كورد دا ب
شيوەكئ زانستئ شروقه بکەين و د رەهەندان دا کوپر خو دا
هیلين ، يان ژئ بکەينه کارتەك فشارئ يا گرنگ ل سەر
ئاستئ نيّف دەولەتئ و دەزگايين مافی مروقی پيخەمەت ب
دەستقە ئينانا مافين رەوا بين مللەتئ كورد و سزادانا بکەر و
ئەنجامدەرین ئەقان تاوانان ئەوين دژئ مە كوردان و سەرجهم
مروقايەتئ هاتين ئەنجامدان ، ليكدانا هەمی لايەنين
پروستين ئەنفالان کارەكئ پيدقئ يە ، نەكو بتئ بو بير ئانين
و سالفەگەران ، بەلكو گرنگيەكا پيدقئ يە بو نوکە و پاشەرورژا
مللەتئ مە و بخو سەر بوّرا ژئ وەر بگريين ، دوست و دوژمنان
ژئيك جودا بکەين ، ئەنفال ل دەف كەسئ كورد ب دايقا
تاوانان دەهيتە زمان ، چنكو پرووسا هەولدان كوردقرايئ بو ،
کارەساتەكا نەتەوي بو بوّ كوردان ، ويرانكرنا شارستانیه تا
كوردستانئ بو ، تەرو هشك پيکقە دانە بەر و سوتن ،
دەزگايين ب ريقە برنا دەولەتئ ل سەر دەمئ بەعسيان
گەهشتبۆنە هەمی كۆنجين دەقەرین كوردستانئ ، هەمی ئەو
شيانين داراي و لەشكەري و موخابراتئ و تورين بەر بە لاقيين
ريکخستين حيزبي و سيخوري و چەكداري و كرىگرتي و
ريکخراوين ب ناف جەماوەري هەتا هيزين ئاسمانئ و تانك و

زریپوش و چهکی کومکوژیین مودییرن و سهردهم ئەنجام دان و
 دژی گهلی کورد بکارئینان ، ئەفه هه می بو پژییمی بونه
 ئاسانکاری د پروسین ئەنفالان دا ، سه ره پای کو به عسیان
 کهلتوره کی توندوتیژیی هه لگریه و هه می سنورین مروقیه تی
 بهزاندینه ، چهن دین سوپاییین مروث کوژ درستکرن و ب
 ئایدو لۆژیا خو پهروه رده کرن و جفاکه کی داخستی سنوردارکر
 بی ئاگه ل جیهانا ده رقه بیت ، کومه لگه ها عیراقی
 ژه هراوی کر و ئیفلیجکر ، هه می تاکی عیراقی کره پولیس و
 سیخو و کریگری و ترس لده ف پهیدا کر ، ئەفه ژی کهلتووری
 به عسیزمی بوو یا کو ئاره زویا وانا مروث کوژی بو ، عه لی
 حه سن مه جید (عه لی کیمیاوی) د کومبونه کا خودا دگه ل
 مروث کوژین خودا ل کهرکوکی ل سالا ۱۹۸۷ ، مروقی کورد
 وه سا بی ریز و به ها کر ده ما دبیتیت (ئەز چ ل قان بزنا بکه م
 ..... ئەقان تیکده ران دی چه وا ژناف به م ب بلدوزه را دی
 ئیخمه ژیر عه ردی دا ، ئەز چ هزرا بو جفاکی نیف ده وله تی
 ناکه م ، پازده روزا دی کیمیاوی لی ده م ، دی وه کو مریشکا
 لی که م کو چوچه لوکیین خو بیخنه ژیر به رین خو فقه ، بوچی دی
 ریکی ده مه وان وه کو که را کو چ تشته کی نه زانن ، من گه نمی
 وانا نه قیت ، بامی و خیار و باجانکیین وانا نه قین ، من

داخواز ژ موبسلې کر کوردان دهریخت و رهوانه‌ی چیا بکه‌ن
وه‌کو بزنا بژین) .

ئه‌قی تاوانبارې گۆر ب گۆر هند کهرب و کین^(۱) ژ مروقی
کورد هه‌بوو هه‌تا ل پروسین ئه‌نفالان دا ب ده‌هان هزار ژن و
زارۆک و پیر و گه‌نج و په‌که‌فتی ب ساخی بن ئاخ کرن ،
هن‌دی سه‌ری دهرزیکې وژدانا وی نه‌لشی ، هه‌تا روژا هاتیه
دادگه‌ه‌کرن دناث قه‌فه‌سا گه‌نه‌ه‌باریې دا دره‌وی ، وه‌کو قاره‌مان
خۆدا نیاسین چنکو دزانی چاره‌نقیسی وی دی سیداره بیت ،
لی ب سقکاتیا کوردان هه‌ری به‌رده‌وام بوو .

ده‌می به‌حسی ئه‌نفالان دکه‌ین ، پروسا ژناقبیرنا مروقی کورد
و ویرانکرنا کوردستانی ده‌یته به‌رچاڤ ، لی یا گرنگ ئه‌وه
ئه‌م وه‌کو کورد دی چه‌وا هه‌ول ده‌ین تاوانین ئه‌نفالان ل دویش
به‌ندین تاوانا جینۆسایدی دیار که‌ین ، راسته ئه‌نفال
کاره‌ساته‌کا مه‌زن بوو نه‌ تنی د دیروکا کوردان دا ، به‌لکو د
دیروکا مروقایه‌تی ژی دا تاوانه‌کا گه‌له‌ک یا مه‌زن بوو ، لی
ئه‌م وه‌کو کورد نه‌شیاینه‌ مفا و سه‌ربۆرا ژی وه‌رگیرین و
جیهانی بکه‌ین ، ئه‌گه‌ر تاوانین ئه‌نفالان به‌راورد بکه‌ین دگه‌ل
تاوانا هۆلۆ کوستی ل سه‌ر ده‌ستی نازیان دهره‌ق جوھیان ،

---

^۱ - ئه‌نفالکرنا به‌هدینان ، عه‌لی به‌ندی ، به‌رگی ئیکې

هەر دوو تاوان جینۆسایدن ، راسته هژمارا قوربانییێن هۆلۆ
 کۆستی ژ قوربانییێت ئەنفالان زێدهترن ، لێ ژلایێ ئەنجامدانی
 قه ئێکن ، هیتلهری سه‌رپه‌رشتی ل سه‌ر پروسا هۆلۆکۆستی
 دکر ، دیسان سه‌ددامی سه‌رپه‌رشتی ل سه‌ر پروسا ئەنفالان
 دکر ، نازبان قوربانی ب ریکا ترومبیلین درێژ و مه‌زن
 قه‌دگوه‌ازته بیابانا و بکۆم دکوشتن ، ب هه‌مان شیوه
 به‌عسیان کورد قه‌گوه‌استنه بیابانین ناچه‌راست و ژیریا عیراقی
 ب ساخی بنئاخکرن ، واته سه‌ددامی و رژێما خۆ مفا ژ
 سیاسه‌تا نازیین ئەلمانا وه‌رگریه پشته شه‌ری جیهانیی دووی
 ، دیسان جینۆسایدا ئەرمه‌نیان ئەگه‌ر ئەنفالی به‌راورد بکه‌ین ،
 دگه‌ل قی کومکۆژیی د هه‌مان به‌رگ دا هاتیه ئەنجام دان ،
 به‌ری شه‌ری جیهانیی ئێکی ئوسمانیان هندهک خاتین و
 کریگرییێن ئەرمه‌نی بو خوراکیشان و بکارئینان ، ب هه‌مان
 شیوه به‌عسیان ب ریکا فه‌وجین جاشا هندهک کوردین خۆ
 فروش کریکرن و دژی ملله‌تی کورد بکارئینان د ئەنفالان دا و
 پاره‌کی زه‌به‌لاح وه‌کو تومک هاقیته به‌ر ده‌ف و لیقا ، شانازی
 بخۆ پیکر و دژی پيشمه‌رگه‌ی و شوره‌شین کوردی چه‌ک
 هه‌لگرتن و کورد کوشتن .

نه‌ته‌وا کورد رامانه‌کا تايبه‌ت یا وه‌رگری و وه‌کو ق‌رکرن ژلایێ
 ده‌سه‌لاتدارین به‌عسیان قه‌ هه‌ر ل (۱۹۶۸ – ۲۰۰۳) ل

عیراقتی ، لی ئەنفال بخو کره مهرجه عیه ته کا ئاینی و شه رعی بو هیرشین خو بین نارهوا و کره ناف و نیشانیت پروسه کا لهشکهری ل باشووری کورجستانی و دهشت قوناغین جودا جودا دا پهیره و کرن دهشت دهقهرین جوگرافیا وان یا جیاواز ، ب سهیره رشتیا عهلی حسن مجید (عهلی کیمیاوی) ب ئیمزا گوڤ ب گوڤ سه ددامی دیکتاتور ، کو ئەنفال هیرشه کا راسته وخۆ بوو ل سه ر ملله تی کورد ل عیراقتی ، یا بهرنامه کری و سیسته ماتیکری بوو ل سه ر ژيانا کومه لگه ها کوردی یا گوند نشین ژبو ژناقبرنا وان ل سه ر پرویی ئه ردی و ناقتی کورد و کوردستانی نه هیلن ، عهلی حسن مجید ل ریکهفتی ۲۰ ی خزیرانا سالا ۱۹۸۷ ب بریارا ۴۰۰۸ ب نهینی ئەف بریاره ده ریکهفت و هنارته فهیله قا ئیک و دوو و پینج ، ده مه کی کورت ده ستنیشان کر بو هندی خه لکی گوند نشین گوند و ده قهریت خو چول بکه ن و ئەف بریاره دان .

۱ - هه می ئه و گوندین ئەف بریاره ژئی دگریت ژ ئەقرو پیقه ژ پرویی ئه منی فه ده قهریت قه ده غه کری نه و ب کریگرتیین ئیرانی و خائین و تیکده ر دهیته زانین .

۲ - ب هه می شیوا ژيانا خه لکی و ئازهلان ل قان ده قهران قه ده غه یه و ته قه کرن تیدا یا ئازاده و بی مهرجه و چ ته علیمات و رینمای پی نه قین هه تا بریاره کا دی ده ریکه قیت .

۳ - هاتن و چوون و سه‌ره‌دان قه‌ده‌غنه ، خو‌دان‌کرنا تهرش و که‌والی و چاندنا ده‌رامه‌تی لقان ده‌قهران قه‌ده‌غنه .

۴ - فه‌ماندا فه‌یله‌قان دقیت رپره‌وا توپاران و ته‌قه‌کرنی رپک و پیک ب توپ و فروکان و هه‌لیکوپته‌ران ل هه‌می ده‌مان بگرنه به‌ر ب شەف و روژ بو کوشتنا مه‌زنترین هژمارا وان که‌سین ل قان ده‌قهرین قه‌ده‌غنه کری و به‌رده‌وامه ئاگه‌هدار بکه‌ن .

۵ - سه‌رجه‌م ئه‌و که‌سانین ل قان ده‌قهرین قه‌ده‌غنه‌کری ده‌یته‌گرتن ، دقیت ژلایی ده‌زگه‌هین ئه‌منی قه‌ که‌کولین دگه‌ل به‌یته‌کرن و پیزانینان ژئ و هه‌ر بگرن ، ئه‌وین ژیی وان دناقبه‌را (۱۵ - ۷۰) سالی دا سزایی سیداره‌دانی ل سه‌ر جی به جی بکه‌ن .

۶ - لایه‌نین په‌یوه‌ندی‌دار ل ده‌زگه‌هین حکومی و حیزی قه‌کولینی دگه‌ل دا بکه‌ن ئه‌وین خو‌ بده‌ستقه به‌رده‌ن و خو‌ ته‌سلیم دکهن ، ئەف کاری قه‌کولینی تنی بو ماوی سی روژان بیت ، هه‌که‌ر پیدقی کر ده‌ه روژین دیتر دریتز بکه‌ن ، لی دقیت دقی حاله‌تی دا مه‌ ئاگه‌هدار بکه‌ن ب رییا تله‌فونی یان بروسکه‌کی و ره‌زامه‌ندیا مه‌ و هه‌ر بگرن ب ریکا هه‌قال (طاهر العانی) قه‌ .

۷ - هه می ئەو کەلو پەلین ژلایێ فەوجین بەرگری نیشتمانی (فەوجین جاشا) ب دەست دکەڤن بو وانا ب مینیت تێ چەکی گران نەبیت ، چەکی سڤک بلا بو وانا بیت، لی ب مەرجه کی وان چەکان ژێ مە ئاگەهدار بکەن ، تێ هژمارا چەکان تومار بکەن و پیدڤیه فەرماندین فەیلەقان د زیرەک و چالاک بن بو ئاگەهدار کرنا هه می موسته شاران و فەرماندین سریان و مەفرەزان و ب هویری مە ئاگەهدار بکەن ل سەر چالاکیتن فەوجین بەرگری نیشتمانی .

ئەف بریارین شوڤیس ب ئیمزا تاوانبار سەددام حسین ب بریارا ژماره ۱۶۰ ل ۲۹ / ۳ / ۱۹۸۷ دانه عەلی حەسەن مەجید و هه می سەلاحیات پی بەخشین ، عەلی حسن مەجید ، ژبەرکو گەلەک تاوانین دژی مروڤایه تی بکارئینان چەکی کیمیای و قەدەغە کری دژی کوردان و چەند دەڤەرین شیعه نشین ل عێراقی و وهلاتی کویتی و ئیرانی چەکی کیمیای بکارئینا یه ، ژبەر هندی نازناقی وی بو به (عەلی کیمیای) ، ژبەرکو پسمامی سەددامی یه ، چەندین پوستین گرنک پی بەخشین ، دەستین وی سورن ژخوینا مروڤان ، ل سالا ۱۹۴۲ ل گوندی عوجه ب سەر تکریت قە ل عێراقی ژدایک بوویه ، پشتی ب ریکا کودەتایی سەددامی و بەعسیان دەسپه لاتا عێراقی گرتیه دەست چەندین پوستین گرنک یین ئەمنی و حکومی و

لهشكهرى دانه دهست ، ل سالا ١٩٨٧ بويه بهرپرسي حيزبا
 بهعسي ل باكورى عيراقى ، ل سالا ١٩٩١ بويه وهزيرى
 ناخو ، ل سالا ١٩٩٥ بويه وهزيرى بهرگرى ، پشتى
 داغيركنا وهلاتى كويتى ل تهباخا سالا ١٩٩٠ بويه پاريزگارى
 پاريزگهها نوزدى ل عيراقى ، واته كويتى ، سهريه رشتى
 كوشتنا حسين كامل و سه ددام كاملى بوو ، كو ههردوو
 زاقايين سه ددام حسين بوون ، ل ٢٥/١١/٢٠١٠ ب تاوانا
 كيميا بارانا ههله بجه و كو مكوژيا شيعه يان يا سالا ١٩٩١
 هات سيداره دان ، پشتى ل سالا ٢٨/٨/٢٠٠٣ ل سامهرا
 هاتيه گرتن و چندين سالان ماي دناف زيندانى و قه فهسا
 گونه هباريى دا ، ههتا برابارا سيداره دانى ژلايى دادگهها بلند
 تاوانين عيراقى بو دهركهفتى ، ل ٣٠/١١/٢٠١٠ هاتيه
 بجه ئينان .

مخابن ئه نفال ژلايى مه كوردان قه هند گرنگى پى نه هات
 دان ، نه شيان بخو بكهينه ئه زمون و سه ربورا ژى وه ربگرين
 تايتهى پشتى ژناقچووونا رژيما به عسا عه فله قى و
 دامه زاندا عيراقه كا نوى ، ئه نفالى ١٨٢ هزار مروقين كورد
 دماوى كيتر ژ هفت هه يقان دابى سه روشوينكرن ب ساخى
 بن ئاخكرن ، ههشت هزار نيترينيت بارزانيان سالا ١٩٨٣ بى
 سه روشوينكرن ، پينج هزار وهلاتيين باژيرى ههله بجه ب چه كى

کۆمکۆژ یی قەدەغەکری شەهیدکرن ، (۱۰) هزار کوردین فەیلی ل دەسپیکا سالیڤ هەشتییان دا ئەنفالکرن و تا نوکە چارەنقیسی وان نەیی دیارە و گورپن وانا ژى نە هاتینە دیتن ، پتر ژ ۴۵۰۰ گوندین کوردستانی ویرانکرن و دگەل ئەردی راستقەکرن ، زیدەبارى سیاسەتا عەرەبکرن و بەعسیکرن و قەگوهاستنی و کوشتاریڤ ب کوم ، ئەنفال نە کارەساتەکا سروشتی بوو ، نە بورکان و بیقەلەرز بوو ، نە نەخوشی و تاعون بوو ، نە لافاوو ئاگر بوو ، ئەنفال بەر و بەرھەمی سالیھا سالی یی رژیما بەعسیزما عەفلەقی بوو ، سیاسەتا قکرنا دەهان هزار مروقییت کورد بوو یین ل سەر ئاخا خۆ دژیان ، ژلایی رژیمەکا خۆین میژ هاتنە ژناقبرن و هەتا هەتایی دی بیتە خالەکا رەش ب ناف چاقین دیرووکا شەرمەزارا مروقایەتی قە ، لی ئەنفال فایلەکا سیاسی و یاسای بوو ددەستین کوردان دا دژی تا قما رژیما بەعس وەکو مەسەلا نەتەوی ، پیدقیە بکەقیته دناف پروگرامین خواندنی دا ل هەمی قوناغین خواندنی ، چ ل هەریما کوردستانی یان ژى ل هەمی عیراقی چنکو ئەم کورد شریکین د ئاقەدانکرن و بریقەبرنا کاروباریڤ عیراقی دا ، چنکو ئەنفال و هەلەبجە بوینە پشکەک ژ دیرووکا مللەتی کورد و روژانە ل سەر ئەزمانی تاکە کەسی کورده ، مخابن وەلاتەکی وەکو عیراق کۆ

کورسیکهک دناقا ئافاهیئ نتهوئین ئیکگرتی دا ههبت و ئیمزا ل سهر پاراستنا مافی مروقی کریت ، ل بهر چاقین ههمی جیهانی چهکی کیمیای بکاربیت دژی وهلاتیین خو ، و لیپرسین دگهل نه هیته کرن و بی دهنگی ل سهر ئهقان تاوانا بهیته پاراستن ، مخابن ئهفان ل دهف مه کوردان ژی وهکو پیدقی نههاتیه نیاسین و خواندن بو نههاتیه کرن و خه مساریهک ههیه ، تو بو وی دایکی چ دبیتی ئهوا ل کهلهها نزارکی کوری وی ب کوچین کهلهی قه گریدای و ب بلوکا لهش و سهری وی ههرشانیدین و ب دویف ترومبیللا قه کری و لدور ههوشا کهلهی قه چند جارن زفراندی و شهید کری ، بو وی دایکی ئهوا ل نوگره سهلمان ل پیش چاقان سهیین هار و دهف ب خوین لهشی کوری وی ب ساخی خواری و هیتشتا جهی قهبری وی نزانیت دا کو سهره دانا گوپی وی بکهت ، تو بو وی باب و دایکی چ دبیتی ل بهر چاقان جهگهرا وی ل بهر چاقان ب ستوبنهکی قه گریدای و ل پیش چاقان و ل بهر چاقین جه ماوه رهکی مهزن گولله بارانکری و بهایی فیشهکا ژ وان وهرگرتی ، تو بو وی گهنجی چ دبیتی ئهوی ههقالی کافی و کولانا و چ ژ دیرووکا وهلاتی خو کاره سات و مه رگه ساتین مللهتی خو نه زانیت ، تو چ دبیتی بو وی کهسی بی نوکه مخابنی ب سه ددامی و رژیمه به عس دبهت ، تو چ دبیتی بو

وی زانکوا کوردستانی کۆ تا نوکه دخۆرا نه دیتی قه کولینه کۆ ل سهر ئایدولوژیا موسته شاره کۆ کورد ل سهر ده می پزئیمه به عس بکهت ، کا چ دهروون و وژدان هه بوویه ملله تی خۆ ئه نفال بکهت ، یان ژێ قه کولینه کۆ ل سهر دهروونی تاوانباره کۆ بکوژ وه کو سه ددام و عه لی کیمیاوی بکهتن ، کا ئه و چ کهرب و کین هه بوویه ژ مروقی کورد وه سا رهفتاری دگهل بکهت و ب ساخی بن ئاخ قه شیریت ، ئه قه هه می پرسیارن دقیت ئه م کورد ژ خۆ بکهین و دویشچوونی ل سهر بکهین .

کهسی ئه نفالبووی ئه وی دناف زقروکین ئه نفالان دا ژبای هه تا نوکه ساخه کۆ مریه ، چ باوه ری ل دهف نه مایه و هه ری قوربانیان ددهت و لدهف ئه نفال هه را بهرده وامه و ژبان هه می هه می ل دهف دره وه و باوه ری ب چ نوینه ، بهرده وام مروقه کۆ ژ جفاکی یی قه ده ره و پوژانه هه ستین وی دهینه ئیشاندن ، دقیت ئه م وه کو تاکی کورد تایبهت زانکۆ و زانینگه یین کوردستانی قه کولینین چر ل سهر دهروون و ژبانا وانا بکهین ، دقیت بزاین ئه ف ۱۸۲ هزار مروقه کیشه برن و بوچی ئه نفال کرن ، چهند زاروک و کچ و ئافره تین ئه نفالبووی فروشتینه وه لاتین عه ره بی ژلایی پزئیمه به عیس قه ، چ غه دره عه ره بان و عه ره بستانی ل مه کوردان کری کۆ ئه قروکه گه له ک ژوان وه لاتان قونسولخانین خۆ ل کوردستانی قه کرینه و ئه م نه شیاینه

چەند زانیاریان ل دور چارەنقیسی بی سەروشوبنننن خو ژوانا
وەرەگرین ، بەروقازی جوهیان وەکو لوبی ل وەلاتین جیہانی
تایبەت ل ئەوروپا کونج کونج گەریان و نازیین ھیتلەری ئەوین
ھۆلۆکوۆست ئەنجامدای دەریخستن و سزادان و بو دیرووکی
کرنە پەند و عیبرەت.

ئەم کورد ئەنجامدەرین ئەنفالان پاداشت کەین و دکەینە
رپیتە و بو ھەر کارەکی راویژا وانا دکەین ، ئەنفال پەیقەکە
بەردەوام ل سەر زار و ئەزمانی منە ، ب ئەنفالان ھاتیمە
نیاسین ، شەف و رۆژ پەیقە ئەنفال دناف میتشکی من دا قە
دلثیت ، ئەنفالان ئەز وەکو تاکە کەس ژ ھەر خوشیەکی
دویرکریمە و ژئی بێبارم ، ئەنفالان ژیانان من رەشبین کربە ،
تنی ئەز تیکەلیا وان مروۆقان دکەم ئەوین بێھنا ئەنفالان ژئی
دھیت و ژ جفاکی قەدەر ، ب سەدان چیرووک و سەرھاتیین
سەیر و سەمەر یین ئەنفالبوویان من دناقا سینگی خودا
ھەمبیز کربنە و د قەشارتینە ، جفاکی کوردی ریککی نادەت
ئاشکەرا بکەم ، چین و توۆژا ئەنفالان ھەمی یا دلی خو بو
من قالا کربنە و کربنە سەر بەرکی و پرەکا باوہریی دناقبەرا
من و واندا دروست بوہ ، خەمو خیال و نھینی و
دەردەسەریین دناف گیلە شوکین ئەنفالان و دناف کەلھا نزارکی
و سەربازگەھا سەلامیی و جەژنەکان بو من قەدگترین ،

کاره ساتین ل کهلهپین بیابانا سه ماوه ، نوگره سه لمان لی
 نیزیکی بوبمه و ئاتاف و مهرگه ساتین درنده ب سه ری وان
 لیقه و مایین گهرمیان هاتین کرن ژیان ل بهر چاقین من
 تاریکریه ، گه هشتمه وی باوه ریی مروقیه تی نه مایه چنکو
 مروق ل پیش چاقین مروقان ب ساخی بن ئاخکرینه هه ر ب
 دهستین مروقان ، ئه نفال هه تا هه تاییی دی ب جل و بهرگین
 منقه په چریمه بیت ، ب ناقی ئه نفال هه قال گازی دکه نه من ،
 هه ر فهرمانگه هه کا قهست که می ، هه ر ماله کا دچمه ژور ،
 هه ر هه قاله کی ل دهف دروینمه خواری ، تنی به حس به حسیی
 ئه نفالانه خو سه ربلند دبینم کو ئه ز شیایمه ل دویف شیاینن خو
 خزمه تا که یسا ئه نفالان بکه م و بدهمه نیاسین و کهس و کارین
 ئه نفالکریان و مالباتین وان ژ خو پازی بکه م وه کو ئیک ژ
 کهس و کارین ئه نفالکریان و ئه نفالبوویان شیایمه دیرووکی ژ
 خو پازی بکه م ، ب ئه نفالان هاتیمه بهر نیاس کرن ، ل ده می
 ئه نفالان ل کهرکوکی یی زیندان کریبوم ، کهس و کارین من
 دناف دۆزه خا ئه نفالان دا بوون ، بو ویستگه هین که لها نزارکی
 و سه ربازگه ها سه لامیی و جهژنه کان ژیان برینه سه ر ، فوتویین
 ئه لبووما من یا بیر هاتنان مشتی فوتویین ئه نفالبوویانه ،
 میقانین مالا من هه ر ئه نفال بووینه و دوستین ئه نفالبوویانه ،

هه‌قالین من ئەوین بیهنا هه‌قالینی ژێ دهیت ههر
ئەنفالبوینه .

گه‌له‌ک جاران مروّث پرسیار ژ خو دکه‌تن بوچی ئەم کورد
هاتینه ئەنفالکرن و بوینه قوربانی ئایه‌ته‌کا قورئانا پیروز و
هنگافتن ، ئەو ره‌فتارا دگه‌ل مه‌ کوردان هاتیه‌ کرن دگه‌ل
گیانه‌وه‌ران نه‌ هاتیه‌ کرن ، بوچی وه‌ل مروّقان هاتیه‌ بینه
درنده‌ و مروّقان ب ساخی بن ئاخ بکه‌ن ، ئەری دپرووک هه‌تا
چ راده‌ دی شیت شانازیی بخو‌ببه‌ت ، چه‌ند جاران ددپرووکا
نه‌ته‌وا کورد دا ، یان ددپرووکا وان نه‌ته‌وین ل سه‌رگۆیا زه‌مینی
دژین ئەنفال ل سه‌ر هاتیه‌ ئەنجامدان و هاتیه‌ته‌ به‌رزه‌کرن یان
ژی که‌سه‌ک نه‌بوویه‌ وی دپرووکی بنقیسیت ، یان ژێ ئامرازین
تومارکرنی نه‌ بوینه ، چه‌ند جاران مروّقایه‌تی ددپرووکا خودا
شارستانیته‌ دروستکریه‌ و ههر وی بخو‌ویرانکریه‌ و ژناقبریه‌

ئەنفال ، یان قركرنا کوردان ، پروژه‌کی دارشتی بوو ژمیژه
پلان و به‌رنامه‌ بو دهاتنه‌ دارشتن ، لی رژیما به‌عس ب به‌هانا
شه‌ری هه‌شت سالیی و گریدانا کوردان ب ئیرانی فه‌ کورد
ئەنفالکرن و جیهانا عه‌ره‌بی و ئیسلامی و جقاکی نیف
نه‌ته‌وی خاپاندن و رۆیی راسته‌قینه‌ کوردان به‌روقاژی گه‌هاند ،
رژیما به‌عس ب فیتیا وه‌لاتین روژئاقا و ب شه‌مه‌نده‌فره‌کا

ئەمەرىكا ھات و دەسپەلات وەرگرت تنى بکەقىتە د خزمەتا
پوژئاقای دا .

بەعس ھاتن سەردەسپەلاتى داکو ھەر و ھەر بمىنىت و
پولى خۆ دياريا پارسەنگا ستراتىژيا ھىزى ل روزھەلاتا ناڧىندا
بگىرىت ، ھەر وەكى ھەول دای د شەرى كەنداڧى دووى و
داگىرنا وەلاتى كوت دا دەستىت خۆ بگەھىنىتە ھەمى
وەلاتىن كەنداڧى و بىخىتە ل ژىر كۆنترولا خۆ ب خىرا
ئەمەرىكا ، كۆ ئەمەرىكا و وەلاتىن روژئاقا ھەردەم خەون ب
دەڧەرا كەنداڧى ڧە ددیتن و سەددامى خەونىن وان بجه ئىنان ،
ژبو بەرژەوئىن ئەمەرىكا و روژئاقا سەددام حسىن باشتىن
يارىزانى سىركا سىاسى بو ، سەپرەراى گەلەك زىان گەھاندە
وەلاتىن عەرەبستانى و ئەڧان وەلاتىن روژئاقا بنگەھىن خۆ ل
گەلەك وەلاتىن كەنداڧى و عەرەبستانى ڧەكرن ، لى ھىلەكا
تايبەت يا پەيوەندىكرنى دناڧبەرا سەددامى و كوچكا سىپى دا
ھەبووئە و سەددام وەكو سەھىەكى ھار بو بەرژەوئىن خۆ
بكارئىنا .

ل سەردەمى قوناغىن ئەنڧالان دا ، رژىما بەعس د ھەشت
سالىن رەبەن بوون د شەرى دا دژى ئىرانى ، پشتى ب بربارا
۵۹۸ يا جڧاتا ئاسايشا نىڧ نەتەوى شەر ھاتىە راوہستاندن ،
ئەو ئەنڧالا ل ۲/۲۲ - ۶/ ۹/ ۱۹۸۸ / ۱۹۸۸ / ۱۹۸۸ ،
داوى ھاتى ،

سه‌ددامی و رژیمی وی ئەنفال بخۆ بدەلیقه دیت دا تولا خۆ ل کوردان قه‌که‌ت ب به‌هانا پشته‌قانیای ئیرانی دکن د شه‌ری هه‌شت سالیی دا ، دیسان عێراق د په‌یوه‌ندیه‌کا ب هیز دا بوو دگهل وه‌لاتین عه‌ره‌بستانی و پروژئاقا و ئیکه‌تیا سوقیاتی یا به‌ری ، به‌غدا ل وی سه‌رده‌می سه‌نته‌ره‌کی مه‌زن بوو د بواری سیاسی و فره‌ه‌نگی یا هه‌می جیه‌انا عه‌ره‌بی ، کو د شه‌ری هه‌شت سالیی دا به‌غدا جه‌تی کۆرۆ کومبونی سهروک و سه‌رکردین عه‌ره‌بان بوو ، هونه‌رمه‌ند و ره‌وشه‌نبیرین عه‌ره‌بان به‌غدا وه‌کو سه‌نته‌ری سیاسی و فره‌ه‌نگی بخۆ ده‌ست نیشانکریو ، ستران و سرود ب به‌ژنا سه‌ددام و قادیسیی دگوتن ، شه‌ری هه‌شت سالیی و ئەو غرورا سه‌ددام گرتی وه‌کو تولین خۆ ل کوردان قه‌که‌ت چنکو د به‌ره‌یی ئیرانی دا بوون دق‌ی شه‌ری دا ل دویش هزرا وان وه‌کو به‌هانه ، عێراق د په‌یوه‌ندیه‌کا خۆرت و به‌یز دا بوو دگهل وه‌لاتین عه‌ره‌بستانی و موسلمانان دا ، له‌ورا شیا ب ده‌ست نیشانکرنا ناخی (ئەنفال) هه‌قسوزیا ئاینی ئیسلامی بو‌خۆ رابکیشیت ، عێراق د په‌یوه‌ندیه‌کا ستراتیژی دا بوو دگهل سو‌قیه‌ت و وه‌لاتین پروژئاقا ل سه‌ر بنه‌مایین سیاسی و ئایووری ، یا کو وان وه‌لاتان هاریکاریا سه‌ددام و رژیمی وی دکن دژی ئیرانی و د ئەنفالان دا ژێ چاقتین خۆ ل تاوانین عێراقی دنه‌قاندن ، ژبه‌ر

هندی ل سەردەمی هێرشین ئەنفالان ژلایی پڕیما بەعس قە
دژی کوردان سەردەمەکی گۆنجای بوو ، بو پڕیما بەعس ، داکو
ئەقان تاوانان ل ژیر بیدەنگیا جفاکی نیف دەولهتی ئەنجام
بدهت ، ل سەردەمی ئەنفالان کورد مان بی خودان و دوست و
بی پشتەقان و دوست ، دەمان دەمدا کورد ژ دئیکگرتی
ژی نەبوون ، کورد بونە سوتەمەنیی هەردوو بلوکیین رۆژەهلات
و رۆژئاقا یا کو ل وی سەردەمی جیهانا دوو جەمسەر د
شەرەکی سار دا بوو .

ژێدهر و په‌راوێز

١. گوڤارا ئەنفال، ژماره ٤، ٢٠١٣، كاظم حبيب.
٢. جينۆسايد له عيراق، په‌لامارى ئەنفال بۆ سه‌ر كورد، سيماه‌ند موفتى زاده.
٣. به‌عسىزم و كۆرد، سوران كه‌ريم موسته‌فا، ٢٠٠٧.
٤. حزب البعث العربى الاشتراكى، المنهج الثقافى المركزى، بغداد، ١٩٨٦.
٥. گوڤارى ئەنفال، ژماره ١، مه‌لا به‌ختيار.
٦. منذر الموصلى، القضية الكردية في العراق، البعث و الاكراد.
٧. جلال الطالبانى، حول القضية الكردية.
٨. مه‌دي محمد قادر، پي‌كهاته سياسه‌كانى عيراق.
٩. عبدالستار شريف، مل ملانى له گه‌ل ژيان.
١٠. ابراهيم هلال، خواروى كوردستان و شوره‌شى ئەيلول.
١١. پارتى ديموكراتى كوردستان، راپۆرتى سياسى په‌سه‌ند كراوى ده‌يه‌مين كونگره‌.
١٢. نه‌وشيروان موسته‌فا، خۆلانه‌وه له ناو بازنده‌دا.
١٣. مراد حكيم محمد، ئاكامه كومه‌لايه‌تبه‌كانى سياسه‌تى راگۆاستنى كۆرد له سه‌رده‌مى به‌عس دا.

١٤. مكتب الثقافة و العلام المركزي في الاتحاد الؤكني
لطلبة العراق.
١٥. فاتح رسول ، چند لاپرهك له ميژوي گهلي كورد.
١٦. ئه نفال و رههنده شوسي و لؤجيه كان ، محمد رهؤوف.
١٧. له پهراويزي ئه نفال دا ، تهها سليمان ، بهرگي دووهم
٢٠٠٦.
١٨. ئه نفال و كومكوژي و كاريگهريين دهرووني ، ريكارئي
مزيري ٢٠١١ .
١٩. ئه نفالي ٣ ، هيمن باقري ، بهرههف عومهر ، ٢٠٠٤.
٢٠. ئه نفال و ئافرهتي كورد ، عهدالته عومهر صالح.
٢١. سيگوچكهي به عسيان ، ئه مين قادر مينه ، سليماني
١٩٩٢.
٢٢. به عسيزم و كورد ، سوران كهريم موستهفا.
٢٣. تاريخ الوطن العربي ، جاسم محمد حسن.
٢٤. العراق في الاحتلال ضد الاستقلال ، عبدالرحمان
البزاز ، ١٩٨٦.
٢٥. يه كيتي نشتيماني كوردستان ، عيراق و مهسهلهي
كورد ١٩٨٦ .
٢٦. جريده الشرايه للتحاد الوطني الكردستاني .

۲۷. کۆرد قران ، له تیف فاتیح فه رهج ، مه جید سالح ، بهرگی یه کهم ۲۰۰۳ .
۲۸. صباح برزنجی ، گو قارا سه نته ری برابه تی ژماره ۲۴ .
۲۹. ئەنفال و شوناسی و ره هندی میژووی ، محمد ئەحمەد سعید .
۳۰. فی ضلال القرعان ، سید قطب .
۳۱. موسوعة السیاسیه عبدالوهاب باروخی .
۳۲. چه مکی ئەنفال ، سه باح بهر زنجی ، چاپی یه کهم ، ۲۰۱۹ .
۳۳. کۆرد و جینوساید و ئیباده کردن ، هه ژار عه زیز سورمی .
۳۴. کورتیه ک له میژووی جینۆساید ، ته ها سلیمان .
۳۵. شایهت حاله کانی ئەنفال ، عارف قوربانی .
۳۶. چند پرسیکی کورد له بریاره نیو دهوله تیه کان دا ، گوران سه لاح محمد .
۳۷. ئەنفال کرنا به هدینان ، عه لی بهندی .

پیرست

بەرپەر	بابەت
۵	پیشگوتن
۹	ئەنفال سییەمین تاوانا سەدی بیستی
۳۳	ئافرەت و گێژەقانکا ئەنفالان
۵۳	عێراق و کورد
۶۳	ئەنفال بەعسیان و ئەنفال ئیسلامی
۸۱	جینۆساید وەک دیرۆک
۹۵	ئەنفال و ناسناف
۱۱۷	ئەنفال و خەمساری
۱۴۵	ژێدەر و پەراوێز